

סיכוי Sikku ميکوي

דו"ח סיכוי 2006

**מדד השוויון
בין האזרחים היהודים והערבים בישראל**

עורך: עו"ד עלי חיידר

ירושלים, חיפה, מרץ 2007

השתתפו בבניית המדד ובהכנתו

ועדת היגוי לבניית המדד

פרופ' מוחמד חאג'-יחיא, פרופ' חבר בבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, האוניברסיטה העברית בירושלים

ד"ר ראסם ח'מאסי, גיאוגרף ומתכנן ערים, מרצה בכיר בחוג לגיאוגרפיה ולימודי סביבה באוניברסיטת חיפה

פרופ' יוסי יהב, פרופ' (אמריטוס) לסטטיסטיקה, האוניברסיטה העברית בירושלים. הסטטיסטיקן הממשלתי (לשעבר)

פרופ' דוד נחמיאס, פרופ' לממשל ומדיניות ציבורית, המרכז הבינתחומי, הרצליה

מומחי תוכן

ד"ר ח'אלד אבו עסבה, מנהל מכון מסאר למחקר תכנון וייעוץ ומכון ון ליר בירושלים

ד"ר ענת בן סימון, המרכז הארצי לבחינות ולהערכה

ד"ר גוני גל, בית הספר לעבודה סוציאלית, האוניברסיטה העברית בירושלים

ד"ר נהאיה דאוד, בית הספר לבריאות הציבור הדסה, האוניברסיטה העברית בירושלים, האגף לאפדימיולוגיה, אוניברסיטת בן גוריון

ד"ר רות חנגאל, החוג למדיניות ציבורית וראש התוכנית למשפט וסביבה, הפקולטה למשפטים ובית הספר ללימודי הסביבה ע"ש פורטר, אוניברסיטת תל אביב

מר מוחמד ח'טיב, מנהל התוכנית הכללית, אגודת הגליל, החוג לסיעוד, אוניברסיטת חיפה

ד"ר ראסם ח'מאסי, החוג לגיאוגרפיה, אוניברסיטת חיפה

מר סאמי מיעארי, דוקטורנט לכלכלה, האוניברסיטה העברית

ד"ר שלמה סבירסקי, מנהל אקדמי, מרכז אדווה

פרופ' יוסי קטן, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב

צוות עובדי סיכוי

מומחה מוביל לבניית המדד

מר יאסר עואד, מנהל פרויקט ייצוג הולם ושוויון בתעסוקה בעמותת סיכוי, דוקטורנט בחוג לסטטיסטיקה באוניברסיטת חיפה ומנהל תחום מחקר במוסד לביטוח לאומי (לשעבר)

תחקיר וכתיבה

מיכל בליקוף, ד"ר ג'וראן ג'ובראן, אורי גופר, רחלה ינאי, מנאר מחמוד, נדא מתא

תוכן עניינים

7	הקדמה
10	תקציר מנהלים
	חלק ראשון: רקע תיאורטי ומתודולוגי
17	א. רקע תיאורטי
24	ב. מדד השוויון בין האזרחים היהודים והערבים בישראל
	חלק שני: המדדים המצרפיים בתחומים השונים
29	א. מדד הדיור ושימושי קרקע
39	ב. מדד הבריאות
43	ג. מדד החינוך
51	ד. מדד התעסוקה
59	ה. מדד הרווחה
63	חלק שלישי: מדד השוויון המשוקלל 2006
65	חלק רביעי: נספח סטטיסטי
77	בבליוגרפיה

לוחות ותרשימים

תרשימים

13	ערכי המדדים המצרפיים	תרשים 1
31	אחוז הגרים בדירה בבעלות לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 2
31	מספר חדרים ממוצע בדירת מגורים לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 3
32	ממוצע נפשות לחדר לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 4
33	הוצאה חודשית ממוצעת של משקי הבית על דיור לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 5
33	ממוצע תשלומי ארנונה חודשיים לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 6
35	ממוצע נפשות לקמ"ר בשטח המיועד למגורים ביישובים יהודיים וערביים, 2002	תרשים 7
35	ממוצע מספר יחידות דיור לדונם ביישובים יהודיים וערביים, 2002	תרשים 8
36	ממוצע שטח קרקע לתעסוקה (דונם לאלף נפשות), 2002	תרשים 9
37	ממוצע שטח המשמש למבני ציבור (דונם לאלף נפשות), 2002	תרשים 10
38	ממוצע שטחים פתוחים ביישובים ערביים ויהודיים (דונם לאלף נפשות), 2002	תרשים 11
40	תוחלת חיים בלידה לפי מין וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 12
41	שיעור תמותת תינוקות לאלף לידות חי לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 13
41	אחוז המעשנים לפי מין וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 14
42	שיעורי תמותה לאלף נפשות לפי קבוצות גיל נבחרות וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 15
45	מספר תלמידים ממוצע בכיתה לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 16
45	ממוצע משרות הוראה מלאות לכיתה לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 17

46	התפלגות האוכלוסייה לפי שנות לימוד וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 18
47	חציון מספר שנות לימוד לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 19
47	אחוז הנושרים בקרב תלמידי ט"ב לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 20
48	אחוז הזכאים לתעודות בגרות לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 21
49	אחוז הסטודנטים באוניברסיטה מכלל גילאי 20-34 לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 22
53	אחוז השתתפות בכוח העבודה האזרחי בקרב גילאי 15 ומעלה לפי מין וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 23
53	אחוז השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי גיל וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 24
54	אחוז השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי שנות לימוד וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 25
54	אחוז בלתי מועסקים לפי מין וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 26
55	אחוז מועסקים לפי משלח יד וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 27
56	אחוז מועסקים לפי ענף וקבוצת אוכלוסייה	תרשים 28
57	תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים לפני תשלומי העברה ומסים ישירים, לאחר תשלומי העברה ולאחר תשלומי העברה ומסים ישירים לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 29
58	השפעת תשלומי העברה בלבד ותשלומי העברה ומסים ישירים על תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים לפי קבוצת אוכלוסייה	תרשים 30
61	סך כל הוצאה הציבורית (ממשלה ורשויות מקומיות) וסך כל ההוצאה הממשלתית לרווחה (ש' לנפש)	תרשים 31

לוחות

14	חישוב המדד המשוקלל, מדד השוויון 2006	לוח 1
27	טבלת היישובים אשר שימשו כמדגם עבור חלק מחישובי המדד	לוח 2
30	אינדיקאטורים ומשתנים לניטור השוויון בדיוור	לוח 3
39	אינדיקאטורים ומשתנים לניטור השוויון בבריאות	לוח 4
44	אינדיקאטורים ומשתנים לניטור השוויון בחינוך	לוח 5
52	אינדיקאטורים ומשתנים לניטור השוויון בתעסוקה	לוח 6
60	אינדיקאטורים ומשתנים לניטור השוויון ברווחה	לוח 7
64	חישוב המדד המשוקלל, מדד השוויון 2006	לוח 8

הקדמה

לאחר עבודה מאומצת ורחבת היקף אנו מגישים לכם השנה לראשונה את "מדד-השוויון" של סיכוי.

אין זה עוד דו"ח-סיכוי כבשנים עברו. הפעם מונח לפניכם כלי חד ומדויק לניתוח מציאות ההפליה השלטונית כלפי הערבים אזרחי ישראל מחד, ומסד יציב לתכנון סגירת הפערים מאידך. אך לא נסתפק בתרומה זו. בשנה הקרובה נכין על בסיס "מדד-השוויון" ניירות מדיניות בתחומים בהם הוא עוסק, אשר יוגשו לגורמי הממשל לצורך שינוי דפוסי ההקצאה המפלים.

השנה האחרונה היתה סוערת ביחסים בין המדינה לבין המיעוט הערבי-פלסטיני בישראל. הבחירות הכלליות בתחילת השנה העלו זרם עכור וגזעני בתודעת הציבור היהודי, באמצעות מועמדותה של מפלגת ישראל ביתנו לכנסת. הניסיון הראשון שלה להיכלל בקואליציה עם הקמת הממשלה באפריל 2006 נכשל, ובקמפיין תקשורתי הצלחנו להציב את המושג "שלילת האזרחות" מהאזרחים הערבים במשולש, במקום המונח הכוזב "חילופי שטחים" אשר שימש את מפלגת ישראל ביתנו בתעמולתה. ואולם, לקראת סוף השנה הצליח ראש המפלגה אביגדור ליברמן להצטרף אל הממשלה. עובדה זו כשלעצמה מעמידה בסכנה את היכולת של הממשלה למלא את תפקידה בהענקת שירותים ותקציבים ליהודים ולערבים באופן שוויוני.

מלחמת לבנון השניה בקיץ 2006 הפנתה את הזרקור אל הגליל וחיפה, אזור שאוכלוסייתו הכוללת מורכבת מכ-60% יהודים ו-40% ערבים¹. המלחמה הציבה אתגר מרחיק לכת ליחסים בין המיעוט הערבי והמדינה והיהודים, בשני היבטים:

חלוקת משאבים

נחשף הידוע זה מכבר כי בעוד הישובים היהודיים זוכים למיגון, ציוד וארגון לשעת חירום, הישובים הערביים חשופים לסכנה ללא אמצעי הגנה החל ממקלטים וכלה בהנחיות לציבור בשפתו הערבית, אותה הוא מבין. הסיוע שהוגש לישובי הגליל מידי משרד ראש הממשלה שיקף את הנתק שהיה בין השלטון המרכזי לבין השלטון המוניציפלי הערבי. כך, למשל, למרכז הניהול של הממשלה בגליל (מנ"ל) גויסו כעשרה בכירים לשעבר בשירות הציבורי, אשר קיבלו תחת אחריותם אשכול של מספר ישובים כל אחד, כאשר מתפקידם לקשר במהלך התקופה הקשה בינם לבין גורמי השלטון והיוו למעשה ערוץ הסיוע לישובים אלה מטעם הממשלה. רק

1 בגליל עצמו מחצית האוכלוסיה ערבים ומחציתה יהודים.

אחד מהם הוקצה לכל הישובים הערבים כולם, כאשר חלקם באוכלוסיית הגליל הוא כמחצית. זוהי רק זווית אחת בתמונה המורכבת של קשרי הממשל המרכזי עם הישובים הערביים בעת המלחמה, אך יש בה בכדי לבטא חלק מהבעייתיות.

בהמשך נטל על עצמו משרד ראש הממשלה לשנות את המצב הזה והשקיע מאמצים לשם כך. בהקשר זה האתגר המצפה כאן הוא קישור יעיל בין משרדי הממשלה לבין הרשויות המוניציפליות הערביות לשם חלוקת משאבי המדינה ללא הפליה לאזרחים הערבים ולא רק בימי מלחמה, אלא גם בימים כתיקונם.

השיח הציבורי

האתגר השני היה בתחום השיח הציבורי. ככלל, הציבור הערבי התנגד למלחמה, בעוד הציבור היהודי תמך בה. התנגדותו של הציבור הערבי הדגישה את שייכותו גם לעם הפלסטיני ולאומה הערבית, וניזונה בין היתר מן החשיפה לערוצי הטלוויזיה הערביים אשר שידרו את תמונות האמת של ההרס בלבנון. דבר זה הציב את הערבים בישראל כמביאי דברו של העולם הערבי בתקשורת הישראלית, וגרר אחריו מתקפה תקשורתית נגד דברי הציבור הערבי בישראל, תוך הצגתם כתומכי האויב. שיח ציבורי מתנגש ומתלהם מזיק מאד לאפשרות של הנהגת מדיניות של שוויון בידי הממשלה. לפי סקר שנערך בחודש מאי 2006 על ידי המכון הישראלי לדמוקרטיה, 62% מן היהודים בישראל סבורים כי על הממשלה לעודד הגירת אזרחים ערבים מתוכה. זהו מצב רע ומסוכן לערבים וליהודים גם יחד. חובה על הממשלה, בשיתוף ארגוני החברה האזרחית, למגר את הגזענות ולטפח תרבות אזרחית של חיים משותפים.

עם זאת, נראה היה בקיץ האחרון כאילו שני מסלולים אלה מתנהלים במקביל, ובטווח המידי לא הורגשה השפעת השיח הציבורי על נכונותם של פקידים עמם היינו בקשר לבחון מחדש את התנהלותם. כך, למעשה, במהלך ימי המלחמה המשכנו בעמותות סיכוי לנהל את מגענו עם גורמי הממשל והתמקדנו בהבטחת חלקם השוויוני של הישובים הערביים בפיתוח הצפוי לגליל לאחר המלחמה. האוזן לכך במשרד ראש הממשלה ובמשרדים אחרים היתה כרויה. בחודש ספטמבר זימנו יחדיו את מנכ"ל משרד ראש הממשלה אשר התגייס לנושא, ואת ועד ראשי הרשויות הערביות למפגש בנצרת. באותו מפגש, בו השתתפו גם מנכ"ל משרד החינוך ומנכ"ל משרד הרווחה וכן נציגים בכירים ממשרדי התמ"ת, השיכון והפנים, פרשו נציגי השלטון את תכניותיהם לפיתוח הגליל, תוך הדגשה כי חלוקת המשאבים תהיה שוויונית בין הישובים היהודיים והערביים. בכינוס זה הבטיח מנכ"ל משרד ראש הממשלה לחזור ולדווח כעבור שישה חודשים על התקדמות המהלך. המפגש הבא נועד לחודש יוני 2007.

אולם גם אם אכן תתקיים חלוקה שוויונית וצודקת של התקציב לפיתוח הצפון בשנת 2007, אין בכך די. יש להפוך את קוד השוויון למחייב בכל מערכות השלטון בחלוקת משאבי המדינה בין אזרחיה

היהודים והערבים. זהו אינטרס משותף לכל האזרחים, יהודים וערבים גם יחד, ומשרדי הממשלה חייבים לנו, האזרחים, התנהלות שוויונית והוגנת.

לקראת סיום, ברצוננו למסור את ברכותינו ותודותינו החמות לצוות העובדים של עמותת סיכוי, שכן המדד המובא כאן הוא תוצר עבודתם של רבים וטובים. תודה גם לחברי ועדת ההיגוי לבניית המדד: פרופ' יוסי יהב, פרופ' מוחמד חאג' יחיא, ד"ר ראסם ח'מאיסי ופרופ' דוד נחמיאס. תודות לצוות סיכוי שעמל על המדד ימים ולילות: יאסר עואד, מיכל בליקוף, ד"ר ג'ובראן ג'ובראן, אורי גופר, רחלה ינאי, מנאר מחמוד ונדא מתא.

תודה לוועדה הציבורית שהולכת איתנו כבר שלוש שנים במעקב-אור וכוללת את יוסי קוצ'יק, פרופ' יצחק גלנור, ד"ר ח'אלד אבו עסבה, ד"ר אלון ליאל, ד"ר עאדל מנאע, השייח' כאמל ריאן, עו"ד שלמה גור, עאידה תומא-סולימאן, עו"ד יהודית קרפ, ד"ר רמזי חלבי, וד"ר ת'אבת אבו ראס. ועדה זו יזמה את מדד השוויון ועודדה אותנו לגייס את הכספים, את המומחים ואת האומץ לגשת לפרויקט חלוצי זה.

מדד-השוויון המוצג לפניכם נועד לסייע לנו במהלכינו מול השלטון לקידום שוויון מלא בין יהודים וערבים במדינה. הוא יסייע גם לגורמי השלטון המעוניינים בכך כסרגל מדידה דינאמי ומעשי לקביעת נורמה שלטונית ראויה של הקצאה שוויונית לטובת כל האזרחים. מדד זה יסייע גם לעיתונאים, כותבים ומעצבי דעת קהל להציג תמונה נאמנה של המציאות כבסיס לשרטוט המציאות השוויונית שכולנו ראויים לה. בשנה הבאה נרחיב את מדידת הסרגל, ומקווים שנוכל לדווח על התקדמות ולא על נסיגה.

בברכה,

שלום (שולי) דיכטר ועו"ד עלי חיידר,

מנכ"לים-שותפים.

תקציר מנהלים

רקע

ועדת אור קבעה במסקנותיה כי המדינה כשלה בהנהגת שוויון בין האזרחים היהודים והערבים, וכי מחובתה של המדינה להעמיד בראש סדר העדיפויות את תיקון המצב. ממשלת ישראל קיבלה את המלצות ועדת החקירה והתחייבה ליישמן. יישום ההמלצות כרוך בשינוי מהותי ביחס לאוכלוסייה הערבית, זכויותיה וצרכיה. המבחן האמיתי של שינוי מהותי שכזה הוא מבחן התוצאה, כפי שציין השופט בדימוס תיאודור אור בדברים שנשא באוניברסיטת תל-אביב, במלאות שנה לפרסום דו"ח ועדת אור: "...לא די בהכרזות, או בהחלטות של גורמים ברשות המבצעת, לרבות הממשלה, על הצורך לפעול להענקת זכויות שוות והוגנות... **מבחן האמיתי של קיום השוויון הוא מבחן המעשים והתוצאות.**"² (רכס, 2004: 15).

עם פרסום מסקנות הועדה יזמה עמותת סיכוי, הפועלת לקידום שוויון אזרחי בין יהודים וערבים בישראל, תכנית למעקב אחר יישום מסקנות ועדת אור. במסגרת התכנית עוקבת עמותת סיכוי באופן פעיל אחר מידת יישום ההמלצות המערכתיות של ועדת אור ומפעילה לחץ על הממשלה ליישמן. תוך כדי עבודה זו התעורר צורך בפיתוחו של מדד כמותי אמין, אשר יציג באופן שיטתי תמונת מצב מקיפה של הפערים בין אזרחים יהודים וערבים בתחומי החיים המרכזיים.

איך מודדים שוויון?

במהלך השנה האחרונה שקדה עמותת סיכוי על פיתוחו של מדד השוויון, המפורסם כאן לראשונה. לצורך בניית המדד הוקמה ועדת היגוי הכוללת את הפרופ' מוחמד חאג'-יחיא, ד"ר ראסם ח'מאסי, פרופ' יוסי יהב והפרופ' דוד נחמיאס. הועדה פעלה בשיתוף פעולה הדוק עם מומחה מוביל לבניית המדד מטעם צוות העמותה, מר יאסר עואד, ואנשי המחקר והאדבוקציה של העמותה. בנוסף נועצו הצוותים במספר רב של מומחי תוכן נוספים. חלקם רואיינו וחלקם כתבו ניירות עמדה לגבי תחומים ספציפיים, עד לגיבושו הסופי של מדד השוויון³.

ייחודו של מדד השוויון המוצג כאן בהיותו מדד כוללני ראשון בישראל המנתח באופן שיטתי את הפערים בין יהודים וערבים אזרחי המדינה בתחומים חברתיים-כלכליים, וזאת בהתבסס על נתוני מדף כמותיים המפורסמים באופן רשמי על ידי רשויות המדינה. מדד השוויון של עמותת סיכוי אמנם ייחודי בישראל, אך מתבסס על גישות קיימות של מודלים בינלאומיים למדידת שוויון, כדוגמת המדדים הנהוגים למדידת הפערים בין לבנים ומיעוטים אפרו-אמריקניים והיספאניים בארצות-הברית (Total Equality Index), מדד ג'יני (Ginni) למדידת פערים סוציו-אקונומיים, ומדדים למדידת הפערים בין המינים בתחומי החברה השונים (HDI, GEM, GDI) שבהם נעשה

2 כל ההדגשות בטקסט המופיעות בציטוטים מתוך מקורות נעשו על דעת המחברים, אלא אם צוין אחרת.

3 הרשימה המלאה של מומחי התוכן נמצאת בעמוד 2

שימוש במדינות השוק האירופי המורחב (OECD) ועל-ידי ארגון האומות המאוחדות (UNDP – United National Development Programme).

מידת השוויון בין יהודים לערבים בישראל ניתנת לבחינה על פי היבטים שונים הנובעים מתוקף האזרחות. במדד השוויון הנוכחי בחרנו לעסוק בהיבט החברתי-כלכלי, כשהמשך תיבחן הדרך שבה ניתן יהיה להרחיב את תחום עיסוקו של המדד להיבטים נוספים, כגון שוויון בפני החוק ושוויון פוליטי.

השנה מתמקד המדד בחמישה תחומי חיים מרכזיים: חינוך, בריאות, תעסוקה, רווחה ודירה. מדד השוויון הוא למעשה מדד משוקלל של המדדים המצרפיים (אגרגטיביים), המחושבים עבור כל אחד מחמשת התחומים, על בסיס הנתונים הנאספים עבור כל תחום ותחום.

מקורות מידע, איסוף הנתונים ומתודולוגיה

כאמור, הנתונים שעליהם מתבסס מדד השוויון לקוחים מנתוני מדף קיימים, הנאספים על-ידי משרד הממשלה, המוסד לביטוח לאומי והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. היתרונות הגלומים בבחירת השימוש במאגר נתונים זה הם זמינותם היחסית של הנתונים והעובדה שבדרך זו אמינות הנתונים אינה מוטלת בספק מצד מוסדות הממשל, שכן הם אלו אשר מופקדים על איסופם⁴. לפיכך אנו מקווים כי בזאת תקל עלינו עבודתנו מול מוסדות הממשל השונים וכי נוכל בכך לנצל בצורה יעילה את כוח האדם שברשותנו למדידה חוזרת של המשתנים בפרקי זמן קצובים. במקרים שבהם הנתונים שעמדו לרשותנו ניתנו על פי יישוב ולא על פי הממוצע מתוך סך היישובים, נעשה שימוש במדגם של אחד-עשר זוגות יישובים, כאשר כל צמד מורכב מיישוב ערבי, המשווה ליישוב יהודי מאותו המחוז בעל גודל אוכלוסייה דומה, בקירוב⁵. בחירת הנתונים נעשתה על פי עצת מומחי התוכן אשר הצביעו על אותם אינדיקטורים שבאמצעותם ניתן לשקף פערים בין יהודים וערבים, לעקוב אחר פעולות השלטון בכל תחום ותחום ולזהות מגמות ושינויים לאורך זמן⁶. על מנת לתרום להגדלת תוקף ומהימנות מדד השוויון נכללו בניתוח הנוכחי רק אינדיקטורים שעבורם היו קיימות חמש תצפיות לפחות, בין השנים 2000-2005. בשלב חישוב המדדים המצרפיים ניתן משקל שווה לכל אינדיקטור, היות שלא ניתן לקבוע בצורה מוחלטת מהי דרגת החשיבות היחסית של כל אינדיקטור.

4 אין בבחירתנו לעשות שימוש בנתונים הנאספים על-ידי רשויות המדינה משום הבעת הסכמה מוחלטת עם דרכי המדידה שבהן נוקטות הרשויות, ההנחות המובילות אותן וההתייחסות אל האוכלוסייה הערבית בישראל.

5 לוח היישובים אשר שימשו למדגם נמצא בעמוד 27

6 לרשימת האינדיקטורים והמדדים המלאה, ראו הנספח הסטטיסטי שבעמ' 65

את האופן שבו מיוצגים הפערים בממדד השוויון, הובילה הגישה היחסית למדידת שוויון. על פי גישה זו, פערים בשוויון יש למדוד על ידי בחינת הנתח מעוגת המשאבים שלו זוכה כל קבוצה באוכלוסייה הכללית ביחס לחלקה בכלל האוכלוסייה. כך בודק מדד השוויון את הפער היחסי שבין שיעורה של האוכלוסייה הערבית באוכלוסייה (19.6%)⁷ לבין חלקה בפועל באינדיקטורים שבניתוח. באופן דומה נבדק הפער היחסי שבין שיעור האוכלוסייה היהודית בכלל האוכלוסייה לבין חלקה בפועל באינדיקטורים שבניתוח. כאשר משווים שני ערכים אלו, ניתן ללמוד אם מתקיים פער לטובת אחת האוכלוסיות. פער זה, עבור כל אינדיקטור, עוזב באופן סטטיסטי בתהליך של תקנון (סטנדרטיזציה) המאפשר לנתונים בעלי יחידות מדידה שונות להיות ברי-השוואה זה לזה.

מבחינה מספרית תוחמת פונקציה סטטיסטית את ערכי הממדד למספרים הנעים בין 1- עד 1, כמקובל במדדים שונים בעולם. המשמעות המספרית של ערכי הממדד היא כדלקמן: הערך אפס (0) מייצג את נקודת השוויון המוחלט, שבה קיים שוויון מלא בין יהודים לערבים. ככל שנוטה ערך הממדד לכיוון הערך אחת (1) מצביע הדבר על אי שוויון גדל והולך לטובת האוכלוסייה היהודית, וככל שנוטה ערך הממדד לכיוון הערך מינוס אחת (-1) מצביע הדבר על אי שוויון גדל והולך לטובת האוכלוסייה הערבית.

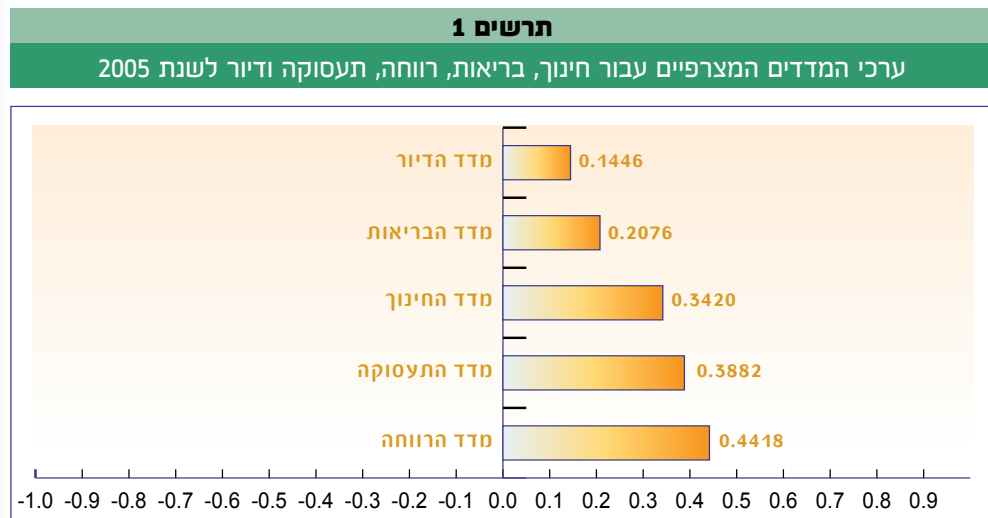
חשוב להדגיש כי ערכי הממדד אינם נמדדים ביחידות מדידה של פערים באחוזים, אלא ביחידות מתוקננות של הפער בין חלקן היחסי של שתי האוכלוסיות. משמעות הדבר היא, כי בתחום מסוים ערך מדד שוויון בסך 0.111, לדוגמה, עשוי לשקף פערים של עשרות אחוזים באינדיקטורים מסוימים, ואחוזים בודדים בלבד באינדיקטורים אחרים. לפיכך, בעוד הממדד מספק אינפורמציה ברורה לגבי קיומו של פער וכיוונו, המשמעות המלאה של ערכי הממדד מתקבלת ביחס לערכי מדד אחרים, ביחס לתקופות קודמות ועל בסיס פרשנות המתבססת על היכרות עם הנתונים שבהם נעשה שימוש ועם התחומים הנסקרים.

7 נתון זה כולל את הפלסטינים תושבי ירושלים המזרחית. הגם שהם אינם אזרחי המדינה, אלא תושבים בלבד (אינם אחוזים בדרכון), הנתונים אודותם נכללו בממדד היות שמרבית נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כוללים אותם ולא ניתן להפרידם בחישוב הנתונים.

תוצאות חישובי המדדים המצרפיים

תרשים מספר 1 שלהלן מציג את חמשת המדדים המצרפיים שנתקבלו מניתוח הנתונים בתחומי החינוך, הבריאות, הרווחה, התעסוקה והדיור.

כפי שניתן לראות בתרשים 1, כל המדדים המצרפיים מצביעים על אי שוויון לטובת האוכלוסייה היהודית. בתחומי הרווחה, התעסוקה והחינוך הפערים הגבוהים ביותר, ואילו בתחומי הבריאות והדיור ערכי המדדים המצרפיים נמוכים יותר. עם זאת חשוב להדגיש כי כל ערכי המדדים המצרפיים מייצגים פערי שוויון מהותיים. בהקשר זה ראוי להתייחס לערך המדד המצרפי בתחום הדיור, הנמוך באופן יחסי. הסיבה לכך נעוצה בחלקה במחסור בנתונים רציפים זמינים (כגון גודל שטח הדירה במ"ר, רמת הפיתוח בסביבת המגורים, שימוש קרקע בשנים הרלוונטיות, ואחרים), אך גם מכיוון שבעטיים של גורמים פנימיים וחיצוניים שונים ניתן למצוא אי שוויון לטובת הערבים בחלק מהאינדיקטורים, אף כי אין הדבר משקף רמת חיים גבוהה יותר בתחום הדיור. בשל סיבות אלו כולל הפרק העוסק בדיור בדו"ח סקירה מעמיקה יותר של תמונת המצב בתחום הדיור, הכוללת גם התייחסות לשימושי קרקע, על מנת להעניק פרשנות מקיפה לממצאי המדד.

מדד השוויון המשוקלל

חישוב מדד השוויון הכולל נעשה באמצעות שקלולם של חמשת המדדים המצרפיים בתחומי החינוך, הבריאות, הרווחה, התעסוקה והדיור. משקלו של כל אחד מהמדדים המצרפיים במדד המשוקלל נקבע על פי ההוצאה הלאומית (סכום ההוצאות הציבוריות והפרטיות) בכל תחום ותחום. זאת משום שהן ההוצאה הציבורית והן ההוצאה הפרטית בתחומים אלה מבטאות את מדיניות ההקצאה בהתאם למגבלות התקציביות ובהתאם לסולם העדיפויות, ולפיכך משקפת את המשקל המיוחס לכל תחום בפרקטיקה היומיומית של כלל הציבור. לוח 1 מציג את אופן החישוב של המדד המשוקלל, ואילו האיור שלאחריו מציג באופן גרפי את ערך מדד השוויון לשנת 2006.

לוח 1: חישוב המדד המשוקלל, מדד השוויון 2006*

תחום	ערך המדד המצרפי	הוצ' לאומית (מיליוני ₪)	אחוז הוצ' לאומית	אחוז תרומה למדד המשוקלל	חלקו המשוקלל
חינוך	0.3420	45,293	20.6%	24.7%	0.0704
בריאות	0.2076	44,090	20.0%	14.6%	0.0416
דיור	0.1445	64,583	29.3%	14.9%	0.0424
תעסוקה	0.3882	10,901	5.0%	6.8%	0.0192
רווחה	0.4418	55,290	25.1%	39.0%	0.1110
סה"כ		220,157	100.0%	100.0%	0.2845

* מדד השוויון 2006 מתייחס לנתונים שנאספו בין השנים 2000-2005.

כפי שניתן להתרשם מלוח 1 ומאיור המדד, מדד השוויון המשוקלל מצביע על פער ברור ובולט לטובת הציבור היהודי. הציבור הערבי נמצא במרחק של 0.2845 ממיקומו היחסי בהתאם למשקלו באוכלוסייה, לו היה שוויון בין יהודים וערבים. בשלב זה אין באפשרותנו להשוות נתון זה למצב בעבר, היות שזוהי שנת הפרסום הראשונה למדד השוויון. עם זאת, בדיקה חוזרת של תחומי המדד אחת לפרק זמן קצוב תאפשר מעקב פעיל אחר שינויים ומגמות בתחומים השונים ובתמונת המצב הכוללת.

מדד השוויון - מה עושים בו?

עוד בטרם פרסומו בציבור הוצג המדד בפני גורמים שונים, לרבות משרדי הממשלה הרלוונטים לתחומים בהם עוסק המדד. על פי תגובות המשרדים ובהתאם למחקר עומק בכל תחום ותחום תגיש בשנה הקרובה עמותת סיכוי תכניות מדיניות לסגירת הפערים למשרדי הממשלה השונים, אשר נתמכות על ידי ממצאי מדד השוויון. מדד השוויון מוצג גם כשירות לציבור הרחב, לתקשורת ולארגוני החברה האזרחית, על מנת לתרום להעלאת המודעות לפערים הקיימים ולחזק את השיח הציבורי בנושא.

דו"ח עמותת סיכוי לשנת 2006 שלהלן מוקדש כולו להצגת מדד השוויון, על הרציונאל לנחיצותו, אופן בנייתו והממצאים השונים. הדוח מחולק לשלושה חלקים:

החלק ראשון עוסק במהות השוויון ובאופן ספציפי במדד שוויון בין האזרחים היהודים והערבים בישראל.

החלק השני מורכב מחמישה פרקים המתארים את בניית המדדים המצרפיים ואת הנתונים שבהם נעשה שימוש בתחומי הדיוור, הבריאות, החינוך התעסוקה והרווחה, בהתאמה. סדר הצגת הפרקים נקבע על פי סדר עולה של ערכי המדדים המצרפיים שנתקבלו, מהערכים הנמוכים אל הגבוהים.

החלק השלישי, החותם את הדו"ח, מציג את מדד השוויון המשוקלל. בשלב זה אין הדוח כולל המלצות לתכניות לביטול המצב הקיים. תכניות שכאלה יפורטו בנפרד עבור כל תחום, כפועל יוצא של פרסום מדד השוויון.

חלק ראשון: רקע תיאורטי ומתודולוגי

פרק א': רקע תיאורטי

"יעד עיקרי של פעילות המדינה חייב להיות השגת שוויון אמיתי לאזרחי המדינה הערבים" (דו"ח ועדת אור, עמ' 767)

1. שוויון

א. מהו שוויון?

ערך השוויון נגזר מהנחת היסוד שלפיה לבני ולבנות האדם מכנה משותף המזכה אותם ואותן לחיים בכבוד.

הזכות לחיים בכבוד זהה לכל בני ובנות המין האנושי, ללא קשר להבדלים בגין עושר, מוצא אתני, לאום, אמונה דתית, מגדר, נטייה מינית, תורשה גנטית, בריאות, תרבות ועוד. אולם דווקא מתוך אותה זכות בסיסית כלל-אנושית לחיים בכבוד נובע גם ההכרח שבהתייחסות לשונות על כל מרכיביה. בני אדם נולדים לנסיבות חיים שונות ולרמות שליטה שונות על מהלך חייהם. לפיכך, יישום זכויות יסוד מחייב התייחסות למכלול המשאבים העומדים לרשות החברה ולאופן הקצאתם בין חבריה (Zalta, 1998).

עיקרון השוויון מוצא ביטוי בשני היבטים מרכזיים: שוויון פורמאלי, שמשמעותו יחס שווה לשווים. דהיינו, אנשים בעלי תכונות רלוונטיות זהות זוכים ליחס שווה או להקצאה שווה של משאבים כלכליים- חברתיים, ושוויון מהותי, הגוזר יחס שונה לשונים. שוויון מהותי מדגיש את מבחן התוצאה: כדי שניתן יהיה להקנות לאנשים, על אף מאפייניהם השונים, הזדמנויות שוות, על החברה לספק להם כלים ואמצעים הנחוצים כדי לפתח ולממש את יכולותיהם, לעתים תוך הפעלת העדפה מתקנת המעודדת שוויון כתוצאה סופית.

ב. למה שוויון?

חיוניותו של שוויון כערך אנושי נובעת ממניעים מוסריים-ערכיים וממניעים תועלתניים גם יחד. בהיבט המוסרי-ערכי שוויון נתפס כזכות טבעית של כל פרט בחברה. שוויון מהווה תנאי הכרחי לשמירה על ערך כבוד האדם ועל זהותם של הפרטים והקבוצות בחברה. זאת ועוד, שוויון הכרחי לעצם קיומה של הדמוקרטיה כמערכת ממשל. בפסיקה הישראלית מוגדר השוויון כערך יסוד בחברה דמוקרטית וכאחד מעמודי התווך של המשטר הדמוקרטי. ככזה, מהווה השוויון כאנטי-תיזה לשרירות שלטונית (דו"ח ועדת אור, ע' 43-53; HDR, 2005).

בהיבט התועלתני שוויון מודגש בספרות המקצועית כאמצעי חיוני לקידום רמת היכולת והביצוע האנושית בתחומי החיים השונים, כגון כלכלה, חינוך ובריאות. מחקרים רבים הראו כי הפליה

ופערים כלכליים-חברתיים עמוקים פוגעים בהישגים בכל התחומים (HDR, 2005). השוויון חיוני לגיבושה ולשמירתה של ההסכמה החברתית. לעומת זאת, תחושת הקיפוח מכרסמת ביציבות ובלכידות החברתית (דו"ח ועדת אור, ע' 43; HDR, 2005).

ג. מחויבותה של מדינת ישראל לשוויון בין אזרחיה היהודים והערבים

"על פי עיקרון השוויון אסור לרשות ציבורית במדינת ישראל להפלות, היינו - אסור לה לנקוט יחס שונה לשווים, בלא שיש לכך הצדקה עניינית. איסור זה חל על כל פעולה של השלטון, בין בחלוקת תקציבים, בין בהקצאת משאבים אחרים, בין במינויים לתפקידים ובין בכל פעולה אחרת. הרשות הציבורית נתפשת כנאמן של כלל הציבור" (דו"ח ועדת אור, ע' 35).

שסעים אתניים-תרבותיים-לאומיים נוטים מעצם הווייתם להציב אתגרים בפני ממשלים דמוקרטיים-ליברליים. התעלמות מאתגרים אלה עלולה לאיים על לכידותו, יציבותו ואף על עצם קיומו של המשטר הדמוקרטי (Dahl, 1998). אין ספק כי הדבר נכון עוד יותר במקרה של ישראל, המגדירה עצמה כמדינה יהודית-דמוקרטית.

יש הסבורים כי קיימת סתירה מהותית בין שני מרכיבי ההגדרה (יהודית ודמוקרטית). כמו כן נשמעת טענה כי שיקולים אתנוצנטריים משמשים לא אחת לפגיעה ברמת השוויון בין אזרחי המדינה ובמידת הדמוקרטיה שלה (סמוחה, 2004; יפתחאל, 2005). למרות המחלוקת האלו, ניתן לומר כי בהיות השוויון ערך מכונן בכל משטר דמוקרטי - מדינת ישראל מעצם הגדרתה את עצמה כמדינה דמוקרטית מחויבת לשוויון בין כל אזרחיה, יהודים וערבים כאחד.

עיקרון השוויון שואב את כוחו ממסמכים מכוננים וחוקתיים, מחוקי הכנסת ומהחלטות בית הדין הגבוה לצדק. בשנות קיומה של המדינה התבסס השוויון כעיקרון ערכי רב עוצמה, שעל בסיסו מיישמים בתי המשפט פיקוח על מוסדות השלטון. במקרים רבים בוטלו פעולות שלטוניות שנקבע לגביהן כי היו מפלות (דו"ח ועדת-אור, 2003).

עיקרון השוויון מעוגן גם בהכרזות ובאמנות בינלאומיות רבות שעליהן חתומה מדינת ישראל: למשל, ההצהרה הבינלאומית לזכויות האדם; אמנת האו"ם לזכויות אזרחיות ופוליטיות; אמנת האו"ם בנוגע לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות; אמנת האו"ם בנוגע למיגור ההפליה על רקע גזעי; והאמנה של ארגון העבודה הבינלאומי.

למשל, במבוא לאמנה הבין-לאומית בדבר ביעורן של כל -צורות האפליה הגזעית, עליה חתומה מדינת ישראל, נכתב:

"המדינות בעלות האמנה הזאת,

בשימן אל לב, כי מגילת האומות המאוחדות מבוססת על עקרונות הכבוד והשוויון הטבעיים בכל בני אנוש, וכי כל המדינות החברות התחייבו לנקוט בפעולה, משותפת ונפרדת, בשיתוף פעולה עם הארגון, לשם השגת אחת ממטרות האומות המאוחדות.

שהיא לפתח ולעודד את כיבודן ושמירתן האוניברסאליים של זכויות האדם וחירויות היסוד בשביל כל באי עולם, ללא הבחנה בין גזע לגזע, בין מין למין, בין לשון ללשון, או בית דת לדת,

בשימון אל לב, כי ההצהרה האוניברסאלית בדבר זכויות האדם מצהירה, כי כל בני אנוש נולדו בני חורין ושווים בכבוד ובזכויות וכי כל אדם זכאי לכל הזכויות והחירויות המפורטים בה ללא הבחנה מכל סוג שהוא, במיוחד באשר לגזע, צבע או מוצא לאומי,

בשימון אל לב, כי כל בני אנוש הנם שווים בפני החוק וזכאים להגנה שווה של החוק נגד כל אפליה ונגד כל הסתה לאפליה."

2. בעיית אי השוויון בין יהודים וערבים בישראל

"אזרחי המדינה הערבים חיים במציאות שבה הם מופלים לרעה כערבים. חוסר השוויון תועד במספר רב של סקרים ומחקרים מקצועיים, הוא אושר בפסקי דין ובהחלטות הממשלה וכן מצא את ביטויו בדו"חות מבקר המדינה ובמסמכים רשמיים אחרים" (דו"ח ועדת אור, עמ' 33).

יש הטוענים כי מצבם של האזרחים הערבים שפר מאוד יחסית למצבם בעבר או ביחס למצבם של הערבים בארצות שכנות. אנו דוחים טיעון זה, שכן את המשאבים שמקצה המדינה יש לחלק באופן שוויוני בין כל האזרחים, ללא קשר לרמת המחייה בארצות ערביות שכנות; ואת הפערים בין האזרחים היהודים והערבים יש לסגור מתוקף זכות ולא כמעשה של חסד (ראה דו"ח ועדת אור, ע' 95).

למרות יוזמות ציבוריות שונות שהביאו לצמצום הפערים בתחומים מסוימים, במיוחד בשנים 1992-1996, הרי שהפערים בין האוכלוסיות עדיין גדולים. ההפליה בין יהודים לערבים מתבטאת ברמת ההכנסה, ההשכלה, בנגישות השירותים המוניציפאליים, בייצוגיות במגזר הציבורי והעסקי ובהיעדר ייצוג הולם במוסדות הנבחרים ובמוקדי הכוח במדינה (סמוחה, 2004).

בסקירת אי-השוויון בין יהודים וערבים בישראל נתמקד בשלושה היבטים עיקריים של האזרחות: שוויון בפני החוק, שוויון בזירה הפוליטית ושוויון חברתי-כלכלי. חוקרים רבים מדגישים את יחסי הגומלין בין שלושת היבטים אלו (Dahl, 1998; בן-דוד, 2003; שי, דהן, דביר ומירוניז'ב, 2000; HDR, 2005). מערכת זיקות הדדיות זו יוצרת סדרה של מעגלי קסמים שרק מדיניות ציבורית מקדמת שוויון עשויה לפורצם: אי שוויון בפני החוק יגביר את אי השוויון הכלכלי-חברתי והפוליטי, ולרמת השוויון במישור החברתי-כלכלי השפעות ישירות ועקיפות על רמת השוויון במערכת הפוליטית, וכך הלאה.

א. הפליה בפני החוק

שוויון בפני החוק כולל שני היבטים: שוויון בלשון החוק ושוויון באכיפת החוק (גביזון, 1999). הערבים בישראל מופלים בשתי הקטגוריות, כפי שיובהר להלן;

הפליה מתוקף החוק: חקיקה מפלה עשויה לבוא לידי ביטוי באופן גלוי או סמוי. הפליה גלויה מצהירה על מתן יתרון ברור וחד משמעי לאינטרסים של קבוצה אחת על פני קבוצה אחרת. הפליה כזאת קיימת בחוק השבות, בחוק המוסדות הלאומיים היהודיים, וכן בסעיפי המטרות בחוק החינוך הממלכתי ובחוק רשות השידור.

בנוסף קיימים חוקים או תקנות המנוסחים באופן שוויוני, אך למעשה טומנים בחובם הפליה, שאותה ניתן לזהות במבחן התוצאה. אחת הדוגמאות הבולטות להפליה סמויה זו היא התניית הטבות שונות בשירות צבאי. ההשתתפות בשירות הצבאי משמשת מכשיר להפליה בין יהודים וערבים בתחומים חיוניים, כגון חינוך, השכלה גבוהה, דיור ותעסוקה. לדוגמה, מפעל הפיס מעניק מלגות לסטודנטים ששירתו בצה"ל, ניתנות הטבות למשרתי צה"ל בהלוואות לרכישת דירה, כמו כן ניתן ניקוד גבוה יותר למשרתי צה"ל בקבלה למעונות האוניברסיטה. דוגמה נוספת להפליה סמויה היא הכרזה על "אזורי עדיפות לאומית", הזכאים לשורה של הטבות והנחות משמעותיות, תוך הדרת היישובים הערביים מקטגוריה זו (גביזון ואבו-ריא, 1999).

הפליה באכיפת החוק: אזרחים ערבים המואשמים בעברות ביטחוניות נשפטים בבתי דין צבאיים. אזרחים יהודים המואשמים באותו סוג של עבירות נשפטים בבתי משפט אזרחיים. בנוסף, מחקרים מצביעים על כך שיש הבדלים בולטים במדיניות הענישה בין יהודים וערבים בכל סוגי העבירות (גביזון ואבו-ריא, 1999).

ב. אי שוויון בזירה הפוליטית

שאלת השוויון בזירה הפוליטית מתייחסת לשני ממדים עיקריים: זכות הצבעה ושוויון בעוצמה הפוליטית.

זכות ההצבעה השווה: לכל אדם זכות הצבעה והצבעתו של כל אדם הינה בעלת ערך שווה (HDR, 2005; Dahl, 1998). בסוגיה זו מתקיים שוויון בין יהודים וערבים.

העוצמה הפוליטית: על הממשל לעודד ככל הניתן את יכולת ההשתתפות האפקטיבית של פרטים וקבוצות בתהליכי קבלת ההחלטות. לשם כך עליו להבטיח נגישות למידע ואפשרות להכריע בשאלות העומדות על סדר היום הפוליטי, או לחולל שינויים בסדר היום גופו. (HDR, 2005; Dahl, 1998)

ייצוג הולם במוסדות הממשל עשוי לקדם הן נגישות למידע והן הזדמנויות להשפיע בצומתי הכרעה שונים. שיעור הערבים בקרב עובדי שירות המדינה והחברות הממשלתיות אינו הולם את חלקם באוכלוסייה, וייצוגם נמוך אף יותר בדרגים הבכירים. כמו כן, שיעור הדירקטורים הערבים בחברות הממשלתיות נמוך ביותר (חיידר, 2005).

ג. אי שוויון חברתי-כלכלי

שוויון חברתי כלכלי שם את הדגש על הניסיון לצמצם את אי השוויון החומרי הקיים בחברה. המחלוקות בסוגיית השוויון החברתי-כלכלי נסובות בעיקר סביב מידת התערבותם ואופן התערבותם של מוסדות השלטון במשק ובחברה במטרה להביא לצמצום פערים באמצעות צעדים פוליטיים שונים כגון: חלוקה מחדש של הכנסות ורכוש, רפורמה במס, הנהגת מערכת חינוך שוויונית, בטחון חברתי ועוד. נסקור להלן מספר גילויים של אי שוויון בתחום החברתי-כלכלי.

1. אי שוויון בתעסוקה, בהכנסה ובתחולת העוני

נתוני התעסוקה בישראל מצביעים על פער בולט ומשמעותי בין יהודים לערבים. שיעור השתתפותם של הערבים (בעיקר של הערביות) בכוח העבודה נמוך יותר, רמת האבטלה גבוהה יותר, המועסקים הערבים נוטים יותר לתפקידים ירודים, הן מבחינת הרמה המקצועית והן מבחינת השכר (בן-דוד, אחיטוב, לוין-אפשטיין ושטייר, 2004).

פערים בהכנסה ובגודל המשפחה וקיצוץ מתמשך בקצבאות השונות יוצרים תהליך מתמשך של התרחבות הפערים בין יהודים וערבים בתחולת העוני. נתוני הביטוח הלאומי מצביעים על פער בין שיעורי הנחלצים מהעוני עקב תשלומי העברה ומסים בשני המגזרים (אחדות, כהן ואנדבלד, 2006).

2. פערים בשירותי הרווחה בקהילה

שירותי הרווחה ניתנים באמצעות מחלקות הרווחה ברשויות המקומיות. הפליה בהקצאה הממשלתית לרשויות המקומיות ויכולתן הנמוכה של הרשויות הערביות לגבות מסים מקומיים ולייצר הכנסות בדרכים אחרות גורמות למחסור בכוח אדם מקצועי ובמשאבים כספיים העומדים לרשות מחלקות הרווחה.

3. הפליה בהקצאה לחינוך ופערים ברמת ההשכלה

פערים במערך התשומות בחינוך: מערכת החינוך באוכלוסייה הערבית סובלת מהפליה בכל התשומות המוענקות לה. בתי ספר ערביים מופלים לרעה בהקצאת שעות לימוד בכל שלב משלבי החינוך. קיים פער באיכות כוח האדם בהוראה ובאיכות השירותים התומכים, כגון מערכת שיעורי הטיפוח, חינוך מיוחד, ייעוץ חינוכי ופסיכולוגי. כמו כן, קיימים פערים באיכות סביבת הלמידה: כיתות לימוד תקניות, מתקני ספורט, מעבדות, מחשבים וספריות.

המשאבים המושקעים בחינוך הערבי הם דלים, והמדיניות שמעצבת את התכנים נקבעת כמעט ללא שיתוף האזרחים הערבים. הדבר מתבטא בתפוקות הנמוכות של המערכת מבחינת הישגים, ובחוסר שביעות רצון מצד הציבור הערבי כלפי מערכת זו (אבו עסבה, 2004).

משרד החינוך מעניק סיוע מיוחד לתלמידים ביישובים חלשים מבחינה כלכלית, באמצעות סיווגם כיישובי 'עדיפות לאומית'. היישובים הערביים אינם נכללים בקטגוריה זו, אף שחלקם הגדול עונה על הקריטריונים לכך (אבו-עסבה, 2004). בפסיקת בג"ץ 11163/03 (27 בפברואר 2006) נקבע כי "החלטת הממשלה בעניין קביעת אזורי העדיפות הלאומית אינה מתיישבת עם עיקרון השוויון, שכן תוצאותיה מביאות להפליה פסולה של בני המגזר הערבי במימוש זכותם לחינוך, ובכך גוררת את אי חוקיותה."

שיעורי הנשירה: קיים פער בשיעורי הנשירה ממערכת החינוך, מגני הילדים עד החטיבה העליונה, כולל מסגרות החינוך המיוחד, מערכת שיעורי הטיפול, חוגי ההעשרה והחינוך המקצועי.

הישגים בחינוך: פערים בתחום זה נמצאו אף הם בכל תחום אפשרי, לרבות פערים במבחנים בינלאומיים, במבחנים ארציים, בשיעור הניגשים לבגרות ובשיעורי ההצלחה בבחינות הבגרות. כמו כן קיים פער נרחב בשיעור בעלי תעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות, בשיעור הפונים לרכישת השכלה גבוה, בשיעור המתקבלים ללימודים ובשיעור המסיימים תארים אקדמיים.

4. בריאות

ערבים חשופים יותר מיהודים לבעיות בריאות ולגורמי סיכון, כגון עישון, עודף משקל מחלות לב ואירועים מוחיים. אף שערבים לוקים בסרטן בשיעורים פחותים מאלה המאפיינים את האוכלוסייה היהודית, שיעורי התמותה בקרב הלוקים בסרטן גבוהים יותר אצל ערבים. תוחלת חייהם של הערבים נמוכה יותר ושיעור תמותת תינוקות, והתמותה בכלל, גבוה יותר (טרביה, 2005).

מחקרים מצביעים על משקלם הרב של פערים חברתיים-כלכליים (בעיקר רמת ההשכלה וברמת ההכנסה) כגורם לפער ברמת הבריאות בין יהודים לערבים. יש המצביעים על סיבות אפשריות אחרות (כתרבות ומודעות), אך כאשר מנכים את השפעת רמת החיים על התמותה, לא נמצא הבדל מובהק בין היישובים היהודיים והיישובים הערביים (צ'רניחובסקי, אלקנה, אנסון ושמש, 2003; טרביה, 2005).

5. הפליה ואי שוויון במשאבי הקרקע, בתכנון ובפיתוח

"בטיפול במגזר הערבי נודעת חשיבות רבה לנושא הקרקע.... קשה להתעלם מן הממד הרגשי העז הנלווה לסוגיה זו. ברם, המטענים וההקשרים הלאומיים אינם גורעים מחובת המדינה לנהוג באזרחיה הערבים על פי עקרונות ראויים של צדק חלוקתי.... המדינה חייבת להקצות לו [למגזר הערבי] קרקע על פי דפוסים ועקרונות שוויוניים, כמו למגזרים אחרים" (דו"ח ועדת אור, עמ' 767-768).

הפקעות קרקע מסיביות בעבר, אי הקמת יישובים ערביים חדשים (מלבד יישובים ערבים-בדואים בנגב) והגבלת התרחבותם של יישובים קיימים יצרו תחושה של עוול היסטורי מתמשך. אף שבאזורים עירוניים אין מגבלות חוקיות על זכותם של ערבים לרכישה של קרקע ולחכירתה (להוציא אדמות קק"ל), ערבים המבקשים לעבור לערים יהודיות נתקלים בגילויי התנגדות מצד תושבים יהודים (ח'מאיסי, 2004; יפתחאל, 2000). בנוסף, יישובים ערביים מעולם לא היוו יעד לפיתוח. להפך, הם נתפסו כיישובים שיש להגביל את התרחבותם ולצמצם את מספרם ופריסתם. לפיכך גידול ניכר של האוכלוסייה ביישובים הערביים הביא לתהליך בלתי מוסדר של התעיירות על פני קרקע הולכת ומצטמצמת.

רק במהלך שנות התשעים החל תהליך תכנוני מסדיר ביישובים הערביים, אך עד עתה הוא כשל במתן פתרונות תכנוניים הולמים לצורכי הפיתוח המקומיים, הגדלים במהירות.

פרק ב': מדד השוויון בין האזרחים היהודים והערבים בישראל

1. למה מדד?

במהלך שני העשורים האחרונים הולך ונפוץ השימוש במדדים ככלים לניטור התקדמות וככלי מעקב אחר מדיניות. ארגון האומות המאוחדות יזם את מדדי הפיתוח האנושי (Human Development Index), האומדים את הפערים ברמת הפיתוח האנושי בין המדינות ובתוכן.

בארצות הברית יזמה הליגה האורבנית הלאומית (National Urban League) מדד שוויון בין שחורים ללבנים. באירופה החלו יוזמות לבניית מדד שוויון מגדרי, במטרה לסגור בהדרגה את הפערים בין נשים וגברים בכל התחומים. מדד ההכלה האירופי (European Inclusion Index) נועד לעקוב אחר מדיניות ההגירה במדינות אירופה השונות, בעידן של התרחבות תופעת מהגרי העבודה.

בישראל מספר מדדים העוקבים אחר תופעות חברתיות ופוליטיות, ביניהם: מדד השלום (מטעם מרכז תמי שטיינמץ למחקרי שלום), מדד החוסן הלאומי (מטעם המרכז לחקר הביטחון הלאומי, אוניברסיטת חיפה), מדד הדמוקרטיה (מטעם המכון הישראלי לדמוקרטיה) ומדד החוסן החברתי (המועצה לביטחון חברתי).

ארבעת המדדים הנ"ל מושתתים על סקרי עמדות המאפשרים מעקב אחר מגמות שינוי כלליות בחברה הישראלית. גם אם יש בהם התייחסות נקודתית לסוגיית השסע היהודי-ערבי, הרי שמטרתם לתת תמונה כללית לגבי החברה הישראלית.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מדרגת תקופתית את הרשויות המקומיות בישראל על פי מדד חברתי-כלכלי. מדד זה נודע ככלי המסייע בעיצובה של מדיניות הקצאת המשאבים המועברים מהשלטון המרכזי לרשויות המקומיות, וכמו כן משמש הוא ככלי להגדרת צרכים וכאמצעי לחשיפת פערים בין רשויות מקומיות. השימוש העיקרי במדד נעשה על ידי משרד הפנים, זאת לצורך קביעת תקציבים רגילים, תקציבי פיתוח ותכנון פיזי. משרדים נוספים העוסקים בתחומים חברתיים-כלכליים (משרד התעשייה המסחר והתעסוקה, משרד החינוך ומשרד הבינוי והשיכון) מסתייעים אף הם במדד.

בשנת 2003 הושק מדד יחסי יהודים-ערבים בישראל על ידי פרופ' סמי סמוחה מאוניברסיטת חיפה. מטרת המדד הן לעקוב אחר עמדות של ערבים ויהודים לגבי אופן היחסים ביניהם: כיצד הם תופסים את מעמדם במדינה ואת יחסם עם בני העם האחר. כמו כן עוקב המדד אחר מגמות שינוי ארוכות טווח בעמדות ובתפיסות ההדדיות של יהודים וערבים (סמוחה, 2004). מדד יחסי יהודים-ערבים מתבסס אף הוא על סקרי עמדות ודעת קהל, וחשיבותו היא במתן תמונת מצב לגבי היבטים סובייקטיביים של יחסי יהודים-ערבים בישראל.

המדד הנוכחי, מדד השוויון בין יהודים וערבים, אינו בודק עמדות, תחושות, תודעה והלכי רוח, אלא מתמקד בעניינים החומריים אשר אותם ניתן למדוד באופן כמותי. במציאות מתקיימים יחסי גומלין מורכבים בין גורמים אובייקטיביים לגורמים סובייקטיביים, אך מטעמים פרקטיים אנו נאלצים ליצור הפרדה מלאכותית בין הקטגוריות.

2. מטרות המדד

ההפליה בין יהודים לערבים טבועה עמוק במבנה החברה ובמוסדותיה, וכדי למגרה דרושה התגייסות כוללת של החברה על כל דרגיה ומוסדותיה. מכאן נגזרים שני קהלי יעד עיקריים למדד: מוסדות הממשל מחד והציבור הרחב מאידך. לצד מעקב והפעלת לחץ על מוסדות הממשל, נחוץ תהליך של העמקת המודעות הציבורית לגבי תוצאותיהם ההרסניות של ההפליה ואי השוויון והעצמתם של מי שסובלים מן ההפליה כדי שיוכלו להתגונן מפניה ביתר יעילות.

מדד השוויון נועד אפוא לשרת ארבע מטרות עיקריות:

- לשמש ככלי מעקב אחר מדיניות הממשלה ותוצאותיה.
- לקבוע יעדים לסגירת הפערים בטווח הקצר ובטווח הארוך.
- לנטר את מצב הפערים בין יהודים וערבים בפרק זמן נתון ולאורך ציר הזמן.
- להשפיע על דעת הקהל באמצעות העלאת המודעות וקידום התמיכה והמחויבות לשוויון.

3. תכונות ומאפיינים של המדד

קיימות שתי גישות עיקריות למדידת אי שוויון: הגישה האבסולוטית והגישה היחסית. על פי הגישה האבסולוטית מוגדר צורך או יעד כלשהם, והמדד קובע עד כמה קרובות קבוצות האוכלוסיות הנחקרות מהשגתם.

על פי הגישה היחסית מושוויות אוכלוסייה א' לאוכלוסייה ב', כאשר אחת מקבוצות האוכלוסייה (בדרך כלל החזקה יותר) משמשת כקבוצת ייחוס.

אנו סבורים כי הגישה היחסית היא המתאימה למדידת מצב השוויון בין יהודים לערבים אזרחי מדינת ישראל, שכן היא מתמקדת במחויבותה של המדינה להקצות את משאביה באופן שוויוני לכל אזרחיה, ללא הבדל דת, גזע, לאום ומין. גישה זו שוללת את השוואת מצבם של ערביי ישראל ביחס לערבים תושבי ארצות אחרות. לפיכך, במדד השוויון שלהלן משמשת האוכלוסייה היהודית כקבוצת הייחוס, והמדד בודק את חלקה של כל אחת מהקבוצות בעוגת המשאבים.

בעת גיבוש מרכיבי המדד עמדו לנגד עינינו הצרכים והשיקולים הבאים:

1. נתונים ואינדיקטורים שיש לגביהם הסכמה רחבה.
2. זיהוי מגמות ו/או תנודות ותמורות לאורך ציר הזמן.
3. על המדד לבטא את מידת אי-השוויון היחסי בקרב האוכלוסייה הנחקרת באופן רב ממדי.

4. תכונות סטטיסטיות מקובלות במדדים מאותו סוג.
5. מתאם חיובי/שלילי גבוה עם משתנים המרכיבים אותו ו/או עם משתנים נוספים המודדים אותם תחומים.
6. מתאפיין ביכולת ניבוי השינויים במצב השוויון/אי-השוויון.

4. מבנה המדד ותהליך פיתוחו

א. תחומים נבחרים

באמצעות המדד אנו שואפים להציג תמונה רחבה ככל האפשר של מצב השוויון/אי-השוויון בין יהודים לבין ערבים אזרחי מדינת ישראל בשלוש הספרות העיקריות של האזרחות: שוויון בפני החוק, שוויון בזירה הפוליטית ושוויון חברתי-כלכלי. זאת כמובן במגבלות מצאי הנתונים העומד לרשותנו. בשנה זו יתמקד המדד בפן החברתי-כלכלי בלבד ויהווה כלי השוואתי בין יהודים וערבים בתחומים הבאים: חינוך, רווחה, בריאות, תעסוקה, דיור ושימושי קרקע.

ב. אוכלוסיית המדד

מרבית נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן ה"למ"ס) מופיעים בשלוש קטגוריות של קבוצות אוכלוסייה: 1. ערבים אזרחי מדינת ישראל ותושבי מזרח ירושלים. 2. יהודים אזרחי מדינת ישראל. 3. אחרים.

בשל מגבלות אלו של מצאי הנתונים שעומד לרשותנו, מתייחס מדד השוויון לשתי קבוצות אוכלוסייה: ערבים ויהודים. הקטגוריה הראשונה מכילה את הערבים אזרחי ישראל (מוסלמים, נוצרים, בדואים ודרוזים) כולל תושבי מזרח ירושלים, ואילו האחרונה מורכבת מיהודים ובני דתות אחרות שאינם ערבים (נוצרים לא ערבים, עולים ללא סיווג דת במשרד הפנים, לבנונים שהתאזרחו בישראל, בודהיסטים, הינדואיסטים ושומרונים).

ג. אינדיקטורים ומשתנים: טיבם ואופן בחירתם

על מנת לבחור אינדיקטורים שיש לגביהם הסכמה רחבה ככל האפשר כמשקפים את ממדי הפער ומעריכים את ביצוע המדיניות, פנתה עמותת סיכוי לשני מומחים בכל תחום מחמשת תחומי המדד (חינוך, תעסוקה, בריאות, דיור ורווחה). המומחים התבקשו כדלקמן:

1. לתאר את המצב הקיים, הבעיות, החסמים והמגמות הכלליות בארץ בכל תחום ותחום, תוך התייחסות ספציפית למצב האזרחים הערבים לעומת האזרחים היהודים.
2. להגדיר את החסמים העיקריים אשר מונעים שיוויון.
3. לציין אינדיקטורים שבאמצעותם ניתן לשקף פערים בין יהודים וערבים ולעקוב אחר פעולות רשויות הממשל בתחום.

כשהצעות המומחים מונחות לפניו, בדק צוות המדד את זמינותם ורציפותם של הנתונים לגבי האינדיקטורים המוצעים בכל תחום, ובהתאם לכך נבחרו אלו שנמצאו כרלוונטיים ביותר לשקף את אי השוויון בין יהודים לערבים בהווה ועל פני ציר הזמן⁸. האינדיקטורים והמשתנים שנבחרו מתארים בעיקר תפוקות בכל אחד מהתחומים הנבחרים, ובחלק מן המקרים גם תשומות של המערכת, אשר צירופם נותן תמונה רחבה ככל האפשר של מרכיבי עוגת המשאבים ואופן חלוקתם בין יהודים וערבים.

ד. מקורות הנתונים

המדד מתבסס על נתוני מדף רשמיים של משרדי הממשלה, המוסד לביטוח לאומי והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ה. מדגם יישובים

לא כל הנתונים העומדים לרשותנו מובאים באופן מצרפי, וחלקם מתפרסמים על פי יישוב. במקרים אלה נעשה שימוש במדגם יישובים, הכולל אחד-עשר זוגות של יישובים (אחד יהודי ואחד ערבי) בעלי גודל אוכלוסייה דומה, השייכים לאותו מחוז גיאוגרפי (ראו לוח 2).

לוח 2: טבלת היישובים אשר שימשו כמדגם עבור חלק מחישובי המדד

יישובים ערביים		יישובים יהודיים		מחוז
שם היישוב	גודל אוכלוסייה 2005 (אלפים)	שם היישוב	גודל אוכלוסייה 2005 (אלפים)	
נצרת	64.3	נהרייה	49.8	מחוז הצפון
סח'נין	24.4	מגדל העמק	24.7	
עין מאהל	10.6	חצור הגלילית	8.4	
אום אל-פחם	41.1	קריית מוצקין	39.8	מחוז חיפה
ג'סר א-זרקא	11.1	בנימינה - גבעת עדה	10.2	
טייבה	33.0	ראש העין	36.9	מחוז מרכז ומחוז תל אביב
טירה	20.7	קריית אונו	25.4	
קלנסווה	16.9	יהוד-נווה אפרים	25.2	
אבו-גוש	5.7	קריית יערים	3.1	מחוז ירושלים
רהט	38.9	דימונה	33.5	מחוז הדרום
כסיפה	9.9	ירוחם	8.6	

8 הרשימה המלאה של האינדיקטורים והמדדים מופיעה בנספח הסטטיסטי שבעמ' 65.

5. המדדים המצרפיים⁹: חינוך, בריאות, תעסוקה, דיור ורווחה

על מנת להעריך באופן כמותי את מידת השוויון/אי-השוויון בין יהודים וערבים בכל אחד מהתחומים הנבחרים, תוך שילוב הולם של האינדיקטורים והמשתנים, יש צורך במדד מצרפי (אגרגטיבי). המדד המצרפי נותן משקל מתאים לכל משתנה ולכל קבוצת אוכלוסייה ולוקח בחשבון את מידת השונות בין שתי קבוצות האוכלוסייה ביחס לכל אינדיקטור ו/או משתנה.

תיקנון של המשתנים (סטנדרטיזציה): היות וערכי המשתנים כוללים יחידות מדידה שונות (שקלים, נפשות, שנים, קמ"ר וכו'), יש צורך לבצע תיקנון שלהם. לפיכך הפכנו את ערכי המשתנים לאחוזים ביחס לממוצע המשוקלל בין שתי האוכלוסיות.

האוכלוסייה הערבית מהווה 19.6% מאוכלוסיית ישראל, וכדי שיתקיים שוויון בינה לבין האוכלוסייה היהודית צריכים לעמוד לרשותה 19.6 אחוזים מעוגת המשאבים. במידה שעומדים לרשותה פחות מכך, הרי שהאוכלוסייה הערבית מופלית לרעה, ולהפך. לאחר מכן בוצע תיקנון נוסף, הפעם ליחידות של סטיית תקן ובכך באה לידי ביטוי השונות בין שתי קבוצות האוכלוסייה לגבי כל משתנה ומשתנה.

ערכי המדד: ערכי המדד נעים בין -1 עד 1, כאשר הערך 0 מבטא שוויון מוחלט בין יהודים לערבים. ככל שערך המדד נוטה יותר לכיוון הערך 1, כך מצביע המדד על אי שוויון גדול יותר, לטובת היהודים. לעומת זאת, ככל שערך המדד נוטה יותר לכיוון הערך -1, כך מצביע המדד על אי שוויון גדול יותר לטובת הערבים.

6. המדד המשוקלל

המדד המשוקלל מחמשת המדדים המצרפיים מבטא את המרחק של שתי קבוצות האוכלוסייה מנקודת השוויון. כל אחד מהמדדים המצרפיים ישוקלל בהתאם למשקלו היחסי של כל אחד מחמשת התחומים בהוצאה הלאומית.

ההוצאה הלאומית כוללת את סך כל השקעותיהם של הגורמים הציבוריים (ממשלה, שלטון מקומי, מלכ"רים) בהתאם למדיניותם וסולם העדיפות שלהם ואת סך כול ההוצאה הפרטית (משקי בית ופרטים) בתחומים השונים בהתאם ליכולתם והעדפותיהם. יוצא אפוא שההוצאה הלאומית מבטאת את התמורה הסופית בין ההקצאה הציבורית והפרטית לבין המשאבים בפועל דהיינו מבחן התוצאה בכל התחומים ביחד. על כן, שקלול המדדים המצרפיים בכל תחום בהתאם למשקלו של כל אחד מהתחומים בהוצאה הלאומית מבטא את המשקל של כל אחד מהתחומים השונים בהתאם למדיניות והעדפות המימון הציבורי והעדפות ויכולת המימון הפרטי.

9 לאופן חישוב המדדים המצרפיים והמדד המשוקלל הסופי, ראו הנספח הסטטיסטי שבעמ' 65.

חלק שני: המדדים המצרפיים בתחומים השונים

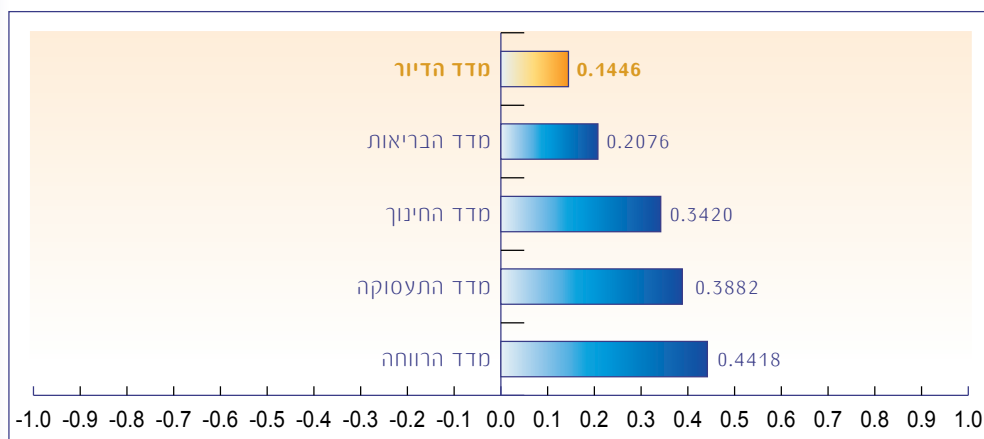
פרק א': דיור ושימושי קרקע

דיור

הזכות לרמה נאותה של מגורים היא זכות טבעית המעוגנת באמנות בינלאומיות רבות. זמינות המגורים, מחירים ואיכותם מהווים אינדיקציה לרווחת הקהילה. במקביל להיותם מצרך בסיסי למשקי בית ופרטים, מגורים מהווים מניע לפיתוח, צמיחה ועד השקעה הגדול ביותר של פרטים ומשקי בית.

1. ערך מדד הדיור

ערך מדד הדיור 2006 עומד על 0.1446 ומבטא אי שוויון בין יהודים לערבים. תוצאת מדד הדיור היא הנמוכה ביותר, כלומר מבטאת את הפער הקטן ביותר בין יהודים לערבים מבין התחומים שנבדקו.

2. אינדיקטורים ומשתנים

כדי לבדוק את רמת השוויון/אי-השוויון בתחום הדיור, נבדקו באופן השוואתי שלושה אינדיקטורים: זמינות הדיור למשקי הבית, רווחת הדיור ואיכות הדיור. יש לציין כי קיימים גורמים נוספים המשפיעים על איכות הדיור ורמתו, אך לא היו בהישג ידינו נתונים רציפים על אודותם. מדובר בנתונים כגון: גודל שטח הדירה (במ"ר), איכות וסטנדרט הבנייה, רמת הפיתוח בסביבת המגורים ועוד. במידה שנצליל בעתיד לאסוף נתונים רציפים בתחומים הנ"ל נוכל לתת תמונה רחבה יותר על אודות אי השוויון בתחום הדיור.

לוח 3: טבלת אינדיקטורים ומשתנים לניטור השוויון בתחום הדיור	
אינדיקטור	משתנה
זמינות הדיור	1. שיעור בעלות על דירה
	2. מספר חדרים בדירה
רווחת הדיור	3. ממוצע נפשות לחדר
	4. הוצאה חודשית ממוצעת על דיור
איכות הדיור	5. הוצאה חודשית ממוצעת על תשלומי ארנונה

3. תיאור המשתנים

בעלות על דירה

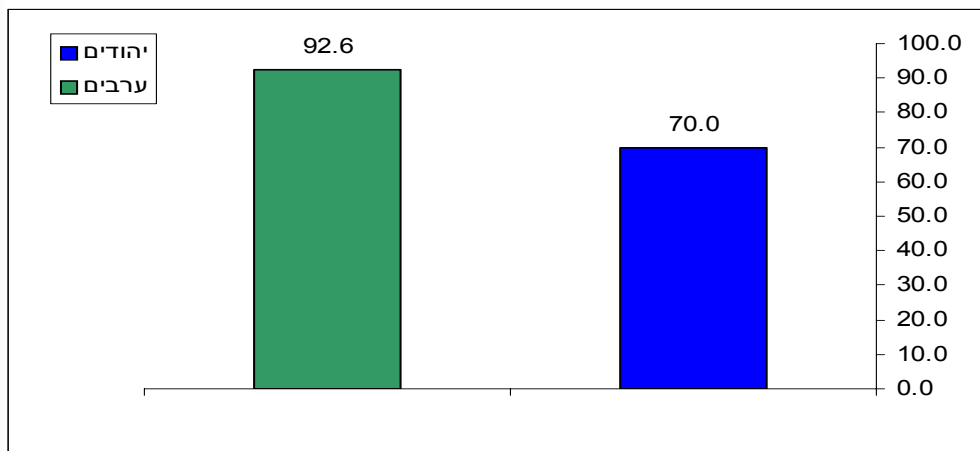
דירה נחשבת כנכס הגדול והחשוב ביותר שבבעלות הפרט או משק הבית. שיעור בעלי הדירות בקרב האוכלוסייה הערבית הוא גבוה במיוחד ועומד על 92.6% לעומת 70% בקרב היהודים (ראו תרשים 2). על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעור בעלי הדירות בעשירון התחתון עומד על 40.3%, לעומת 84.4% בעשירון העליון.

בקרב ערבים, שיעור הבעלות על דירה לא הושפע באופן משמעותי מרמת ההכנסה הנמוכה שמאפיינת אוכלוסייה זו (שיעור הבעלות על דירה בקרב האזרחים הערבים גבוה יותר אף משיעור הבעלות על דירה בעשירון העליון), בין היתר בשל בעלות פרטית על הקרקע ושיטת הבנייה העצמית הרווחת ביישובים הערביים. בנייה עצמית על קרקע פרטית מוזילה משמעותית את עלויות הבנייה ומאפשרת לבעלי הכנסה נמוכה ולא קבועה להתקדם בתהליך הבנייה בהתאם למצאי כסף מזדמן. ככל שתתרחב הבנייה הקבלנית ביישובים ערבים (בניגוד לבנייה העצמית) וככל שמלאי הקרקעות הפרטיות הזמינות לפיתוח ילך ויצטמצם - כך תלך ותעלה השפעתה של רמת ההכנסה על הסיכויים לרכוש יחידת דיור.

תרשים 2

אחוז הגרים בדירה בבעלות לפי קבוצת אוכלוסייה

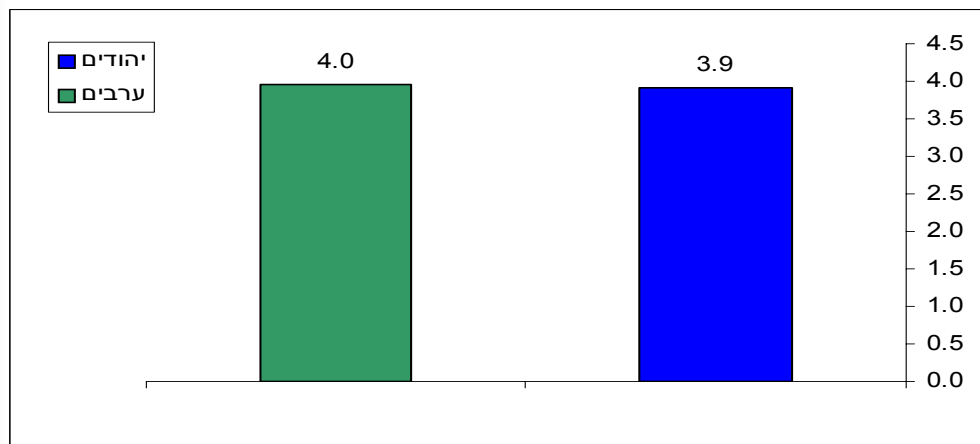
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2002-2006

גודל הדירה - מספר חדרים¹⁰

מספר החדרים הממוצע בדירת מגורים ביישובים ערבים כמעט זהה למספר החדרים הממוצע ביישובים יהודים (4.0 ו-3.9 בהתאמה), כפי שמופיע בתרשים 3.

תרשים 3

מספר חדרים ממוצע בדירת מגורים לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2002-2006

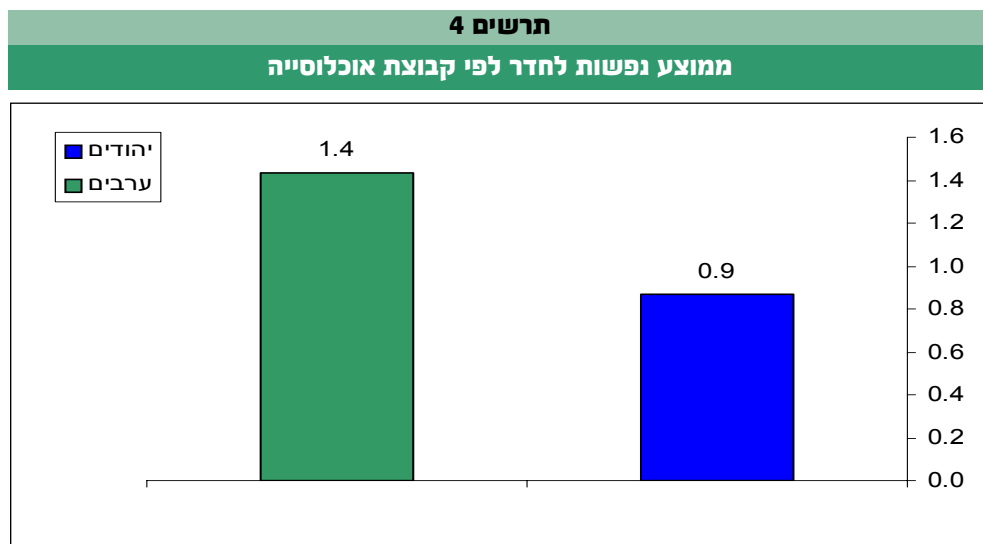
10 במניין החדרים נכללו כל החדרים המשמשים למגורי משק הבית. לא נכללו במניין החדרים: מטבח, חדר אמבטיה, בית שימוש, מרפסות, חדרים המשמשים לצרכי עסקים או לעבודה בלבד ולחדרים המושכרים לדיירים.

צפיפות הדיור

את צפיפות הדיור ניתן למדוד הן במונחי שטח, דהיינו מ"ר לנפש, והן באמצעות ממוצע מספר הנפשות לחדר. בשלב זה, בשל זמינות הנתונים העומדים לרשותנו, השתמשנו בדרך המדידה האחרונה.

הנתונים מראים כי צפיפות הדיור בקרב ערבים גבוהה יותר ועומדת על ממוצע של 1.4 נפשות לחדר, לעומת 0.9 נפשות בקרב יהודים (ראו תרשים 4).

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

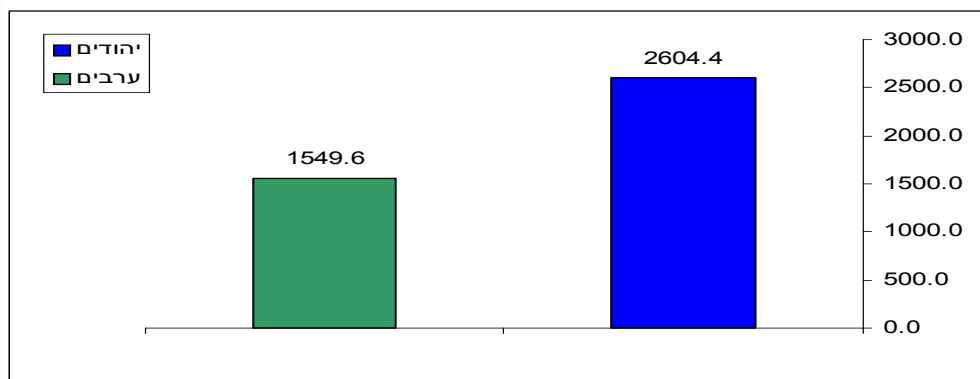
הוצאות על דיור

ההוצאה לשירותי דיור חושבה על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה באמצעות זקיפת שכר דירה אלטרנטיבי בדירות שוות גודל ביישוב או באזור מסוימים. משתנה זה מהווה אינדיקציה לאיכות הדיור ולרמת התחזוקה שלו. ככל שההוצאה הממוצעת על דיור גבוהה יותר כך הסיכוי שאיכות הדיור ושרמת התחזוקה שלו גבוהים יותר. ההוצאה הממוצעת לחודש על שירותי דיור בקרב הערבים נמוכה יחסית ומהווה כ-60% מסך ההוצאה על שירותי דיור בקרב יהודים (ראו תרשים 5).

תרשים 5

הוצאה חודשית ממוצעת של משקי הבית על דיור לפי קבוצת אוכלוסייה

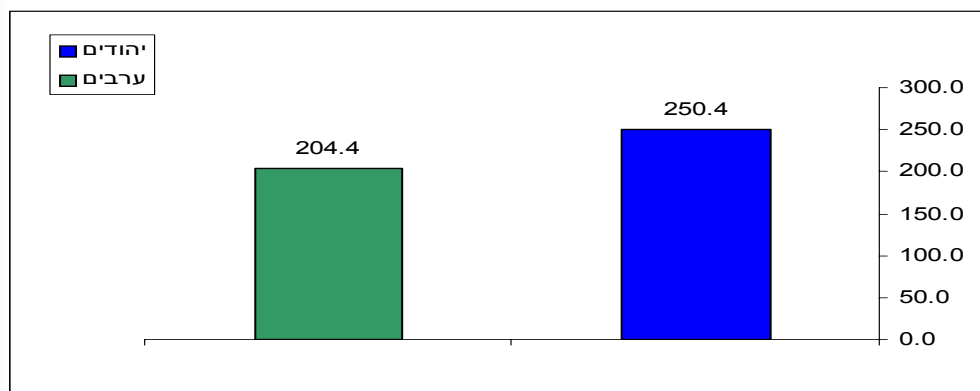
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

תשלומי ארנונה

ככל שממוצע גובה תשלומי הארנונה עולה, כך עולה הפוטנציאל של הרשות המקומית לספק לתושבים שירותים ברמה ובאיכות טובים יותר. ממוצע גובה תשלומי הארנונה תלוי הן בגובה תעריפי הגבייה למ"ר והן בפוטנציאל שיעורי הגבייה שתלוי במספר האנשים שזכאים לפטור מארנונה בשל מצבם הכלכלי הירוד ובכמות הנמנעים מתשלום בשל חוסר אומון במערכות השלטוניות הארציות והמקומיות. ממוצע תשלומי הארנונה בקרב ערבים מהווה 82% מממוצע תשלומי הארנונה בקרב יהודים (ראו תרשים 6).

תרשים 6

ממוצע תשלומי ארנונה חודשיים לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

ערך מדד הדיור 2006 עומד על 0.1446 והוא מבטא אי שוויון בין יהודים וערבים עם יתרון לאוכלוסייה היהודית.

2. שימושי קרקע

אדם מנצל את הקרקע לצרכים שונים, כגון בינוי, חקלאות, ייעור, תעשייה וכד'. המונח 'שימושי קרקע' מתאר את אופן ניצול הקרקע בפועל, בניגוד למונח 'ייעודי קרקע' המתאר את הוראות תכנית המתאר לגבי שימושי הקרקע בעתיד.

בשנת 2005 פרסמה הלמ"ס נתונים מפורטים על שימושי הקרקע לפי יישוב, נכון לשנת 2002. בשל היעדר נתונים שנתיים רציפים אודות שימושי הקרקע נבצר מאתנו בשלב זה להכיל נתונים אלה במדד. אולם נוכח החשיבות שאנו מייחסים לסוגיה זו בשל השפעותיה והשלכותיה על רווחת האזרח בתחומים רבים, החלטנו לפרסם את הנתונים, מבלי שנוכל לשקללם במדד בשלב זה.

להלן סקירה השוואתית של שימושי הקרקע בקרב יהודים וערבים, בתחומי המגורים, התעסוקה, מבני הציבור והשטחים הפתוחים.

צפיפות האוכלוסייה וצפיפות הבינוי בשטח המיועד למגורים ביישובים יהודיים וביישובים ערביים

צפיפות הבינוי וצפיפות האוכלוסייה בשטח המשמש למגורים גבוהה יותר ביישובים היהודיים מאשר ביישובים הערביים. תרשים 7 מתאר את ממוצע הנפשות לקמ"ר בשטח המיועד למגורים במדגם ישובים יהודים וערבים ותרשים 8 מתאר את ממוצע מספר יחידות הדיור לדונם במדגם ישובים יהודים וערבים.¹¹

היישובים הערבים, שבעבר הלא רחוק עוד היו בעלי אופי כפרי מובהק, עוברים במהלך שני העשורים האחרונים תהליך עיור, ובהדרגה חודרים אליהם סטנדרטים של בינוי עירוני, כולל הגברת הצפיפות ופריסה של תשתיות עירוניות. מדיניות התכנון הנהוגה כיום חותרת לעיבוי השטח הבנוי ביישובים הערביים ועל כן מקשה על הפשרת קרקע לבנייה. הדבר דחף משקי בית לבנות בצפיפות כדי לנצל את השטח הקיים.

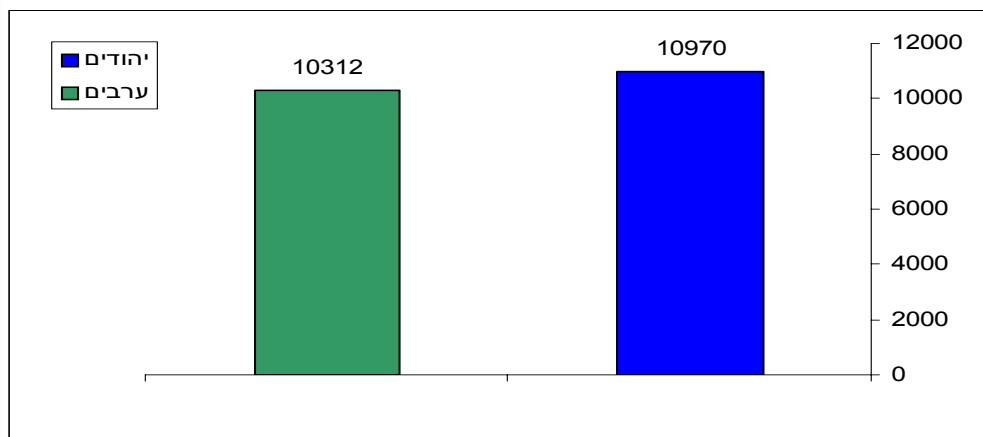
ערכי הצפיפות הנמוכים יחסית בשטחי המגורים ביישובים הערבים אינם משקפים בהכרח תנאים של רווחה. למעשה, סובלים יישובים ערביים רבים ממחסור בקרקע זמינה לפיתוח בכלל ובקרקע למגורים בפרט. חלק גדול מהקרקע ביישובים הערביים מצוי בבעלות פרטית, ועל כן מימוש אחוזי הבנייה בשטחים המיועדים למגורים משתרך על פני תקופת זמן ארוכה יותר, בהתאם לצורכי הבינוי של בעלי הקרקע. יחד עם זאת ישנן משפחות שאין ברשותן קרקע זמינה לפיתוח או קרקע בכלל, ואלו סובלות ממצוקת מגורים הולכת וגוברת בשל תהליכי התכנון המתמשכים ומדיניות התכנון הקיימת.

11 ראו הסבר על מדגם היישובים בעמ' 27

תרשים 7

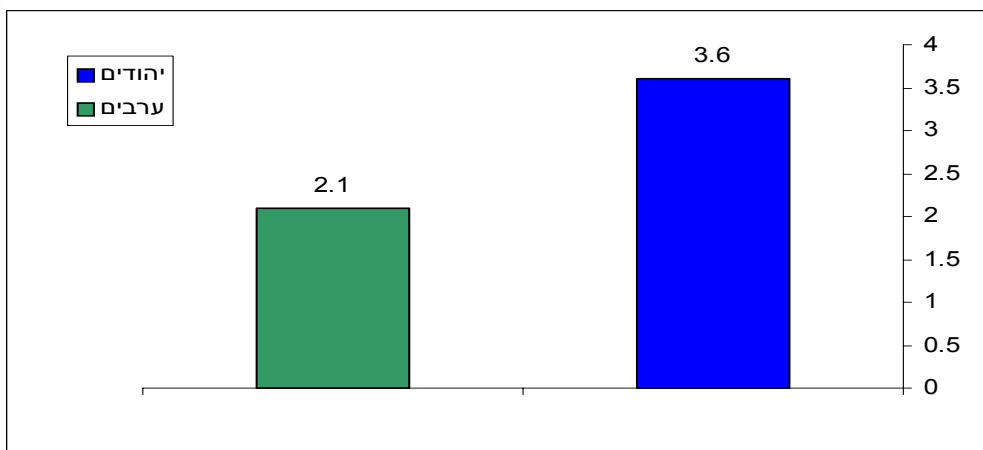
ממוצע נפשות לקמ"ר בשטח המיועד למגורים ביושבים יהודיים וערביים, 2002

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רשויות מקומיות בישראל 2003, ספטמבר 2005

תרשים 8

ממוצע מספר יחידות דיור לדונם ביושבים יהודיים וערביים, 2002

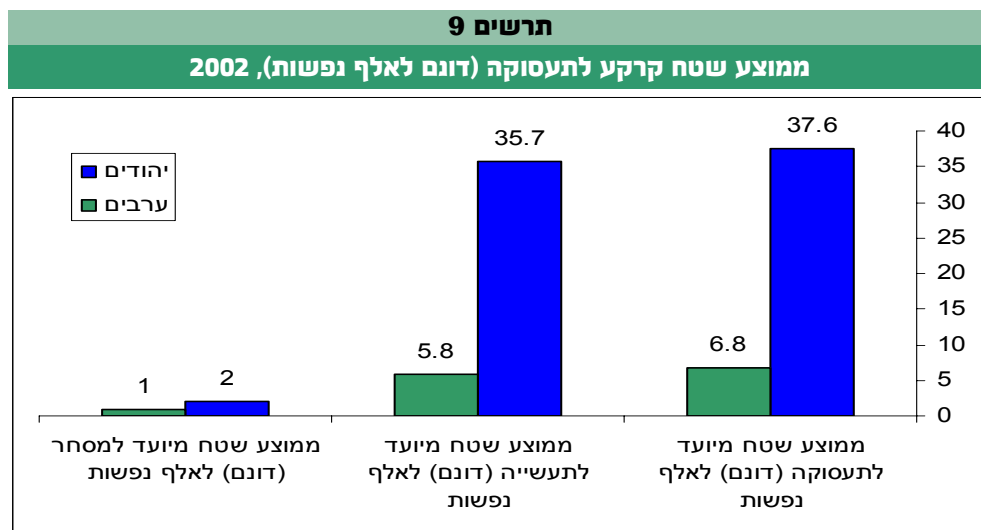

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רשויות מקומיות בישראל 2003, ספטמבר 2005

שימושי קרקע לתעסוקה

תרשים 9 מתאר את שטח הקרקע הממוצע המיועד לתעסוקה ביישובים יהודים וביישובים ערבים. סך כל השטח המוקצה לתעסוקה (דונמים לאלף נפשות) ביישובים היהודיים גדול פי 5.5 מאשר ביישובים הערביים. שטח הקרקע המשמש לתעשייה גדול פי 6.1, ושטח הקרקע המשמש למסחר גדול פי שניים. למחסור החמור בשטחי תעסוקה השלכות ישירות בכמה תחומים: שיעור ההשתתפות בכוח העבודה, שיעור הבלתי מועסקים ושיעור היוממות. כמו כן נפגע באופן ישיר פוטנציאל ההכנסות של הרשויות המקומיות הערביות מארנונה שלא למגורים. גם איכות הסביבה נפגעת, שכן בהיעדר שטחי תעסוקה נדחקים העסקים ובתי המלאכה אל שטחי המגורים. במקרים לא מעטים, ערוב שימושים זה מהווה מטרד לתושבים ומקור למפגעים סביבתיים.

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רשויות מקומיות בישראל 2003, 2005

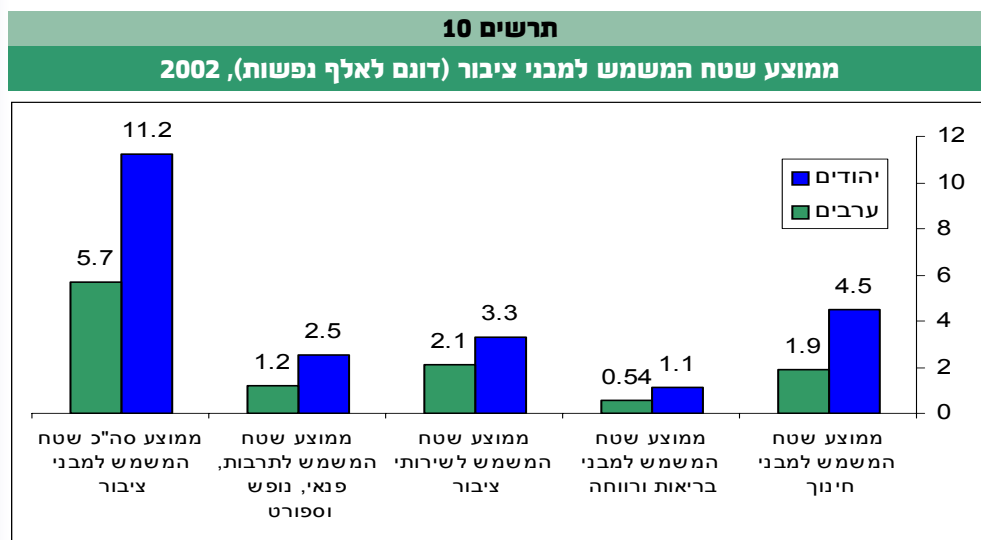
שטח קרקע למבני ציבור

ממוצע השטח המשמש למבני ציבור¹² ביישובים היהודיים גדול פי שניים מאשר ביישובים הערביים (11.2 ו-5.7 בהתאמה). יתרון ליישובים היהודיים קיים בכל סוגי מבני הציבור, במיוחד

12 הלמ"ס פרסם ארבע קטגוריות של שטח למבני ציבור: (1) שטח למבני חינוך הכולל גני ילדים, בתי-ספר, מכללות, אוניברסיטאות, מתנ"סים וישיבות. (2) שטח המשמש לבריאות רוחה כגון: מרפאות, בתי חולים ומעונות יום לקשישים. (3) שטח שירותים ציבוריים הכולל שירותי חרום והצלה, שירותי מנהל ציבורי ושירותי דת (4) שטח המשמש לתרבות, פנאי, נופש וספורט הכולל תיאטרות, בתי-קולנוע, מוזיאונים, ספריות ציבוריות, גני חיות ועוד. שטחי תיירות ונופש כגון בתי-מלון, אכסניות ופרקי שעשועים וכן שטחי ספורט כגון אצטדיון, בריכות שחיה ועוד.

בשטחים המשמשים למטרות חינוך והשכלה (גני ילדים, בתי ספר, מכללות, אוניברסיטאות, מתנ"סים וישיבות). בתחום זה השטח ביישובים היהודים גדול פי 2.4 מאשר ביישובים ערבים, אף ששיעור הילדים והצעירים בקרב האוכלוסייה הערבית גדול יותר מזה שבאוכלוסייה היהודית (ראו תרשים 10).

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רשויות מקומיות בישראל 2003, 2005

השטחים הפתוחים

בסך כל השטחים הפתוחים לא קיים שוני רב בין יישובים ערבים ליישובים יהודים. השונות באה לידי ביטוי בקטגוריות השונות של השטחים הפתוחים. תרשים 11 מתאר את השטח הפתוח על סוגיו השונים במדגם יישובים יהודים וערבים:

שטח ציבורי פתוח¹³: לשטחים הציבוריים הפתוחים השפעה רבה על הסביבה העירונית ועל איכות החיים שבה. השטח המשמש כשטח ציבורי פתוח גדול פי 8.3 ביישובים היהודיים מאשר ביישובים הערביים. ביישובים הערביים קיים מחסור חמור הן בפארקים עירוניים והן בגנים ציבוריים שכונתיים.

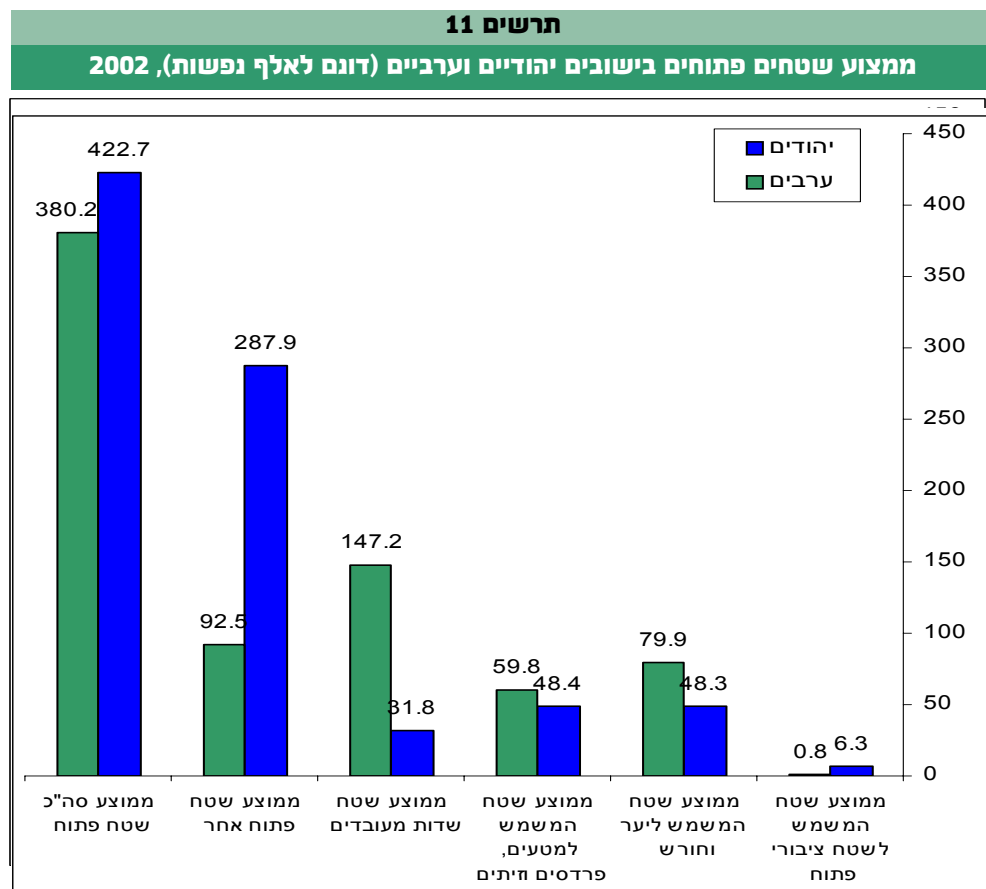
שטחי יער וחורש: מצד אחד, לשטחי יער וחורש תרומה חיונית לאיכות החיים ולרווחת האוכלוסייה, ברמה המקומית והארצית. אולם מצד אחר שטחי יער וחורש מגבילים את הפיתוח העירוני, ולפיכך יש לבחון באיזו מידה מתחלק נטל הנשיאה בעול הציבורי בתחום זה.

13 על-פי הגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נכללים בקטגוריה שטח ציבורי פתוח גנים ציבוריים או חופי רחצה. ראו מבוא לפרסום הרשויות המקומיות בישראל, 2003.

ביישובים הערביים ממוצע השטח המשמש ליער ולחורש גדול פי שניים מאשר ביישובים היהודיים. מדיניות ההכרזה על יערות וחורש ביישובים הערביים לא נעשתה רק בשל דאגה לאיכות סביבה, אלא גם כאמצעי נוסף להגביל את התפשטות היישובים הערבים.

שטחים חקלאיים: גודל השטח המשמש לשדות מעובדים ולמטעים גדול יותר ביישובים הערבים, בעיקר בשל עברם הכפרי.

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רשויות מקומיות בישראל 2003, ספטמבר 2005

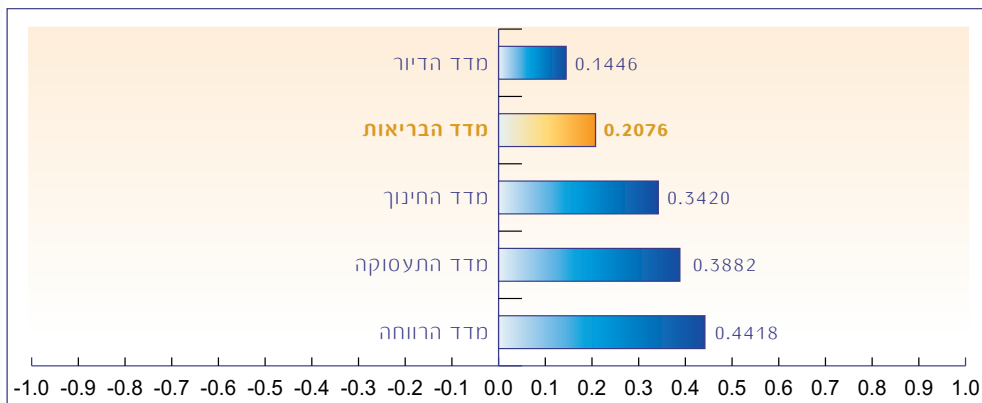

פרק ב': מדד הבריאות

בריאות טובה היא תנאי בסיסי לקיום בכבוד. היא מעניקה לבני האדם רמת שליטה גבוהה יותר בחייהם, מאפשרת להם לצאת לעבוד, ללמוד ולהקים משפחה. מצב הבריאות מושפע מגורמים רבים: השכלה, תנאי סביבה, מודעות, שירותי בריאות וכיוצא בזה. מרבית האינדיקטורים מצביעים על כך שמצבה הבריאותי של האוכלוסייה הערבית ירוד יחסית למצבה של האוכלוסייה היהודית.

1. ערך מדד הבריאות

ערך מדד הבריאות 2006 עומד על 0.2076 ומצביע על אי שוויון בין יהודים וערבים, עם יתרון ליהודים. מדד הבריאות נמוך ממדדי החינוך, התעסוקה והרווחה. יש מקום להניח שביטוח בריאות ממלכתי לכלל אזרחי מדינת ישראל, מהווה גורם חשוב בצמצום הפער.

2. אינדיקטורים ומשתנים

כדי לבדוק את מידת השוויון בין ערבים ליהודים בתחום הבריאות בחנו באופן השוואתי שלושה אינדיקטורים: תוחלת חיים בלידה, שיעור המעשנים ושיעורי תמותה (ראו לוח 4).

לוח 4: טבלת האינדיקטורים והמשתנים לניטור השוויון בבריאות

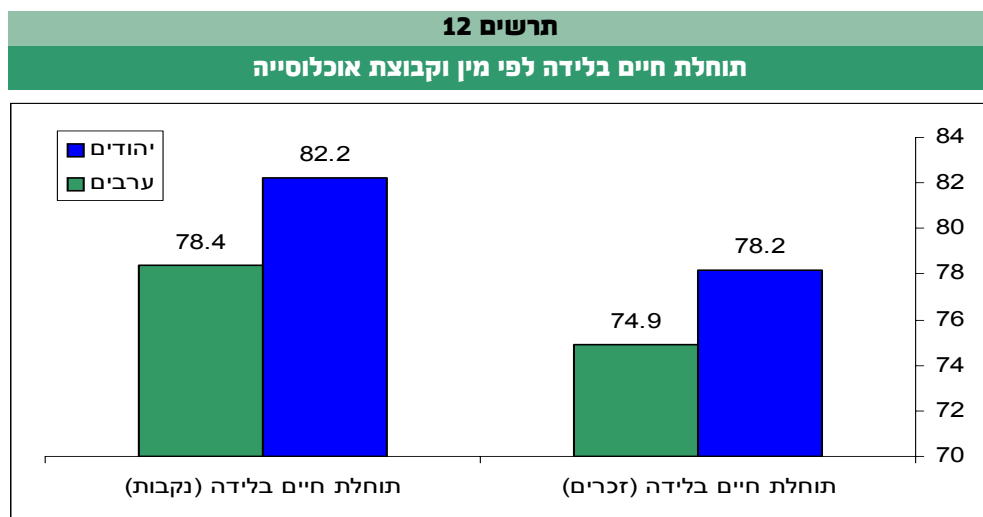
משתנה	אינדיקטור
1. תוחלת חיים בלידה לפי מין.	תוחלת חיים
2. שיעור המעשנים לפי מין.	שיעור מעשנים
3. שיעור תמותת תינוקות.	שיעורי תמותה
4. שיעורי תמותה בגילים נבחרים לפי מין.	

3. תיאור המשתנים

תוחלת חיים בלידה

מתרשים 12 שלהלן עולה כי תוחלת חייהם של יהודים גבוהה יותר מזו של ערבים, הן בקרב גברים והן בקרב נשים. בשתי קבוצות האוכלוסייה תוחלת החיים של נשים גבוהה יותר משל גברים. תוחלת החיים של גברים יהודים היא 78.2 שנים, לעומת 74.9 בקרב גברים ערבים. תוחלת החיים בקרב נשים יהודיות עומדת על 82.2 שנים, לעומת 78.2 שנים בקרב נשים ערביות. יש לציין כי אף שתוחלת החיים בקרב האזרחים הערבים עלתה בשלושים השנים האחרונות, הפער בתוחלת החיים בין שתי האוכלוסיות נשמר לאורך השנים, הן בקרב גברים והן בקרב נשים (טרביה, 2005: 37).

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2002-2006

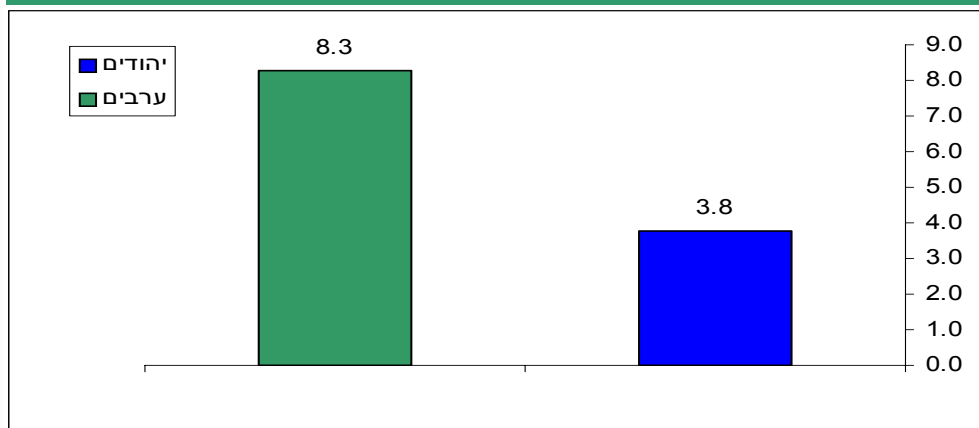
שיעור תמותת תינוקות (גילאי אפס עד שנה)

מתרשים 13 עולה כי שיעור תמותת תינוקות בקרב יהודים עומד על 3.8, ואילו בקרב ערבים עומד שיעור זה על 8.3. כלומר, שיעור תמותת תינוקות בקרב ערבים כפול מזה שבקרב תינוקות יהודים.

תרשים 13

שיעור תמותת תינוקות לאלף לידות חי לפי קבוצת אוכלוסייה

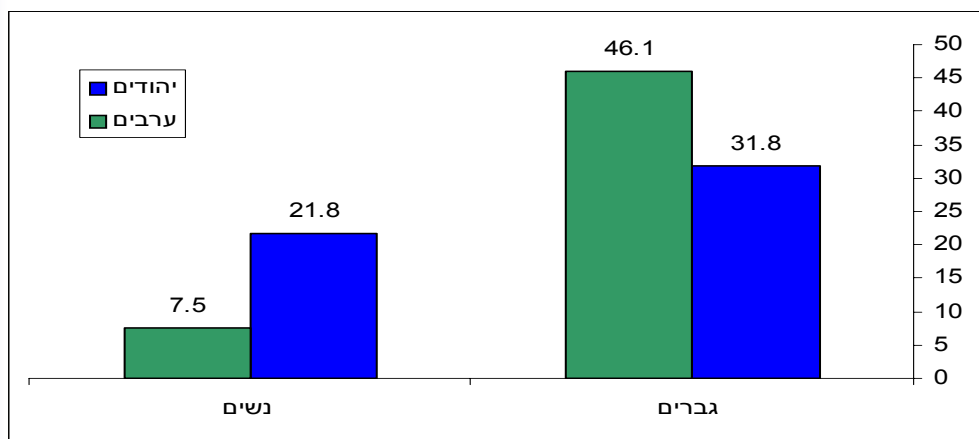
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2002-2006

שיעור המעשנים

עישון מהווה גורם לתחלואה ואף למוות. שיעור המעשנים באוכלוסייה עשוי להוות בין היתר גם אינדיקציה לרמת המודעות של האוכלוסייה לנזקים הבריאותיים שהעישון מסב. מתרשים 14 עולה כי בקרב שתי קבוצות האוכלוסייה שיעור הגברים המעשנים גבוה משיעור הנשים המעשנות. בקרב הגברים הערבים שיעור המעשנים עומד על 46.1%, ואילו בקרב גברים יהודים - כ-31.8% (כשליש מהגברים היהודים). שיעור המעשנות היהודיות גבוה פי שלושה משיעור המעשנות הערביות.

תרשים 14

אחוז המעשנים לפי מין וקבוצת אוכלוסייה

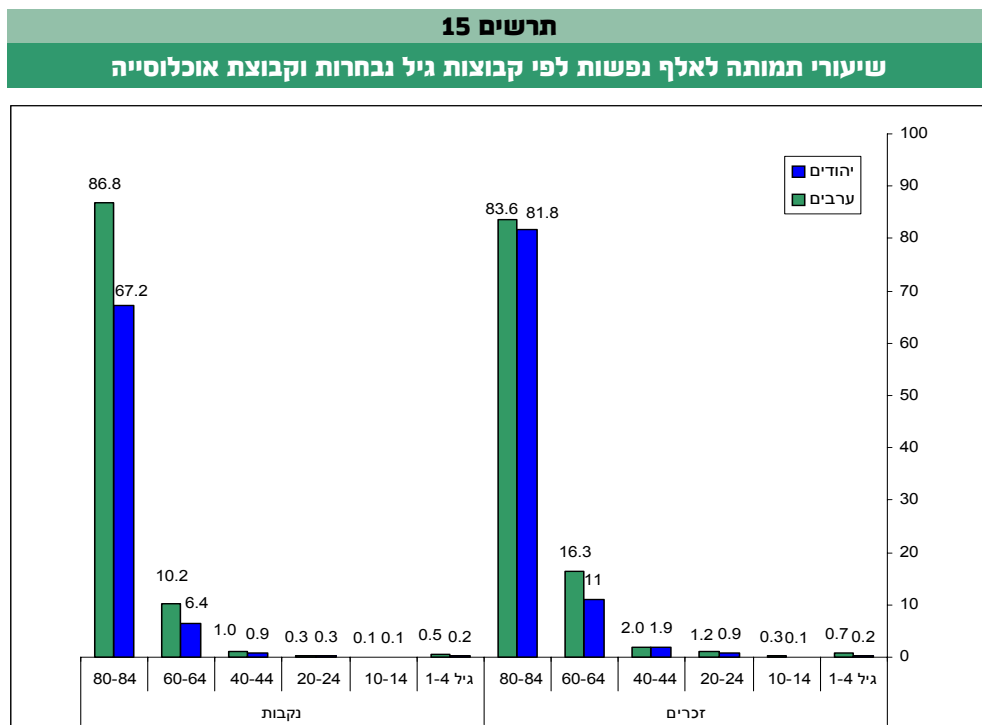

מקור: דוח שר הבריאות על עישון בישראל 2004-2005

שיעור תמותה לאלף נפשות

מתרשים 15 עולה כי שיעורי התמותה בקרב גברים ערבים גבוה משיעורי התמותה בקרב גברים יהודים בכל קבוצות הגיל. בגילאי 10 עד 14 ו-20 עד 24 שיעורי התמותה בקרב יהודיות וערביות שווים, ובשאר קבוצות הגיל שיעורי התמותה בקרב ערביות גבוהים יותר. בקבוצת הגיל 1 עד 4 שנים שיעור התמותה בקרב בנים ערבים גבוה פי 3.5 מבני קבוצת הגיל המקבילה בקרב יהודים. שיעור התמותה בקרב בנות ערביות בטווח גיל זה גבוה פי 2.5 מבנות קבוצת הגיל המקבילה בקרב יהודיות. בקבוצת הגיל 10 עד 14 בקרב בנים, שיעור התמותה בקרב ערבים גבוה פי שלושה.

מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

ערך מדד הבריאות 2006 עומד על 0.2076, והוא מצביע על אי שוויון בין יהודים וערבים בתחום הבריאות, עם יתרון ליהודים.

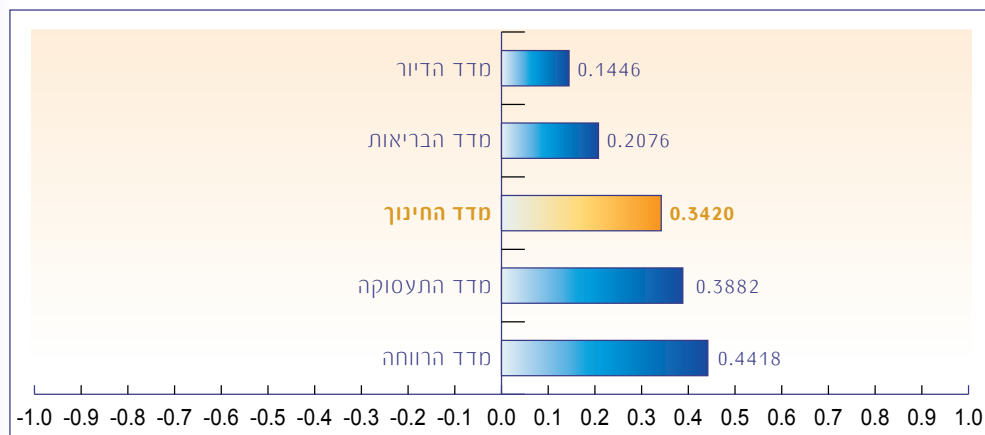
פרק ג': מדד החינוך

חינוך הוא כלי מרכזי לקידום חברתי וכלכלי המהווה נדבך מרכזי ליצירת שוויון הזדמנויות ומכשיר היכול להבטיח ניעות חברתית. לפיכך, אי שוויון בחינוך הוא אחד הגורמים הדומיננטיים לאי שוויון בהכנסה, בבריאות, וכן בהשתתפות ובפוטנציאל ההשפעה על תהליכים פוליטיים.

קיפוחה של האוכלוסייה הערבית בתחום החינוך מוכר כיום כעובדה מוכחת המוצאת את ביטוייה בדו"ח דוברת, בפסיקות בג"ץ, בוועדות הכנסת ובהתבטאויותיהם של ראשי מערכת החינוך. לקיפוח זה השלכות חמורות באשר ליכולתם של הצעירים הערביים להשתלב בחברה ולהפוך לאזרחים יצרניים ומועילים בעלי סיכוי להתקדמות בחברה על בסיס כישוריהם.

1. ערך מדד החינוך

ערך מדד החינוך 2006 עומד על 0.3420 ומבטא אי שוויון גדול בין יהודים לערבים עם יתרון לאוכלוסייה היהודית. אי השוויון ניכר היטב במשתנים שיתוארו להלן:

2. אינדיקטורים ומשתנים

האינדיקטורים שנבחרו לבדיקת רמת אי השוויון בחינוך מתייחסים הן לתשומות והן לתפוקות, דבר המשקף את תפיסת עולמם החברתית של מפתחי המדד הגורסת ששוויון בחינוך בא לידי ביטוי בשוויון בתשומות לחינוך ושוויון בתפוקות החינוכיות.

לוח 5: טבלת האינדיקטורים והמשתנים לניטור השוויון בחינוך

משתנים	אינדיקטורים
1. מספר תלמידים הממוצע לכיתה בחינוך היסודי.	משאבי מערכת החינוך
2. מספר התלמידים הממוצע לכיתה בחינוך העל יסודי.	
3. מספר התלמידים הממוצע לכיתה בחינוך היסודי ובחינוך העל יסודי.	
4. ממוצע שווה ערך משרות הוראה מלאות לכיתה.	תשתית פדגוגית
5. שיעור בעלי 0-8 שנות לימוד.	תפוקות
6. שיעור בעלי 13-15 שנות לימוד.	
7. שיעור בעלי 16 שנות לימוד ומעלה.	
8. חציון מספר שנות לימוד בקרב האוכלוסייה.	
9. אחוז הנשירה בקרב תלמידי ט"ו"ב.	
10. אחוז הזכאים לתעודת בגרות מכלל תלמידי י"ב.	
11. אחוז בעלי תעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות מכלל תלמידי י"ב.	
21. אחוז הסטודנטים באוניברסיטה בכלל גילי 20-34.	

3. תיאור המשתנים

מספר תלמידים בכיתה

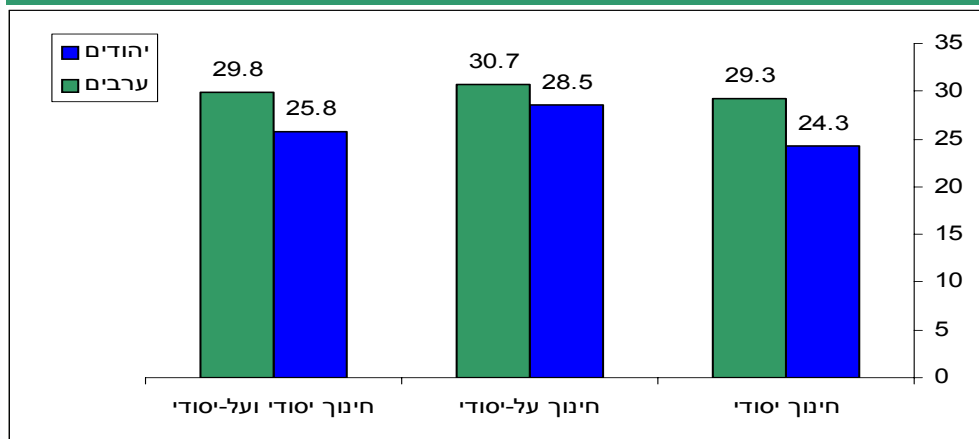
הצפיפות הממוצעת בחינוך היסודי היא 29.3 תלמידים בכיתה בחינוך הערבי לעומת 24.3 תלמידים בחינוך העברי. הצפיפות הממוצעת בחינוך העל יסודי היא 30.7 תלמידים בכיתה בחינוך הערבי לעומת 28.5 תלמידים בחינוך העברי.

הצפיפות הממוצעת בחינוך הערבי כולו היא 30 תלמידים לכיתה, לעומת 26 תלמידים בחינוך העברי. מכאן שכבר נתוני הפתיחה בחינוך הערבי נמוכים מאלה של החינוך העברי (ראו תרשים 16).

תרשים 16

מספר תלמידים ממוצע בכיתה לפי קבוצת אוכלוסייה

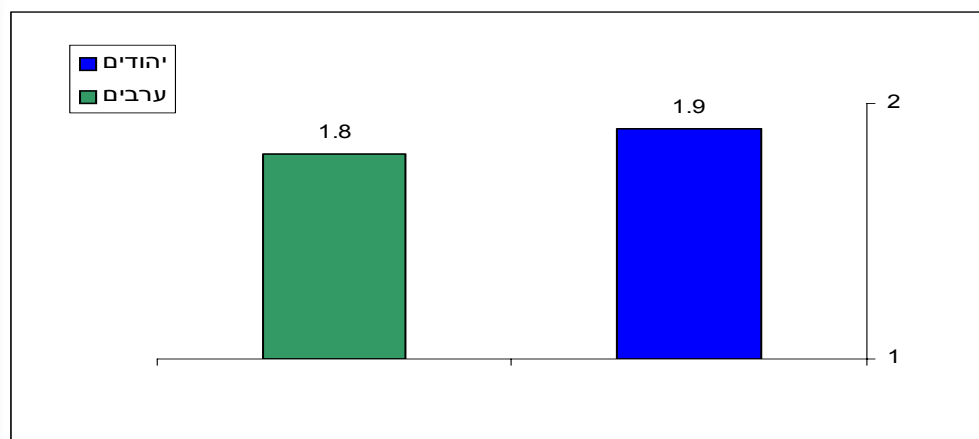
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

משרות הוראה מלאות לכיתה

נתון זה הוא אחד המשתנים האומדים את התשומות הישירות במערכת החינוך. הפער בו אינו גדול בין שתי מערכות החינוך ועומד על שישה אחוזים בלבד (ראו תרשים 17). משתנים נוספים, כגון שיעור התלמידים המתקשים המקבלים סיוע לימודי, משאבי הוראה (ספרייה, מחשבים, פינות עבודה), ועוד, לא נכללו במדד הנוכחי בשל אי זמינותם של נתונים רציפים.

תרשים 17

ממוצע משרות הוראה מלאות לכיתה לפי קבוצת אוכלוסייה

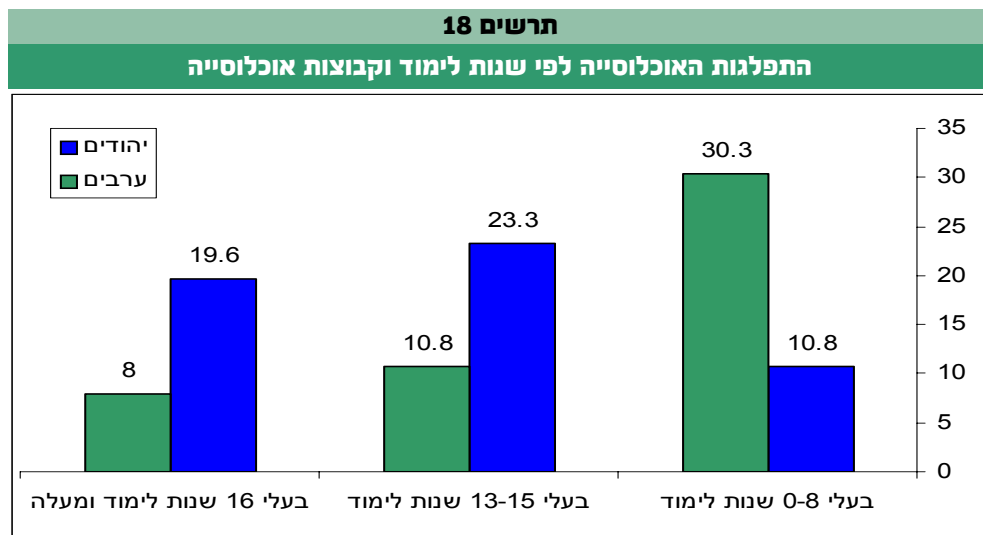

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

שנות לימוד בקרב האוכלוסייה

למספר שנות הלימוד של הפרט בחברה המודרנית יש השלכות ישירות ומרחיקות לכת על סיכויי להשתלב בשוק העבודה ולהתקדם בו. כשליש מהאוכלוסייה הערבית השלים שמונה שנות לימוד ומטה, ולפיכך צפוי למצוא עצמו בשכבה הכלכלית-חברתית הנמוכה במדינה. יתרה מזאת, כ-20 אחוזים מהאוכלוסייה היהודית לעומת 8 אחוזים בלבד מהאוכלוסייה הערבית צברו 16 שנות לימוד ומעלה (ראו תרשים 18).

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

חציון שנות הלימוד

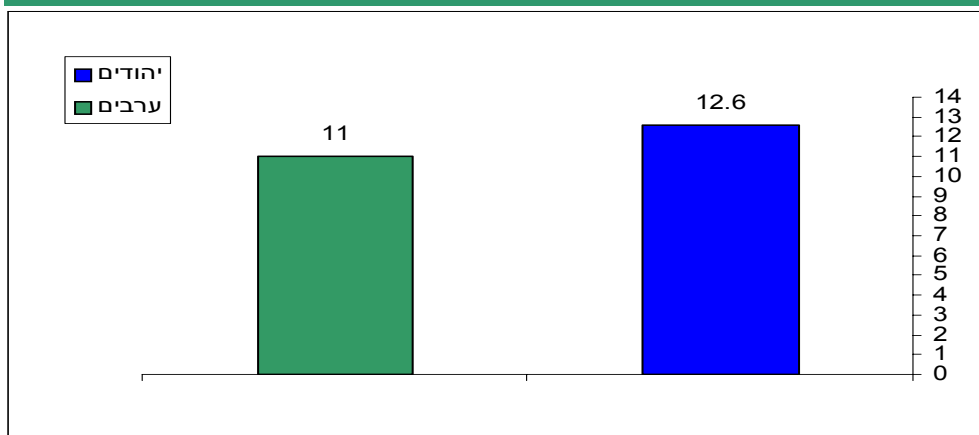
חציון מספר שנות לימוד בקרב האוכלוסייה היהודית הוא 12.6 שנים, וחציון מספר שנות לימוד בקרב האוכלוסייה הערבית הוא 11 שנות לימוד בלבד. ניתן לראות הפרש זה כמייצג פער של 20 שנה, מכיוון שחציון מספר שנות לימוד בקרב האוכלוסייה הערבית בשנים 2000 עד 2005 זהה לזה שבאוכלוסייה היהודים באמצע שנות השמונים¹⁴.

14 ראה דו"ח סיכוי 2004-2003 עמ' 17.

תרשים 19

חציון מספר שנות לימוד לפי קבוצת אוכלוסייה

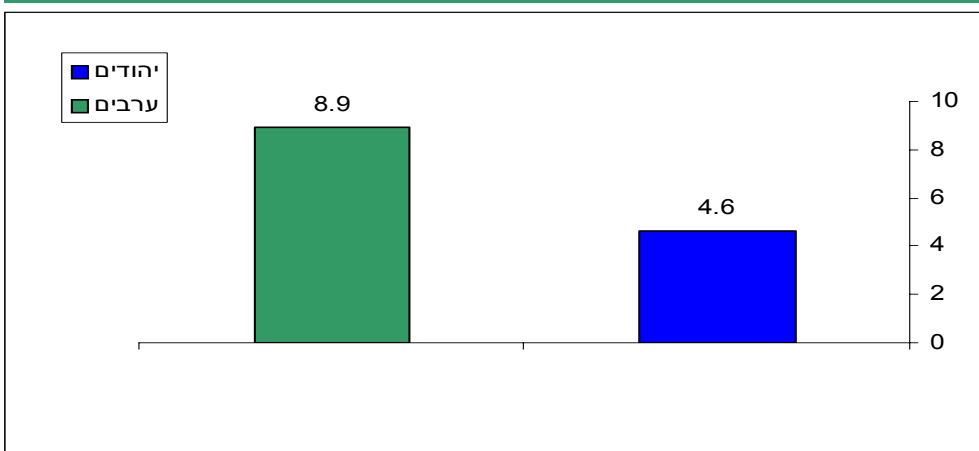
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

אחוזי נשירה

על פי הגדרת משרד החינוך, נושר הוא "נער או נערה בגיל חינוך חובה (5 עד 17) שאינם לומדים בבית ספר שבפיקוח משרד החינוך". הנשירה הגלויה היא במקרים רבים תוצאה של תהליך מתמשך המהווה נשירה סמויה (היעדרויות תכופות, תחושות של ניכור כלפי בית הספר, דחייה חברתית, התנהגות אלימה וכד'). אף שהנשירה הגלויה ירדה באופן משמעותי בחינוך הערבי, שיעור הנושרים בחינוך הערבי גבוה כמעט פי שניים מאחוז הנושרים בחינוך העברי (8.9%-ו 4.6% בהתאמה, ראו תרשים 20).

תרשים 20

אחוזי הנושרים בקרב תלמידי ט"ו ב לפי קבוצת אוכלוסייה

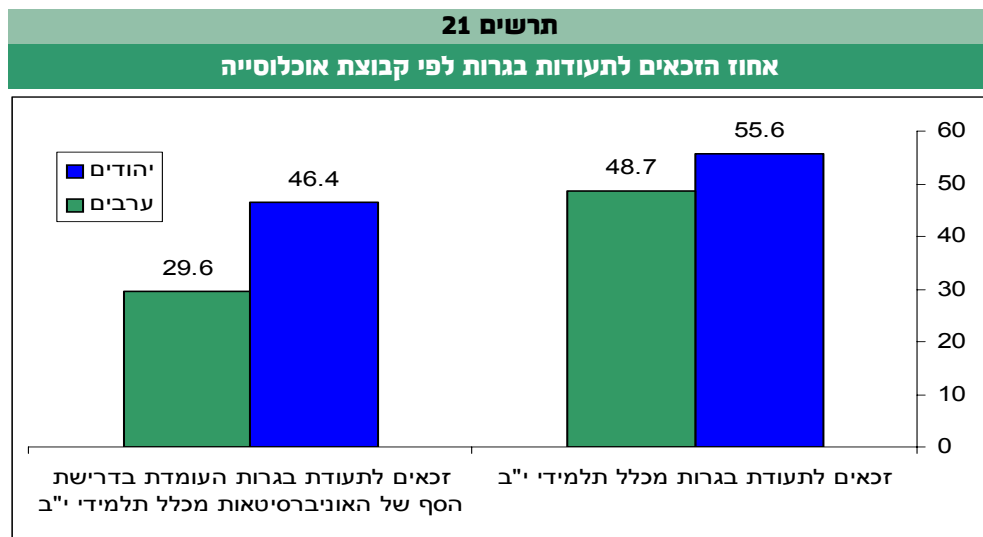

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

זכאות לתעודת בגרות

שיעור הזכאים לתעודת בגרות מכלל תלמידי י"ב בחינוך העברי עומד על 55.6%, לעומת 48.7% בחינוך הערבי (פער של כ-7%). הפער גדול בהרבה (כ-17%) כאשר מדובר בתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות (46.4% בחינוך העברי לעומת 29.6% בערבי). יש לציין כי בגרות שאינה עומדת בדרישת הסף של האוניברסיטאות אינה אפקטיבית לצורך לימודים אקדמיים ותעסוקה הולמת. הנתונים מופיעים בתרשים 21.

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

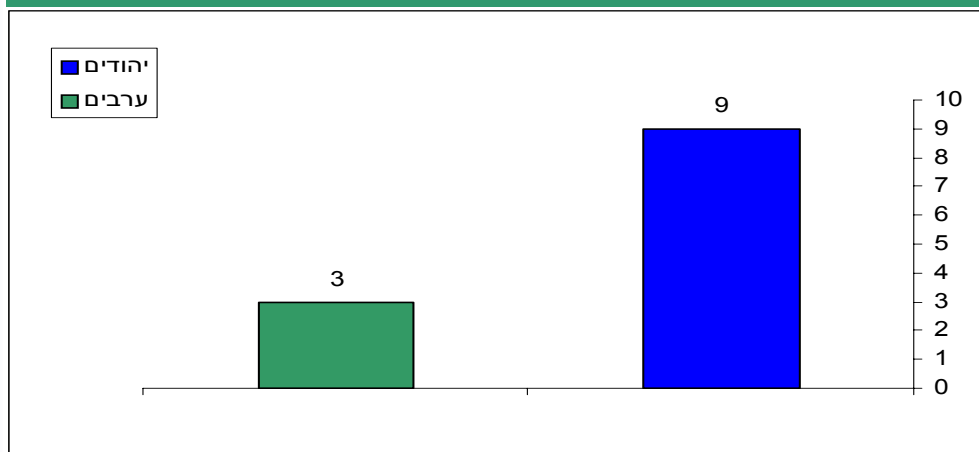
לימודים אקדמיים

הפערים בתשומות בחינוך, שיעור נשירה גבוה והישגים לימודיים נמוכים מוצאים את ביטויים בשיעור נמוך של סטודנטים ערבים באוניברסיטאות. שיעור הסטודנטים היהודים בקבוצת הגיל 20-34 גבוה פי שלושה מאחוז הסטודנטים הערבים בני אותה שכבת גיל (ראה תרשים 22).

תרשים 22

אחוז הסטודנטים באוניברסיטה מכלל גילאי 20-34 לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

ערך מדד החינוך 2006 עומד על 0.3420, והוא מבטא אי שוויון גדול בין יהודים לערבים עם יתרון לאוכלוסייה היהודית.

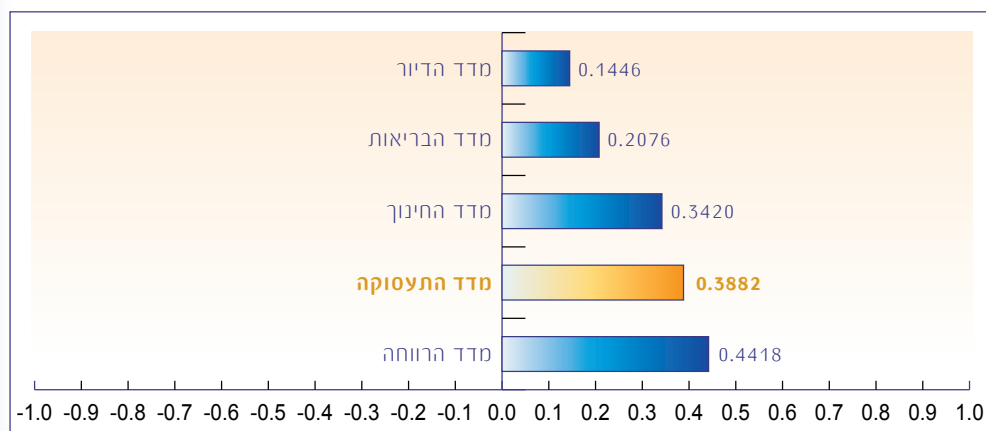

פרק ד': מדד התעסוקה

מצבם ועתידם הכלכלי של פרטים, רמת חייהם ותחולת העוני בקרבם תלויים במידה רבה בסיכוייהם להשתלב בשוק העבודה ולהבטיח לעצמם מסלול קידום במסגרתו. מדיניות ההתערבות של הממשלה באמצעות תשלומי העברה (קצבאות נכות, קצבאות ילדים, דמי אבטלה, וכו') ובאמצעות המסים הישירים (מס הכנסה, ביטוח לאומי ומס בריאות) תורמת אף היא את חלקה בקביעת רווחתה הכלכלית של האוכלוסייה וביכולתה לצמצם את הפערים בחברה באמצעות חלוקה מחדש של ההכנסה.

1. ערך מדד התעסוקה

ערך מדד התעסוקה 2006 עומד על 0.3882, והוא מבטא אי שוויון גדול בין יהודים לערבים עם יתרון לאוכלוסייה היהודית.

2. אינדיקטורים ומשתנים

כדי לבדוק את מידת השוויון בין יהודים לערבים בתחום התעסוקה נבחנו באופן השוואתי חמישה אינדיקטורים: שלושה מאפייני תעסוקה (השתתפות בכח העבודה, שיעור בלתי מועסקים ומועסקים לפי משלח יד ולפי ענף) ושני אינדיקטורים נוספים, שהם תחולת העוני והשפעת תשלומי העברה ומסים ישירים על תחולת העוני.

לוח 6: טבלת האינדיקטורים והמשתנים לניטור השוויון בתעסוקה	
משתנים	אינדיקטורים
1. שיעור השתתפות בכוח העבודה מכלל גילאי 15 ומעלה לפי מין.	השתתפות בכוח העבודה
2. שיעור השתתפות בכוח העבודה מכלל גילאי 15 ומעלה לפי גיל ומין.	
3. שיעור השתתפות בכוח העבודה לפי מספר שנות לימוד.	
4. שיעור בלתי מועסקים לפי מין.	שיעור בלתי מועסקים
5. מועסקים לפי משלח יד.	מועסקים
6. מועסקים לפי ענף.	
7. תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים לפני תשלומי העברה ומסים ישירים.	תחולת העוני
8. תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים אחרי תשלומי העברה.	
9. תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים.	
10. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים אחרי תשלומי העברה	השפעת תשלומי העברה ומסים ישירים על תחולת העוני
11. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים.	

3. תיאור המשתנים

אחוז השתתפות בכוח העבודה האזרחי (תרשימים 23-25)

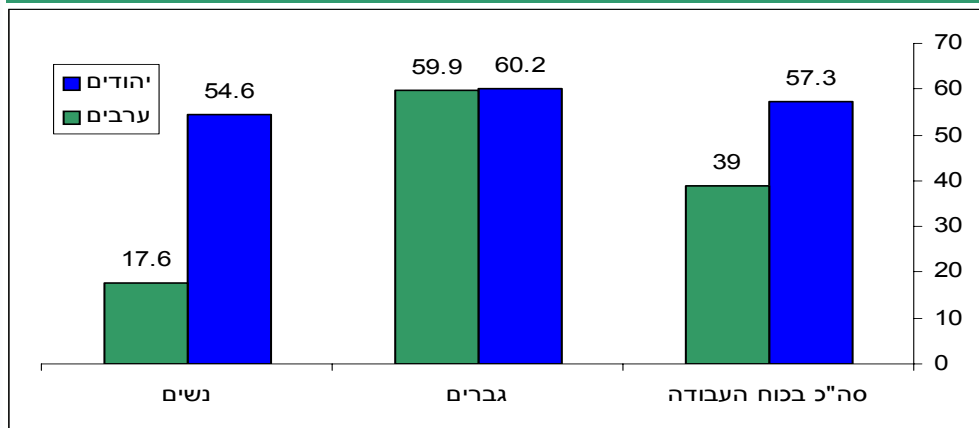
בקרוב גילאי 15 ומעלה, שיעור השתתפותם של הערבים בכוח העבודה האזרחי עומד על 39%, לעומת 57.3% בקרב יהודים. פער זה נובע בעיקר משיעור השתתפות נמוך מאוד בקרב נשים ערביות (17.6%) לעומת נשים יהודיות (54.6%). שיעור ההשתתפות בקרב גברים יהודים וערבים דומה (תרשים 23).

מנתוני תרשים 24 עולה כי בכל קבוצות הגיל שיעור ההשתתפות של ערבים בכוח העבודה האזרחי נמוך יותר. מתרשים 25 עולה כי שיעור ההשתתפות בכוח העבודה עולה ביחס ישיר לעלייה בשנות הלימוד בקרב יהודים ובקרב ערבים, אולם שיעור ההשתתפות של יהודים בכוח העבודה האזרחי גבוה יותר משל ערבים בכל אחת מקטגוריות שנות הלימוד, להוציא הקטגוריה 5 עד 8 שנות לימוד, שבה שיעור ההשתתפות של ערבים גבוה יותר.

תרשים 23

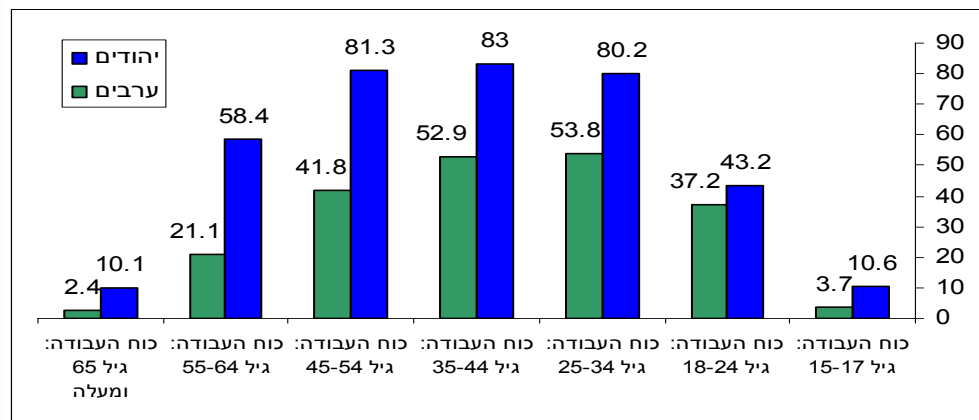
אחוז השתתפות בכוח העבודה האזרחי בגילאי 15 ומעלה לפי מין וקבוצת אוכלוסייה

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

תרשים 24

אחוז השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי גיל וקבוצת אוכלוסייה

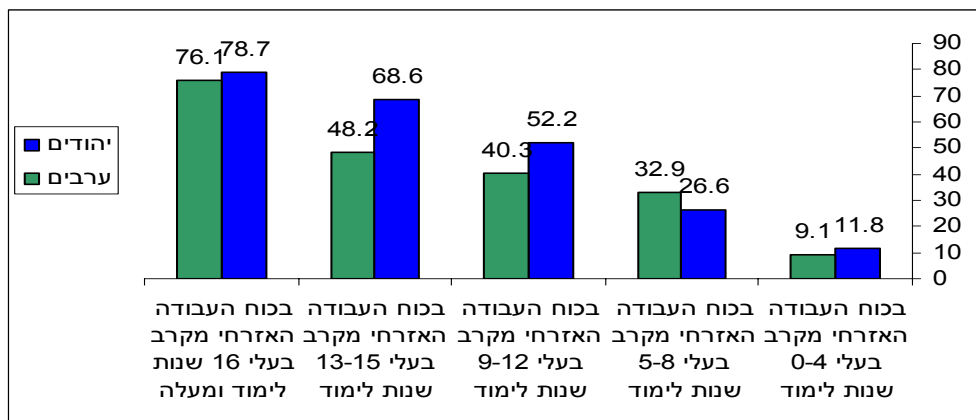

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

תרשים 25

אחוז השתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי שנות לימוד וקבוצת אוכלוסייה

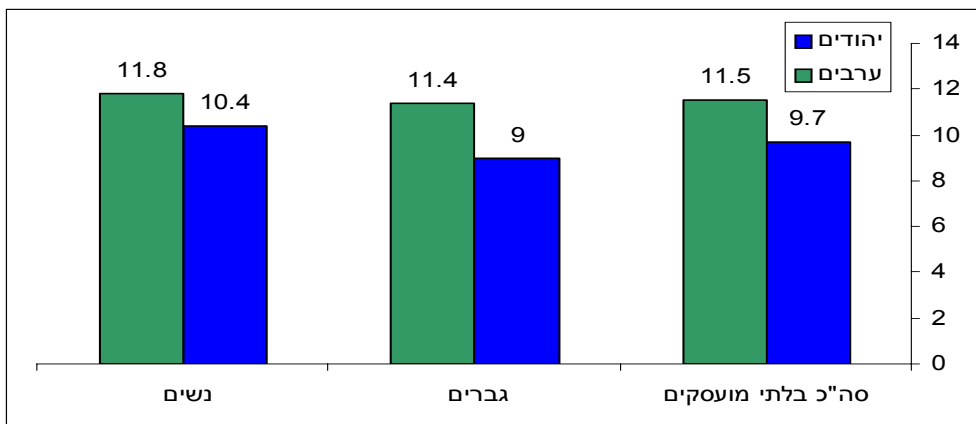
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

בלתי מועסקים

שיעור הבלתי מועסקים מכלל המשתתפים בכוח העבודה גבוה יותר בקרב גברים ערבים ובקרב נשים ערביות (11.5% לעומת 9.7% בהתאמה). בשתי קבוצות האוכלוסייה שיעור הבלתי מועסקים מקרב נשים גבוה יותר מאשר בקרב גברים (ראו תרשים 26).

תרשים 26

אחוז בלתי מועסקים לפי מין וקבוצת אוכלוסייה

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

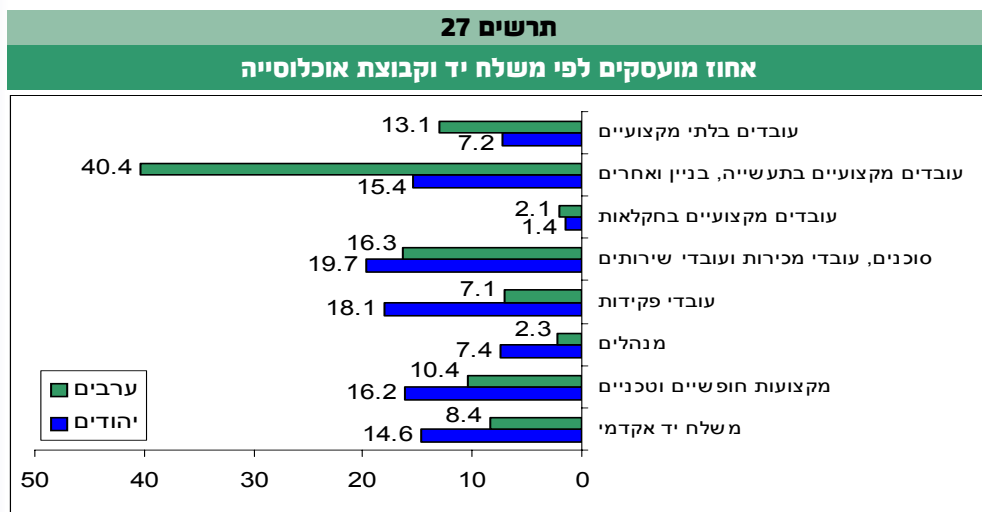

התפלגות המועסקים לפי משלח יד ולפי ענפים (תרשימים 27 ו-28)

להתפלגות המועסקים לפי הענפים ומשלחי היד השלכה על רמת השכר הממוצעת. תרשימים 27 ו-28 מצביעים על שיעור נמוך מכלל המועסקים הערבים במשלחי יד ובענפים שבהם משולם שכר גבוה יחסית.

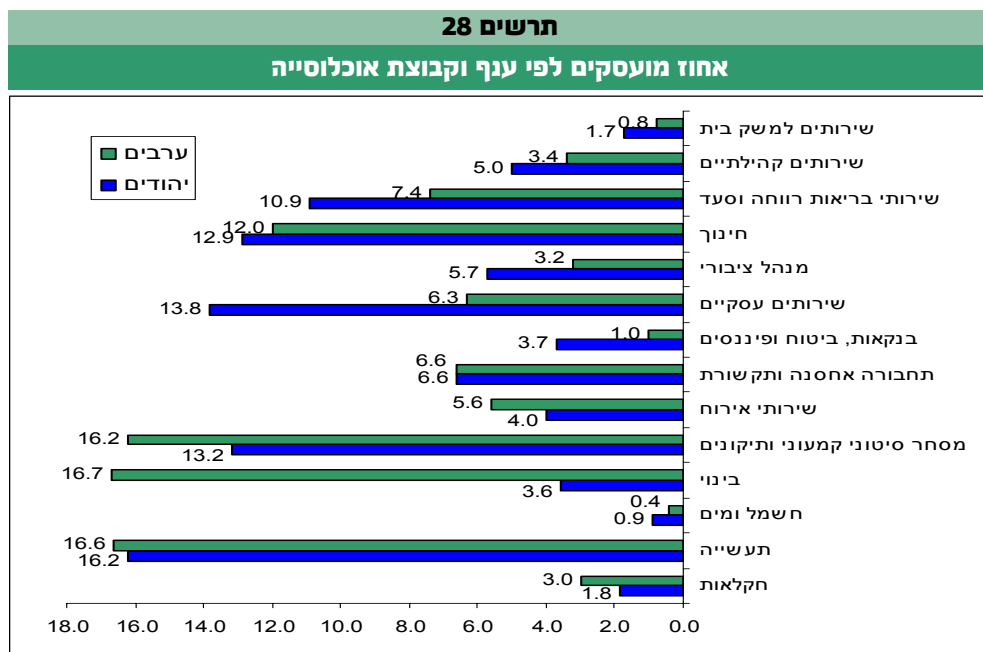
למשל, השכר הממוצע בענף הבניין עמד בשנת 2005 על 6,287 שקל. שיעור הערבים המועסקים בענף הבינוי מכלל הערבים המועסקים גבוה פי 4.6 משיעור היהודים המועסקים בענף מכלל היהודים המועסקים (תרשים 28).

לעומת זאת, השכר הממוצע בענפי הבנקאות, הביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים עמד בשנת 2005 על 13,597 שקל לחודש. שיעור היהודים המועסקים בענף זה גבוה פי 3.7 משיעור הערבים המועסקים בו.

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל, 2006

תחולת העוני

תחולת העוני משקפת את שיעור המשפחות, הנפשות והילדים שהכנסתם החודשית מצויה מתחת לקו העוני¹⁵. כדי לצמצם את תחולת העוני בקרב האוכלוסייה נוקטת הממשלה בשני אמצעי התערבות עיקריים: תשלומי העברה, הכוללים את הקצבאות השונות שמשתלמות לזכאים על ידי המדינה (כגון: קצבאות ילדים, נכים, הבטחת הכנסה ועוד) ובאמצעות מדיניות המיסוי על ההכנסה שהיא פרוגרסיבית במהותה. בתרשים 29 מוצגת תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים בשלוש קטגוריות: לפני תשלומי העברה ומסים ישירים, אחרי תשלומי העברה ואחרי תשלומי העברה ומסים ישירים. כך ניתן לאמוד את השפעת המדיניות הציבורית על תחולת העוני.

תחולת העוני לפני תשלומי העברה ומסים ישירים: תחולת העוני לפני תשלומי העברה ומסים ישירים גבוהה פי 1.86 מאשר בקרב משפחות יהודיות. הכנסתן החודשית של למעלה ממחצית המשפחות הערביות אינה מספיקה לפרנסתן. כשני שלישים מהילדים הערבים נמצאים מתחת לקו העוני לפני תשלומי העברה ומסים ישירים. שיעור הילדים הערבים העניים גבוה פי 2.2 משיעור הילדים היהודים העניים ועומד על 65.5%, לעומת 30.4% בקרב ילדים יהודים.

15 על-פי הגדרת הביטוח הלאומי קו העוני עומד על סכום השווה ל- 50% חציון ההכנסה הפנויה (אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים) לנפש תקנית.

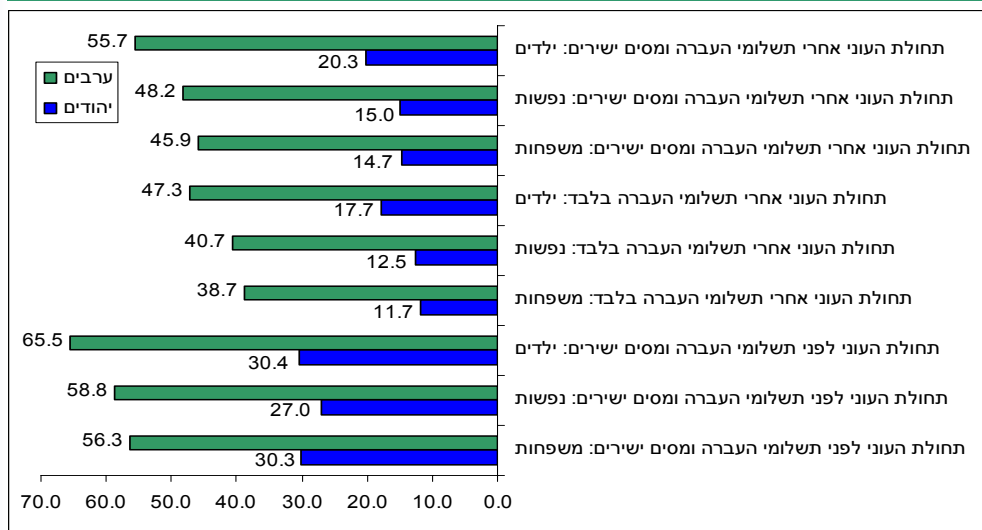

תחולת העוני אחרי תשלומי העברה: תחולת העוני מצטמצמת בעקבות תשלומי העברה בקרב יהודים וערבים, אך לא במידה שווה. הפער בין יהודים לערבים בשיעורי העוני לא רק שאינו מצטמצם עקב תשלומי ההעברה, אלא אף גדל. אחרי תשלומי ההעברה, שיעור המשפחות הערביות העניות גבוה פי 3.31 משיעור המשפחות היהודיות.

תחולת העוני אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים: בעקבות תשלומי מסים ישירים מצטמצם הפער בין יהודים וערבים בקרב משפחות ובקרב נפשות, אך מתרחב בקרב ילדים.

תרשים 29

תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים לפני תשלומי העברה ומסים ישירים, לאחר תשלומי העברה ולאחר תשלומי העברה ומסים ישירים לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: המוסד לביטוח לאומי, דו"ח העוני ואי השוויון בהכנסות, 2005

השפעת תשלומי העברה ומסים ישירים על תחולת העוני

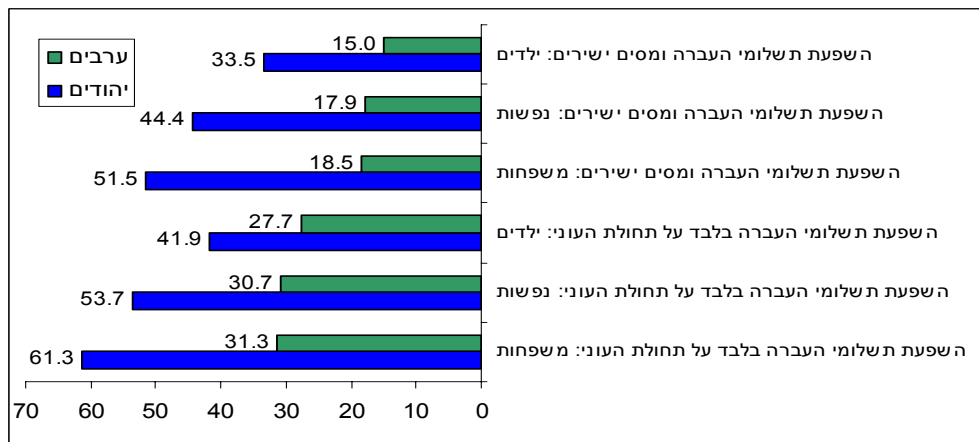
תרשים 30 מתאר את שיעור העניים היהודים והערבים שנחלצו מהעוני בעקבות תשלומי העברה ומסים ישירים. מנתוני התרשים עולה כי השפעתם של תשלומי העברה על הירידה בתחולת העוני בקרב יהודים גבוהה יותר בכל שלוש הקטגוריות: משפחות, נפשות וילדים (פי 1.7, 1.5 ו-1.2 בהתאמה). הפערים באפקטיביות ההשפעה של המסים הישירים גדולים אף יותר (פי 2.8 בקרב משפחות, פי 2.5 בקרב נפשות ופי 2.2 בקרב ילדים).

תשלומי ההעברה והמסים הישירים מחלצים מהעוני כמחצית מהמשפחות היהודיות, כ-44 אחוזים מהנפשות וכשליש מהילדים היהודים, ולעומתם, רק 18.5 אחוזים מהמשפחות הערביות, 18 אחוזים מהנפשות ו-15 אחוזים מהילדים הערבים.

תרשים 30

השפעת תשלומי העברה בלבד ותשלומי העברה ומסים ישירים על תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים לפי קבוצת אוכלוסייה

מקור: המוסד לביטוח לאומי, דו"ח העוני ואי השוויון בהכנסות, 2005

ערך מדד התעסוקה 2006 עומד על 0.3882 והוא מבטא אי שוויון גדול בין יהודים וערבים לטובת האוכלוסייה היהודית.

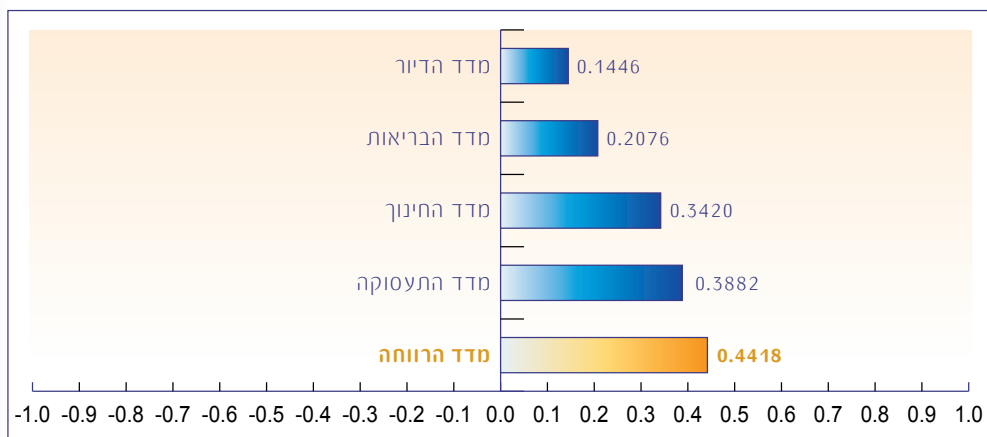

פרק ה': מדד הרווחה

שירותי הרווחה מהווים נדבך מרכזי וחיוני במערכת השירותים החברתיים בישראל. הם מסייעים לקשת רחבה של אוכלוסיות בעלות צרכים שונים, ובני משפחותיהם: זקנים, ילדים ובני נוער במצבי סיכון, בעלי מוגבלויות, מכורים לסמים ולאלכוהול, משפחות במשבר, נשים מוכות, חסרי בית, ועוד. האחריות לאספקת שירותים אלה מוטלת על אגפי הרווחה הפועלים בכל אחת מהרשויות המקומיות. פעילותם של גופים אלה ממומנת על ידי שני גורמים עיקריים: הממשלה (בעיקר משרד הרווחה) והרשות המקומית. בהתאם להסדר הקיים בין הממשלה והרשויות המקומיות, הממשלה מממנת 75% מתקציב הרווחה של כל רשות מקומית והרשות אמורה להשלים את 25% הנותרים.

1. ערך מדד הרווחה

ערך מדד הרווחה 2006 עומד על 0.4418, והוא מבטא אי שוויון גדול בין יהודים לערבים עם יתרון לאוכלוסייה היהודית. במדד הרווחה אי השוויון הוא הגדול ביותר מבין חמשת המדדים המצרפיים.

2. אינדיקטורים ומשתנים

כדי לבדוק את מידת השוויון בין יהודים וערבים בתחום הרווחה, נבחנו באופן השוואתי שלושה אינדיקטורים: הוצאה על רווחה (דהיינו, השתתפות הממשלה בתקציבי הרווחה המקומיים וההוצאה הממשלתית הממוצעת לנפש ולמשפחה), כוח עבודה ותעסוקה, ותחולת העוני. יצוין, כי בתוך שלושת האינדיקטורים הללו נכללים ארבעה משתני תעסוקה ועוני אשר שמשו אותנו בכדי לפתח הן את מדד הרווחה והן את מדד התעסוקה. זאת מכיוון שבין רווחה לבין תעסוקה קיים קשר הדוק של יחסי גומלין. ארבעת המשתנים נמצאו כרלוונטיים לבדיקת שני התחומים היות והינם משתני ניטור בעלי פוטנציאל השפעה על תחומי התעסוקה והרווחה.

לוח 7: טבלת האינדיקטורים והמשתנים לניטור השוויון ברווחה	
משתנים	אינדיקטורים
1. סך כל הוצאה ממוצעת (ממשלה ורשויות) ברווחה לנפש.	הוצאה על רווחה
2. הוצאה ממשלתית ממוצעת לנפש.	
3. שיעור בלתי מועסקים לפי מין.	כוח עבודה ותעסוקה
4. שיעור השתתפות בכוח העבודה לפי קבוצת גיל.	
5. תחולת עוני בקרב משפחות, נפשות וילדים לפני תשלומי העברה ומסים ישירים.	היקף העוני
6. תחולת עוני בקרב משפחות, נפשות וילדים אחרי תשלומי העברה.	
7. תחולת עוני בקרב משפחות, נפשות וילדים אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים.	
8. השפעת תשלומי העברה בלבד בקרב משפחות, נפשות וילדים.	
9. השפעת תשלומי העברה ומסים ישירים בקרב משפחות, נפשות וילדים.	

3. תיאור המשתנים

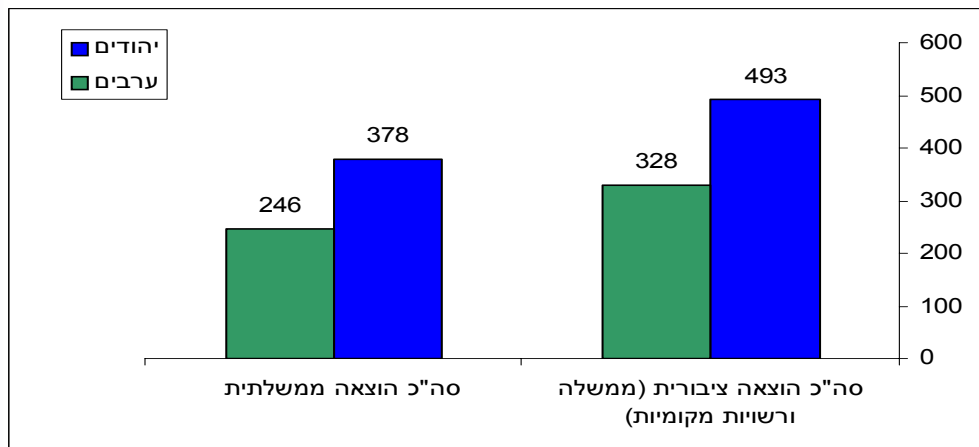
הוצאה על הרווחה

ככל שהדרוג החברתי-כלכלי נמוך יותר, כך מוטלות על הרשויות הוצאות גבוהות יותר בתחום השירותים החברתיים. הדרוג החברתי-כלכלי של מרבית הישובים הערביים נמוך יותר ותחולת העוני גבוהה יותר, בהשוואה לאלה של היישובים היהודיים. לפיכך, כדי לענות על צרכי האוכלוסייה מוטלות על הרשות הוצאות גבוהות יותר. תרשים 31 מתאר את סך כל ההוצאה על רווחה לנפש ממקורות ציבוריים ופרטיים ביישובים יהודיים וביישובים ערביים. כמו כן מתאר התרשים את סך כל ההוצאה הממשלתית על רווחה לנפש ביישובים יהודיים וביישובים ערביים. התרשים מראה כי סך כל הוצאה לנפש בקרב יהודים עומדת על 493 ₪, לעומת 328 ₪ בקרב ערבים.

תרשים 31

סך כל ההוצאה הציבורית (ממשלה ורשויות מקומיות)
וסך כל ההוצאה הממשלתית לרווחה (ש"ל לפי)

המקור: משרד הרווחה, דו"חות הוצאה שנתיים, 2005-2006

אחוז בלתי מועסקים לפי קבוצת אוכלוסייה ומין

ראו הסבר בפרק תעסוקה, תרשים 23 בעמ' 53.

אחוז ההשתתפות בכוח העבודה לפי קבוצת אוכלוסייה וגיל

ראו הסבר בפרק תעסוקה, תרשים 24 בעמ' 53.

תחולת העוני

ראו הסבר בפרק תעסוקה, תרשים 29 בעמ' 57.

השפעת תשלומי העברה ומסים ישירים על תחולת העוני

ראו הסבר בפרק תעסוקה, תרשים 30 בעמ' 58.

ערך מדד הרווחה 2006 עומד על 0.4418, והוא מבטא אי שוויון גדול בין

יהודים וערבים עם יתרון לאוכלוסייה היהודית.

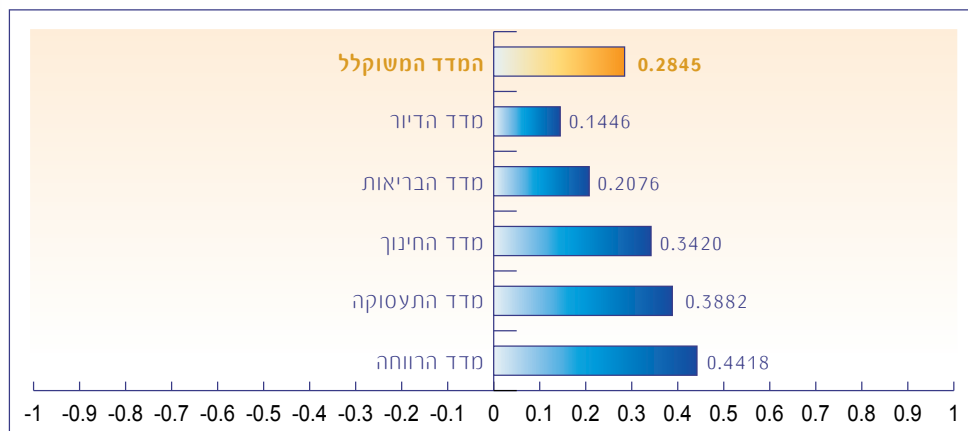

חלק שלישי: מדד השוויון המשוקלל 2006

מדד השוויון המשוקלל מבטא את חלקה הממוצע של כל אחת משתי קבוצת האוכלוסייה בעוגת המשאבים הלאומית. ערך המדד (0.2845) מבטא אי שוויון בין יהודים לערבים, עם יתרון ליהודים. חשוב לציין כי מדובר בשנתו הראשונה של המדד, ועל כן לא ניתן בשלב זה לעקוב אחר שינויים שחלו במרוצת השנים. עם הזמן נוכל לראות קשרים בין המשתנים ובין המדדים השונים ולנתח בצורה מעמיקה את הממצאים.

ערך המדד המשוקלל - 0.2845

המדד המשוקלל כולל את חמשת המדדים המצרפיים בתחומי החינוך, הבריאות, הרווחה, התעסוקה והדיור. משקלו של כל אחד מהמדדים המצרפיים נקבע על פי חלקו של כל אחד מהם בהוצאה הלאומית. בהוצאה הלאומית נכללות כל ההוצאות הציבוריות והפרטיות: הוצאות הממשלה, הוצאות הרשויות המקומיות, תרומות, הוצאות של מלכ"רים וכן של פרטים. ההוצאה הציבורית מבטאת את מדיניות ההקצאה בהתאם למגבלות התקציביות ובהתאם לסולם העדיפויות, וכך גם ההוצאה הפרטית.

ההוצאה הלאומית ממומנת על ידי שני גורמים: **הגורם הציבורי** שכולל את הממשלה, השלטון המקומי והמלכ"רים ו**הגורם הפרטי** שכולל את משקי הבית הפרטיים. בהתאם ליחס החלוקה בין שני הגורמים (ראה נספח סטטיסטי בעמ' 65) הגורם הציבורי תורם כ-60% מערך מדד השוויון.

בלוח 8 מוצגים סכומי ההוצאה הלאומית במיליוני שקלים עבור כל תחום ותחום. כמו כן מוצג חלקו של כל תחום (באחוזים) מסך כל ההוצאה הלאומית בחמשת התחומים. לתחום הדיור ניתן המשקל

הגדול ביותר, בשל חלקו הגבוה יחסית בהוצאה הלאומית (29.3%), ואילו לתחום התעסוקה ניתן המשקל הקטן ביותר, בשל חלקו הנמוך בהוצאה הלאומית (5% בלבד).

בעמודה השמאלית ביותר בלוח 8 מוצג חלקו המשוקלל של כל אחד מהממדים. סכום כל החלקים יחד מהווה את ערך המדד המשוקלל, שהוא 0.2845. לכל אחד מהממדים המצרפיים שיעור תרומה לציון המשוקלל של המדד.

התרומה של כל אחד מהממדים לערך המדד המשוקלל תלויה הן בערך של כל אחד מהממדים המצרפיים והן במשקל שניתן לכל מדד. למדד הרווחה אחוז התרומה הגבוה ביותר, הן בשל רמת אי השוויון הגבוהה ביותר שהוא משקף והן בשל חלקו המשמעותי בהוצאה הלאומית (25.1%).

לוח 8: חישוב המדד המשוקלל, מדד השוויון 2006*

תחום	ערך המדד	הוצ' לאומית (מיליוני ₪)	אחוז הוצ' לאומית	אחוז תרומה למדד המשוקלל	חלקו המשוקלל
חינוך	0.3420	45,293	20.6%	24.7%	0.0704
בריאות	0.2076	44,090	20.0%	14.6%	0.0416
דיור	0.1445	64,583	29.3%	14.9%	0.0424
תעסוקה	0.3882	10,901	5.0%	6.8%	0.0192
רווחה	0.4418	55,290	25.1%	39.0%	0.1110
סה"כ		220,157	100.0%	100.0%	0.2845

* מדד השוויון 2006 מתייחס לנתונים שנאספו בין השנים 2000-2005

חלק רביעי: נספח סטטיסטי

המדד המצרפי

1. הקדמה

התפתחות תהליכים חברתיים, כלכליים ופוליטיים שחוות המדינות המפותחות בעיקר מראשית שנות התשעים יצרו צורך הולך וגובר לפיתוח מדדי שוויון. הצורך בפיתוח מדדי שוויון כמותיים נובע מהתגברות המודעות והמחויבות בקרב מקבלי ההחלטות והארגונים החברתיים, לעיקרון השוויון בין הקבוצות השונות באוכלוסייה.

המדד מחושב על בסיס אינדיקטורים ומשתנים רבים ומגוונים החולשים על בתחומים שונים: חינוך, בריאות, כלכלה, פוליטיקה, רווחה ועוד באמצעותם ניתן יהיה לבצע השוואות בין קבוצות האוכלוסייה. האינדיקטורים בבסיס הניתוח מתאפיינים בתכונות הבאות:

- א. מבוססים על יחידת חקירה (פרטים) משפחות/קבוצת אוכלוסייה/ אזור גיאוגרפי/ מדינה).
- ב. מנחים (במקרה של הקצאה) ו/או משקפים (במקרה של תפוקות) מטרות חברתיות, כלכליות או פוליטיות.
- ג. משקפים תוצאה מספרית.
- ד. משקפים אמות מידה לשינויים.
- ה. משקפים תמונה גדולה ככל האפשר בתחום הנחקר.
- ו. מאפשרים מעקב רציף על פני זמן.

יתרונם הבולט של מדד השוויון נעוץ בעובדה שהוא מעניק ביטוי כמותי יחיד ורב ממדי אשר מבטא את הקומבינציה המשוקללת לאי שוויון בין הקבוצות. הגדרת המונח 'שוויון' אינה אחידה, אם כי הדעה הרווחת במחקרים רבים מצדדת במבחן התוצאה. היות ושוויון הוא עניין יחסי, נשען המדד על קבוצת ייחוס (בדרך כלל הקבוצה ה'חזקה'). מקצת החולקים על כך ומעדיפים 'גישה מוחלטת': קביעת סף 'אובייקטיבי' ומדידת המרחק ממנו. במחקר זה נטינו לדעת הרוב וקבענו את אוכלוסייה היהודית כקבוצת ייחוס לאוכלוסייה הערבית. חשוב שהליך יצירת המדד ישקף הסכמה רחבה ככל האפשר באשר למשמעות המונח שוויון. כמו כן יש להתחשב לא רק בהצגתו התיאורטית, אלא גם בבהירות הממצאים וגמישותם.

2. דרישות מעשיות מהמדד

1. יש להבטיח כי באמצעות המדד ניתן יהיה לזהות מגמות, תנודות ותמורות במצב אי שוויון לאורך ציר הזמן, כדי שיוכל להנחות את מקבלי ההחלטות לפעול לצמצומו. לשם כך על המדד להישען על הסכמה רחבת ככל האפשר.
2. כדי שתוצאות המדד ומסקנותיו יהוו קרקע פורייה למחקרים חדשים, עליו המדד להיות יישומי

- ומעשי, קל להבנה ובעל משמעות.
3. קיימת משמעות פוליטית רחבה למדד, הבאה לידי ביטוי במיוחד עקב אי תלותו במשתנים מוחלטים שטמונה בהם הטיה גדולה.
4. לבחירת האינדיקאטורים והמשתנים הנכללים במדד השפעה מכרעת על תקפותו ועל איכות תוצריו. על כן להתבסס על הסכמה רחבה ככל שנית ולהישען על חוות דעת של מומחים בכל תחומי עיסוקו.
5. ריבוי משתנים ואינדיקאטורים עלול לפגוע בהבנת ממצאי המדד, ומתוך כך גם לתיקונם. לפיכך יש לשאוף לאיזון בין מספר המשתנים שמרכיבים את המדד לבין מידה נאותה של פרשנות ובהירות משמעותו.
6. המדד אמור להיות ישים ומהימן, הן ביחס להשוואה בין הקבוצות והן ביחס לציר הזמן. כמו כן עליו להיות בעל תכונות סטטיסטיות מקובלות במדדים מסוג זה.
7. בדומה למדדים מסוג זה, ניתן לתחום את ערכיו בין 0 ל-1, או בין 1 ל-100, או בין 0 ל-100.
8. המדד יאפשר ניבוי השינויים ברמת אי השוויון כתוצאה מהשינויים באינדיקאטורים והמשתנים.
9. המדד יאפיין בתוקף מבנה בשתי רמות: תוקף מבחינת (תקיפות חיצונית) ותוקף מתכנס (תקיפות פנימית). הראשון מוודא שהמדד אכן מבטא את עצמת אי שוויון בין הקבוצות. האחרון מבטיח כי המדד יהיה תואם למדדים אחרים שבודקים אותם פערים באותם תחומים באותו זמן ו/או על פני זמן, כמו מדדי Gini ו-Atkinson (2004) Weymark).

3. המדד המצרפי והקונספציה

על מנת להעריך באופן מספרי את הפער במשאבים שעומדים לרשותן של אוכלוסיות המרכיבות את החברה, ו/או את אופן השימוש בהם יש צורך במדד מצרפי (אגרגטיבי) המעניק משקל מתאים לכל משתנה ולכל אוכלוסייה ולוקח בחשבון את מידת השוני בין האוכלוסיות עבור כל אינדיקאטור ומשתנה. בספרות המחקר ניתן מגוון רחב של מדדים שפותחו להשוואות שונות: בין מגדרים (Plantenga & Others, 2003), (Federal Provincial, Canada, 1997), (Warren, 2000), בין מגדרים בשילוב אזורים גאוגרפיים (Kjeldstad and Kristiansen, 2001), בין אוכלוסיות אתניות בתחומי הכלכלה והחברה (Morial, 2005; National Urban League, USA, 2004). כמה מהם מתמקדים בפער בין תת אוכלוסיות מלאכותיות (צ'רניחובסקי ואחרים, 2003). אחרים, כמדד ג'יני, נועדו לאמוד פערים בין פרטים (Shorrocks, 2004).

הרעיון הבסיסי של המדד המוצע הוזכר במחקר השוואתי שנערך על ידי חוקרי המוסד לביטוח לאומי וקבוצת חוקרים בלגית, שבו המליצו לערוך השוואה במידת ההגנה על האוכלוסייה הזקנה בין רוב מדינות אירופה (כולל ישראל) (Guillaume & Others, 1995); כהן ויעקב, 1996). הבחירה של המשתנים הרלוונטיים להשוואה מעידות על עיקרון עלות-תועלת בתחומים הנחקרים (חינוך, תעסוקה, דיור ותכנון, בריאות, רווחה). לאחר מיצוע הנתונים על פי שנים נערך

שקלול הלוקח בחשבון את גודלן של שתי האוכלוסיות. הביטוי שמתקבל מבטא באחוזים את נתוני הממוצע בכל אחת מקבוצות האוכלוסייה. בשלב האחרון תוקנו הממוצעים בסטיית התקן המשותפת על מנת להגיע ליחידות מדידה אחידות לכל המשתנים. צירוף היחידות המתוקנות יוצר מדד מצרפי עבור התחום הנחקר. יוצא אפוא שמשמעות אי השוויון מתבטאת בפער בין הממוצע המשוקלל הכללי של כלל האוכלוסייה לבין חלקה של כל תת אוכלוסייה בממוצע המשוקלל הכולל.

החשיבות היחסית של כל משתנה נקבעת לפי עיקרון השקלול הניטרלי, המבוסס על סטיית התקן המחושבת עבור המשתנה. גישה זו נפוצה במדדים מצרפיים למדידת תחום מסוים, המבוססים על עיקרון חסר יחסי (Relative Deprivation) (Delhausse & Others, 1993).

4. הצגה מתמטית

כל משתנה מיוצג על ידי הממוצע על פני שנים שיסומן ב- C_i . i מציינ משתנה נתון מתוך n משתנים שונים. לכל וקטור C_i יש C_{ij} איברים, כאשר j מציינ אוכלוסייה נתונה מתוך m תת-אוכלוסיות שונות (במקרה שלנו $m=2$, יהודים וערבים). ניתן לחשב ערך ממוצע לכל משתנה i לסך כל האוכלוסיות (שיסומן mc_i) באופן הבא:

$$mc_i = \sum_{j=1}^m p_j C_{ij}$$

כאשר p_j הנו מקדם השקלול לאוכלוסייה j ומתקיים: $\sum_{j=1}^m p_j = 1$

על מנת לצרף משתנים שונים שנמדדו ביחידות שונות, מתקנים כל וקטור C_i לווקטור חדש, N_i כך ש: $N_{ij} = p_j C_{ij} / mc_i$

לכן עבור כל i נוצר משתנה דיכוטומי עם פרופורציות $\sum_{j=1}^m N_{ij} = 1$, עם ממוצע שווה ל- $\bar{N}_i = \sum_{j=1}^m N_{ij}$ וסטיית תקן ששווה ל- $S_i = (\bar{N}_i * (1 - \bar{N}_i))^{0.5}$.

$$IND_j = \sum_{i=1}^n \frac{(\bar{N}_i / S_i)}{(p_i / S_i)}$$

מחשבים את המדד המצרפי לכל תת-אוכלוסייה בהתייחס לתחום הנחקר שיסומן IND_j כסכום משוקלל של וקטור המשתנים המתוקן לאותה תת אוכלוסייה ($\bar{N}_i$), כאשר המשקל הניתן למשתנה במדד הוא ההיפוך של סטיית התקן S_i . המנה בנוסחת IND_j אנלוגית ליחס בין "המצוי - Observation" לבין "הצפוי - Expectation".

המדד IND_j חושב עבור כל תת אוכלוסייה בנפרד, וכך נוצר מדד יחסי חדש, שהוא היחס בין ההפרש בין המדד של שתי תת האוכלוסיות, מחולק בערך המקסימאלי של המדד בין שתי תת האוכלוסיות וסומן ב- $index$.

יוצא, אפוא, כי אם ישנן שתי תת אוכלוסיות, אזי $j=1,2$ והמדד מוגדר כ-

$$index = \frac{IND_1 - IND_2}{Max(IND_1, IND_2)}$$

פונקציה ה- $Max(..)$ מבטאת את ההשלמה (ההעברה) שיש לבצע בביטוי של המכנה כדי להגיע לשוויון עבור תת האוכלוסייה המופלת.

חשוב לציין שעל מנת לשמור על אחידות ההשפעה של השינוי בערכי הממוצע של המשתנה הנחקר סווגו המשתנים שבניתוח על פי אופן השפעתם על השוויון. לדוגמה, כאשר המספר הממוצע של ילדים בכיתה, בבתי ספר יסודי באוכלוסייה הערבית יורד - אזי מדד השוויון צפוי להשתפר ובכך להצביע על עלייה בשוויון. נוכח זאת משתנים שיש להם השפעה שלילית על השוויון עברו טרנספורמציה שהיא 1 חלקי ממוצע המשתנה, ובשאר המשתנים אין שינוי. משתנים שעברו טרנספורמציה סומנו באות V (ראה מפתח משתנים עמ')

ערך המדד, $index$ נע בין **עד 1**. כאשר ערך המדד שווה אפס הוא מצביע על שוויון מלא. ככל שהמדד נוטה לערך אחד (1) הדבר מצביע על אי שוויון גדול יותר לטובת אוכלוסיית הייחוס (להלן אוכלוסייה א', במקרה שלנו האוכלוסייה היהודית). באופן דומה, ככל שהמדד נוטה יותר לערך מינוס אחד (-1) הדבר מצביע על אי שוויון גדול יותר לטובת אוכלוסייה ב' (הערבית).

בנוסחת המדד ניתנת חשיבות רבה לערך פרמטר השקלול בנוסחת המדד. לכן יש לקבוע ערך בעל משמעות (יכול להיות שונה לאינדיקטורים ומשתנים שונים) שמבטא מדיניות ו/או חלוקה אמיתית, או לחלופין כפרופורציות בין שתי תת האוכלוסיות.

5. תכונות ואפיונים למדד $index$

1. טווח הערכים של המדד נע בין -1 עד 1.
2. ערך המדד שואף ל- (1) כאשר כל ערכי המשתנים של תת-אוכלוסייה ב' שואפים לאפס ו/או נמוכים במידה ניכרת מערכי המשתנים של תת-אוכלוסייה א'. ערך שואף ל- (-1) כאשר כל ערכי המשתנים של תת-אוכלוסייה א' שואפים לאפס ו/או נמוכים במידה ניכרת מערכי המשתנים של תת-אוכלוסייה ב'. ערך מדד קרוב אושווה ל-0 כאשר ערכי המשתנים בשתי תת האוכלוסיות קרובים או שווים.
3. המדד מתמודד היטב עם שינויים קיצוניים, הן בערכי המשתנים שבניתוח והן בפרמטר השקלול. שינוי קיצוני לטובת תת-אוכלוסיית הייחוס מקפיץ את המדד לכיוון אי השוויון, כלומר מתקרב ל- (1), ומנגד שינוי קיצוני לרעת תת אוכלוסיית הייחוס מקפיץ את המדד לכיוון השוויון, כלומר מתקרב ל-0.
4. היות שפרמטר השקלול אחיד וקבוע, אזי שיפור בערך המשתנים בקרב אוכלוסייה ב' גורם

- לשיפור במידת השוויון במדד. כמו כן, הרעה בערך המשתנים באוכלוסייה א' בהנחה שאין שינוי בערך המשתנים של אוכלוסייה ב' מגביר את מידת השוויון במדד.
5. שינוי בפרמטר השקלול ושינויים בערך המשתנים כפי שתוארו לעיל עשויים להשפיע על המדד בכיוונים הפוכים, וערך המדד הסופי נקבע לפי עצמת השינוי.
6. ככל שהתפלגות המשתנים זהה במובן של שוויון בין מומנט ראשון (מומוצע) ומומנט שני (שונות) בין שתי האוכלוסיות, הערך של המדד שואף לאפס.
7. המדד *index* לוקח בחשבון לא רק את הערך של המשתנה i המתוקן של האוכלוסייה k , אלא גם את המרחק בין המשתנה i באוכלוסייה k לבין המשתנה i באוכלוסייה k .
8. מדד (*index*) כפונקציה של פרמטר השקלול חלקה במרחב, פרט לקצוות (בקצוות ערך המדד שווה לאפס, כי לא מתקיימת הנחת קיום שתי תת אוכלוסיות), וזאת עקב התקנון שנעשה לערך המשתנה i ואשר תוקן במרחק בין שתי האוכלוסיות א' ו-ב', ז"א בסטיית התקן של משתנה דיכוטומי שמשתנה בהתאם לשינוי בפרופורציות.
9. ניתן להשתמש בערכים שונים לפרמטר השקלול עבור משתנים שונים, כמובן תוך שמירה על המשמעות הרלוונטית לשקלול המוצע.
10. בהינתן צורת התפלגות המשתנים באוכלוסייה א' ו-ב' ובהנחה שהתפלגות המשתנים באוכלוסיות א' ו-ב' לא זהות במובן של מומנט ראשון ושני, אזי קיים ערך a של פרמטר השקלול a שעבורו $index > 0$ (אי-שוויון), ששייך לתת-אוכלוסיית הייחוס, כאשר $a > 1$ ו- $a \geq 1$ שואף ל-1 אזי $index$ מתכנס לשוויון. תכונה זו מצביעה על כך, שגם אם הפער גדול בין שתי האוכלוסיות קיים תחום של פרמטר השקלול שהוא (0, a), שבו $index$ מתכנס לשוויון למרות עליית חלקה של תת-אוכלוסיית הייחוס, וזה מבטח רמת אי שוויון נתונה בהינתן האינדיקטורים שבניתוח.

6. המדד המשוקלל הסופי

בהתאם להנחיית חברי ועדת ההיגוי לבניית מדד השוויון, המדד המשוקלל מסכם חמישה תחומים (חינוך, בריאות, דיור, תעסוקה ורווחה) אשר ישוקלל בהתאם למשקלו של כל תחום בהוצאה הלאומית. רציונאל השקלול בהוצאה הלאומית נעוץ בעובדה שההוצאה הלאומית בכל תחום כוללת את ההוצאה הציבורית (ממשלה, שלטון מקומי, מלכ"רים) ואת ההוצאה של משקי הבית הפרטיים.

סיכום קומבינציות המכפלה של ערכי המדדים בחמשת התחומים באחוזי ההוצאה הלאומית מציג את התמורה הסופית בין ההקצאה של הממשלה ומשקי הבית לבין המשאבים בפועל. דהיינו מבחן התוצאה בכל התחומים ביחד.

א. הוצאה לאומית על חינוך

ההוצאה הלאומית על חינוך בהתאם להגדרת הלשכה הלמ"ס כוללת את ההוצאה על

מוסדות חינוך קדם יסודי, חינוך יסודי, תיכוני, עיוני וטכנולוגי, ישיבות ובתי ספר תורניים, מוסדות חינוך על תיכוניים, מוסדות להשכלה גבוהה, מוסדות לקורסים למבוגרים והשתלמויות. חלקה של ההוצאה הציבורית (הוצאה ישירה של הממשלה, הוצאה של השלטון המקומי ומלכ"רים) מסך כול ההוצאה הלאומית לחינוך כ-74.4% בעוד שחלקה של ההוצאה הפרטית (קניות שירותי חינוך ממגזרים אחרים, העברות משקי בית לממשלה ולשלטון המקומי ולמלכ"רים) מהווה כ-25.6%.

סך כל ההוצאה על חינוך לשנת 2005 (מחירים שוטפים) = 45,293 מיליון שקל.

ב. הוצאה לאומית על בריאות

ההוצאה הלאומית לבריאות בהתאם להגדרת הלמ"ס, המבחינה בין הוצאה שוטפת לבין השקעה בנכסים קבועים. ההוצאה השוטפת כוללת שירותי בריאות לסוגיהם והוצאות ישירות של משקי בית על תרופות ומכשירים רפואיים. ההשקעה בנכסים קבועים כוללת הקמת בניינים ורכישת ציוד למוסדות המספקים שירותי בריאות. חלקה של ההוצאה הציבורית (הוצאה ישירה של הממשלה, הוצאה של השלטון המקומי, מלכ"רים וגורמים אחרים לא ידועים) מסך כול ההוצאה הלאומית לבריאות כ-69.3% בעוד שחלקה של ההוצאה הפרטית (הוצאות משקי בית) מהווה כ-30.7%.

סך כל ההוצאה על בריאות לשנת 2005 (מחירים שוטפים) = 44,090 מיליון שקל.

ג. ההוצאה הלאומית על דיור

ההוצאה הלאומית על דיור בהתאם להגדרת הלמ"ס נאמדת על בסיס הגידול בשטח הבנייה למגורים ובהתאם לעלייה במחירי שירותי הדיור במשקי הבית. היא אחזקה שוטפת של הדירה וצריכת שירותי דירה בבעלות הדיירים, שחושבה על ידי זקיפת שכר דירה אלטרנטיבי בדירות שוות גודל ביישוב או באזור נתונים.

נתוני הזקיפה של שכר הדירה נלקחו מתוך שלושה מקורות:

1. סקר שכר הדירה השוטף שנעשה במסגרת מדד המחירים לצרכן.
2. נתוני שכר דירה של משקי הבית הגרים בדירות שכורות מתוך סקר הוצאות משק הבית עצמו.
3. מקורות חיצוניים.

עבור הדירות בדמי מפתח נזקף ההפרש בין שכר הדירה המשולם בפועל לבין שכר הדירה המלא, כפי שהתקבל מתוך שלושת המקורות שצוינו לעיל. חלקה של ההוצאה הציבורית (הוצאה ישירה של משרד השיכון: מענקים וסבסוד -סעיף תקציבי מס' 24 - על סך 2,400 מליון ₪ ועוד שיכון-סעיף תקציבי מס' 07- על סך 4,700 מליון ₪) מסך כול ההוצאה הלאומית לדיור כ-0.11% בעוד שחלקה של ההוצאה הפרטית (הוצאות משקי בית פרטיים) מהווה כ-89.0%.

סך כל ההוצאה על דיור לשנת 2005 (מחירים שוטפים) = 64,583 מיליון שקל.

ד. הוצאה לאומית על תעסוקה

לא נעשה בלמ"ס אומדן להוצאה הלאומית לתעסוקה. בהתייעצות עם פרופ' יוסי יהב (חבר ועדת ההגוי), גב' סולי פלג (מנהלת אגף בכיר מקרו-כלכלה בלמ"ס) ומר אמיר דוידסון (ראש תחום חשבונות הממשלה והשירותים החברתיים בלמ"ס) הוחלט לחשב את ההוצאה באופן ישיר מתקציב המדינה לשנת 2005. החישוב נעשה על ידי סריקת כל סעיפי התקציב בכל משרדי הממשלה שלהם זיקה לעידוד התעסוקה. חלקה של ההוצאה הציבורית (הוצאה ישירה של משרדי הממשלה שיש להם זיקה לתעסוקה. במיוחד משרד תעשייה ומסחר) מסך כול ההוצאה הלאומית לתעסוקה 100.0% בעוד שחלקה של ההוצאה הפרטית מהווה 0.0%.

לוח 1: סעיפי התקציב שנזקפו להוצאה על תעסוקה לפי משרד מבצע ומס' סעיף - 2005

שם משרד/סעיף ראשי	שם סעיף משנה	מס' סעיף משנה	סה"כ הוצאה (מיליוני ₪)
משרד ראש הממשלה	סיוע לפרטים-תעסוקה	040611	63
	סיוע לעסקים	040612	310
משרד האוצר	הדרכה והכשרת עובדים	050707	1
	פרויקט עתידים למגזר הציבורי	050708	2
	השקעות בחברות (רכבת ישראל, גופים במשבר, ועוד)	8306 830602 830603	2,390
משרד ביטחון פנים	תעסוקה ויצור	071010	8
משרד חינוך, תרבות וספורט	השתלמות והדרכה	202203	12
משרד הרווחה	העסקת מוגבלים בגופים ציבוריים ועסקיים	230618	65
	היחידה לעניין העובדים הזרים	68	42
משרד הבריאות	השתלמות והדרכה	240402	2
משרד קליטת עלייה	סיוע בקידום העסקה בסקטור הציבורי	300219	20
	סיוע בתעסוקת עולים	300220	92
	סיוע בתעסוקת עולים עצמאיים- יזמות עסקית	300223	9
תמיכות במוצרים ציבוריים		32	4,321
משרד התעשייה והמסחר		36	1,615
	תמיכות בענפי המשק	38	1,607
	תמיכה בענפי התעשייה	76	107
משרד התיירות		37	204
סבסוד אשראי והוזלות	ביטוח הצמדה לענפים שונים במשק (ביטוח הצמדה למדד ו/או לשער, תמיכות לאשראי לענף ועוד)	44 4405 4409	31
סה"כ			10,901

סך כל ההוצאה על תעסוקה לשנת 2005 (מחירים שוטפים) = 10,901 מיליון שקל.

ה. הוצאה לאומית על רווחה

ההוצאה הלאומית לרווחה (למ"ס 2006, ביטוח לאומי 2005) כולל כל התמיכות הכספיות של המוסד לביטוח לאומי כ- 42,326.8 מיליון שקל, תקציב הביצוע של משרד העבודה והרווחה כ- 4,063.0 מיליון שקל, ועוד תמיכות בעין של המוסד לביטוח לאומי, רשויות מקומיות, מוסדות לאומיים, מלכ"רים ממשלתיים ומשרד העבודה והרווחה כ- 8,900.0 מיליון שקל. חלקה של ההוצאה הציבורית (הוצאה ישירה של הממשלה, המוסד לביטוח לאומי, הוצאה של השלטון המקומי, מלכ"רים ומוסדות לאומיים) מסך כול ההוצאה הלאומית לרווחה כ- 56.0% בעוד שחלקה של ההוצאה הפרטית (העברות למוסד לביטוח לאומי) מהווה כ- 44.0%.

סך כל ההוצאה על רווחה לשנת 2005 (מחירים שוטפים) = 55,290 מיליון שקל.

סך כל הוצאה לאומית בחמשת התחומים במחירי 2005: כ- 220,157 מיליון שקל.

ו. שיטת החישוב

חישוב ערך המדד נעשה על ידי שימוש בגיליון האלקטרוני אקסל (excel). נעשה שימוש בשיטת המאקרו של התוכנה בכדי לבצע סימולציות למידת הרגישות של ערך המדד לשינויי ערכים. למשל, נבדקה רגישות המדד לשינויים בפרמטר השקלול ולשינויים בערכי המשתנים והאינדקסאטורים השונים של שתי האוכלוסיות בכל התחומים.

מפתח משתנים

הערה: המשתנים המסומנים ב-V הינם משתנים שעברו טרנספורמציה הופכית, על מנת ליצור אחידות במדידת כיוון ההשפעה על המדד.

תחום הדיור	
משתנה	אינדיקטור
1. שיעור בעלות על דירה	זמינות הדיור
2. מספר חדרים בדירה 3. ממוצע נפשות לחדר	רווחת הדיור
4. הוצאה חודשית ממוצעת על דיור	איכות הדיור
5. הוצאה חודשית ממוצעת על תשלומי ארנונה	

תחום הבריאות	
משתנה	אינדיקטור
1. תוחלת חיים בלידה לזכרים 2. תוחלת חיים בלידה לנקבות	תוחלת חיים
3. שיעור תמותת תינוקות (V) 4. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב זכרים בגיל 4-1 (V) 5. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב זכרים בגיל 10-14 (V) 6. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב זכרים בגיל 20-24 (V) 7. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב זכרים בגיל 40-44 (V) 8. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב זכרים בגיל 60-64 (V) 9. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב זכרים בגיל 80-84 (V) 10. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב נקבות בגיל 4-1 (V) 11. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב נקבות בגיל 10-14 (V) 12. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב נקבות בגיל 20-24 (V) 13. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב נקבות בגיל 40-44 (V) 14. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב נקבות בגיל 60-64 (V) 15. שיעור תמותה לאלף נפשות בקרב נקבות בגיל 80-84 (V)	שעורי תמותה
16. שיעור המעשנים לזכרים (V) 17. שיעור מעשנות לנשים (V)	אחוז מעשנים

תחום החינוך	
אינדיקטורים	משתנים
משאבי מערכת החינוך	1. מספר תלמידים ממוצע לכיתה בחינוך היסודי (V)
	2. מספר תלמידים ממוצע לכיתה בחינוך העל יסודי (V)
	3. מספר התלמידים ממוצע לכיתה בחינוך היסודי ובחינוך העל יסודי (V)
תשתית פדגוגית	4. ממוצע שווה ערך משרות הוראה מלאות לכיתה
תפוקות	5. שיעור בעלי 0-8 שנות לימוד (V)
	6. שיעור בעלי 13-15 שנות לימוד
	7. שיעור בעלי 16 שנות לימוד ומעלה
	8. חציון מספר שנות לימוד בקרב האוכלוסייה
	9. שיעור הנשירה בקרב תלמידי ט"ב (V)
	10. שיעור הזכאים לתעודת בגרות מכלל תלמידי י"ב
	11. שיעור בעלי תעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות מכלל תלמידי י"ב
	12. שיעור הסטודנטים באוניברסיטה בכלל, גילאי 20-34

תחום התעסוקה	
אינדיקטורים	משתנים
השתתפות בכוח העבודה	1. שיעור השתתפות בכוח העבודה מכלל גילאי 15
	2. שיעור השתתפות בכוח העבודה מכלל גילאי 15 לגברים
	3. שיעור השתתפות בכוח העבודה מכלל גילאי 15 לנשים
	4. שיעור השתתפות בכוח העבודה: גילאים 15-17 (V)
	5. שיעור השתתפות בכוח העבודה: גילאים 18-24
	6. שיעור השתתפות בכוח העבודה: גילאים 25-34
	7. שיעור השתתפות בכוח העבודה: גילאים 35-44
	8. שיעור השתתפות בכוח העבודה: גילאים 45-54
	9. שיעור השתתפות בכוח העבודה: גילאים 55-64
	10. שיעור השתתפות בכוח העבודה: גילאי 65 ומעלה
	11. שיעור השתתפות בכוח עבודה אזרחי בקרב בעלי שנות לימוד 0-4 (V)
	12. שיעור השתתפות בכוח עבודה אזרחי בקרב בעלי שנות לימוד 5-8 (V)
	13. שיעור השתתפות בכוח עבודה אזרחי בקרב בעלי שנות לימוד 9-12
	14. שיעור השתתפות בכוח עבודה אזרחי בקרב בעלי שנות לימוד 13-15
	15. שיעור השתתפות בכוח עבודה אזרחי בקרב בעלי שנות לימוד 16+
בלתי מועסקים	16. שיעור בלתי מועסקים: סך הכול (V)
	17. שיעור בלתי מועסקים: גברים (V)
	18. שיעור בלתי מועסקים: נשים (V)

תחום התעסוקה - המשך	
מועסקים	19. שיעור מועסקים לפי משלח יד : אקדמי 20. שיעור מועסקים לפי משלח יד : מקצועות חופשיים וטכניים 21. שיעור מועסקים לפי משלח יד : מנהלים 22. שיעור מועסקים לפי משלח יד : עובדי פקידות 23. שיעור מועסקים לפי משלח יד : סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים 24. שיעור מועסקים לפי משלח יד : עובדים מקצועיים בחקלאות (V) 25. שיעור מועסקים לפי משלח יד : עובדים מקצועיים בתעשייה, בניין ואח' (V) 26. שיעור מועסקים לפי משלח יד : עובדים בלתי מקצועיים (V) 27. שיעור מועסקים בענף חקלאות (V) 28. שיעור מועסקים בענף תעשייה 29. שיעור מועסקים בענף חשמל ומים 30. שיעור מועסקים בענף בינוי (V) 31. שיעור מועסקים בענף מסחר סיווגי (V) 32. שיעור מועסקים בענף שירותי אירוח (V) 33. שיעור מועסקים בענף תחבורה אחסנה ותקשורת 34. שיעור מועסקים בענף בנקאות ביטוח ופיננסים 35. שיעור מועסקים בענף שירותים עסקיים 36. שיעור מועסקים בענף מינהל ציבורי 37. שיעור מועסקים בענף חינוך 38. שיעור מועסקים בענף שירותי בריאות רווחה וסעד 39. שיעור מועסקים בענף שירותים קהילתיים 40. שיעור מועסקים בענף שירותים למשק הבית
תחולת העוני	41. תחולת העוני בקרב משפחות לפני תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 42. תחולת העוני בקרב נפשות לפני תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 43. תחולת העוני בקרב ילדים לפני תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 44. תחולת העוני בקרב משפחות אחרי תשלומי העברה (V) 45. תחולת העוני בקרב נפשות אחרי תשלומי העברה (V) 46. תחולת העוני בקרב ילדים אחרי תשלומי העברה (V) 47. תחולת העוני בקרב משפחות אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 48. תחולת העוני בקרב נפשות אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 49. תחולת העוני בקרב ילדים אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים (V)
השפעת תשלומי העברה ומסים ישירים על תחולת העוני	50. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב משפחות אחרי תשלומי העברה 51. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב נפשות אחרי תשלומי העברה 52. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב ילדים אחרי תשלומי העברה 53. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב משפחות אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים 54. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב נפשות אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים 55. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב ילדים אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים

תחום הרווחה	
אינדיקטורים	משתנים
הוצאה על רווחה	1. סך כל ההוצאה ממוצעת (ממשלה ורשויות) ברווחה לנפש 2. הוצאה ממשלתית ממוצעת ברווחה לנפש
	3. שיעור בלתי מועסקים: גברים (V) 4. שיעור בלתי מועסקים: נשים (V) 5. שיעור השתתפות בכוח העבודה : גילאים 15-17 (V) 6. שיעור השתתפות בכוח העבודה : גילאים 18-24 7. שיעור השתתפות בכוח העבודה : גילאים 25-34 8. שיעור השתתפות בכוח העבודה : גילאים 35-44 9. שיעור השתתפות בכוח העבודה : גילאים 45-54 10. שיעור השתתפות בכוח העבודה : גילאים 55-64 11. שיעור השתתפות בכוח העבודה : גילאים 65+
כוח עבודה ותעסוקה	
היקף העוני והשפעת תשלומי העברה	12. תחולת העוני בקרב משפחות לפני תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 13. תחולת העוני בקרב נפשות לפני תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 14. תחולת העוני בקרב ילדים לפני תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 15. תחולת העוני בקרב משפחות אחרי תשלומי העברה (V) 16. תחולת העוני בקרב נפשות אחרי תשלומי העברה (V) 17. תחולת העוני בקרב ילדים אחרי תשלומי העברה (V) 18. תחולת העוני בקרב משפחות אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 19. תחולת העוני בקרב נפשות אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 20. תחולת העוני בקרב ילדים אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים (V) 21. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב משפחות אחרי תשלומי העברה 22. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב נפשות אחרי תשלומי העברה 23. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב ילדים אחרי תשלומי העברה 24. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב משפחות אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים 25. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב נפשות אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים 26. שיעור הירידה בתחולת העוני בקרב ילדים אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים

ביבליוגרפיה

אבו-עסבה, ח'אלד (2004). "מערכת החינוך הערבית בישראל", בתוך חסון שלמה ואבו-עסבה ח'אלד (עורכים), **יהודים וערבים בישראל במציאות משתנה**. ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, 81-97.

אחדות, לאה, רפאלה כהן ומירי אנדבלד (2004). **ממדי העוני והפערים בהכנסות**. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון.

אחדות, לאה, רפאלה כהן ומירי אנדבלד (2005). **ממדי העוני והפערים בהכנסות 2004**. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון.

אחדות, לאה (2006). "מגמות ההתפתחות של מערכת הביטוח הלאומי", בתוך לאה אחדות **סקירה שנתית 2005 - המוסד לביטוח לאומי**, 30-87.

אחדות, לאה, רפאלה כהן ומירי אנדבלד (2006). "עוני ואי-שוויון בהתחלקות בהכנסות", בתוך לאה אחדות (עורך) **סקירה שנתית 2005, המוסד לביטוח לאומי**, 91-133.

בליך, ברוך (2002). "מהו צדק?" **כוורת**, 4, 9-11.

בן-דוד, דן (2003). "אי-שוויון וצמיחה בישראל", **רבעון לכלכלה**, 50 (1), 104-23.

בן-דוד, דן, אבנר אחיטוב, נח לוין אפשטיין, וחיה שטייר (2004). **תכנית מתאר לשיפור מצב התעסוקה בישראל**. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

בשארה, עזמי (2000). "תהליך הריבונות עוד לא הושלם", בתוך יוסי דוד (עורך), **מדינת ישראל בין יהדות לדמוקרטיה**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 329-325.

גבizon, רות (1999). **האם השוויון מחייב שילוב? המקרה של מערכת החינוך הממלכתי ביפו**. רעננה: המרכז לחקר החברה הערבית בישראל, בית ברל.

גבizon, רות ועסאם אבו-ריא (עורכים) (1999). **השסע היהודי-ערבי בישראל - מאפיינים ואתגרים**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

- ג'רבי, איריס ולוי, גל (2000). **השסע החברתי-כלכלי בישראל**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- דוח שר הבריאות על עישון בישראל 2004-2005**. תל-השומר: משרד הבריאות, המרכז הלאומי לבקרת מחלות, (2005).
- דין וחשבון, ועדת החקירה הממלכתית לבירור ההתנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000** (2003). ירושלים: אלול.
- דיכטר, שולי (עורך) (2004). **דו"ח סיכוי 2003-2004**. ירושלים: סיכוי- עמותה לקידום שוויון אזרחי.
- הלר, אלה (2002). **דו"ח וסקירה על התפתחות הפערים החברתיים בישראל בעשרים השנים האחרונות**. ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
- ח'מאסי, ראסם (2004). **חסמים בתכנון ישובים ערביים בישראל**. ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.
- חסון, שלמה ואבו-עסבה, ח'אלד (עורכים) (2004). **יהודים וערבים בישראל במציאות משתנה**. ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.
- חיידר, עלי (עורך) (2005). **מדיניות הממשלה כלפי האזרחים הערבים**. ירושלים: סיכוי, העמותה לקידום השוויון האזרחי.
- טרביה, ג'לאל (2005). **מצב בריאות האוכלוסייה הערבית בישראל 2004**. תל-השומר: משרד הבריאות, המרכז הלאומי לבקרת מחלות.
- כהן, רפאלה ושאול יעקב (1996). "ניתוח השוואתי של הגנה סוציאלית בישראל ובמדינות אירופה", **סקירה שנתית 1996/7, המוסד לביטוח לאומי**, 226-209.
- יפתחאל, אורן (2005). "מודל "הדמוקרטיה האתנית" ויחסי יהודים ערבים בישראל: היבטים גיאוגרפיים, היסטוריים ופוליטיים", בתוך ליסק, משה והאילן, נטע (עורכים). **פערים ואי שוויון בישראל**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- יפתחאל, אורן (2000). **קרקעות, תכנון ואי-שוויון: חלוקת המרחב בין יהודים וערבים בישראל**. תל-אביב: מרכז אדווה.

נויברגר, בנימין (2000). "דמוקרטיה עם ארבעה כתמים", בתוך דוד, יוסי (עורך) **מדינת ישראל בין יהדות לדמוקרטיה**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 311-317.

סמוחה, סמי (2000). "האומה לפני המדינה", בתוך דוד, יוסי (עורך) **מדינת ישראל: בין יהדות לדמוקרטיה**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, ע"ע 913-423.

סמוחה, סמי (2004). "למען איזון בין מדינה 'יהודית' ו'דמוקרטית'", בתוך חסון, שלמה ואבו-עסבה, ח'אלד (עורכים) **יהודים וערבים בישראל במציאות משתנה**. ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.

צ'רניחובסקי, דב, אלקנה, יהודית, אנסון, יונתן ושמש, ענת (2003). **שוויוניות ומערכת הבריאות הישראל: עוני יחסי כגורם סיכון לבריאות**. ירושלים: המרכז לחקר המדיניות החברתית בישראל.

רכס, אלי (עורך) (2004), **השופט (בדימוס) תיאודור אור "שנה לדין וחשבון של ועדת החקירה הממלכתית לחקר אירועי אוקטובר 2000"**, אוניברסיטת תל-אביב, מרכז משה דיין ללימודי המזה"ת, תכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי.

שי, שמואל, דהן, מומי, דביר, אייל ומירוניז'ב, נטליה (2000). **האם שוויון מפריע לצמיחה? על הקשר בין שוויון בהכנסות לצמיחה כלכלית**. ירושלים: מכון ון ליר.

שנתון סטטיסטי לישראל 2006. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

Annual Report on Equality and Non-Discrimination (2005). Brussel: European Commission, Directorate-General for Employment and Social Affairs.

Dahl, Robert A. (1998). **On Democracy**. New Haven :Yale University Press.

Delhausse, Bernard, Axel Luttgens & Sergio Perelman, (1993). "Comparing Measures of Poverty and Relative Deprivation," **Journal of Population Economics**. 6(1), 83-102.

Economic Gender Equality Indicators (1997). Canada: Federal Provincial/Territorial Ministers Responsible for the Status of Women.

Guillaume Yaurait, Daniele Meulders and Philip Vanhuynegem, (1995). **Comparison of the Social Protection for old Age, Health-Care and Unemployment System in Twelve Countries of The European Union**. Discussion Paper DP 95/09, DULBEA-ETE, P. 35, Universite Libre de Bruxelles.

Kjeldstad, Randi and Jan Kristiansen, (2001). "Constructing a Regional Gender Equality Index: Reflections on First Experience With Norwegian Data", **Statistical Journal of The United Nations Economic Commission For Europe** 18, 41-49.

Morial, Marc H. (2004). **The State Of Black America 2004: The Complexity of Black Progress**. USA: National Urban League.

Morial, Marc H. (2005). **The State of Black America 2005: Prescriptions of Change**. USA: National Urban League.

Plantenga, Janneke, Hugo Figueiredo, Chantal Remery and Mark Smith, (2003). **Towards an EU Gender Equality Index: Feasibility Study Commissioned by and Presented to the European Commission**. BG: Utrecht School of Economics.

Shorrocks Anthony and Guanghua Wan (2004). **Spatial Decomposition of Inequality**. United Nation University: World Institute for Development Economics Research.

Warren, Clark (2000). **Economic Gender Equality Indicators 2000**. Ottawa: Status of Women Canada.

United Nations Development Programme (2005), "Inequality and Human Development" **Human Development Report 2005**. New York: United Nations Development Programme, 51-71.

Weymark, John A. (2004). **The Normative Approach to The Measurement of Multidimensional Inequality**. USA: Vanderbilt University, Department of Economics.

Zalta, Edward N. (ED.) (1998). **Stanford Encyclopedia of Philosophy**. Stanford, CA: Center for the Study of Language and Information, Stanford University.

